

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

B. Güneş
Dn/88

2 AYLIK EDEBİYAT-KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI: 4 DM OCAK - MART 1989 . SAYI: 14

dergi 'den

89'un bu ilk sayısı ile okurlarla birlikteyiz. Umarız bu sayımız da okurlarımızın beğenisini kazanır. Çabamızda bizi yazı ile, önerileri ile, abone çalışmalarını ile destekleyen tüm dostlara teşekkür ederiz.

Mart sayımızı Dünya Kadınlar Günü nedeniyle kadın sorunlarına daha bir ağırlık vererek çıkarmak istedik. Bu konuda bize destek veren sayın Tomris Uyar'a, sayın Şirin Tekeli'ye, sayın Pınar Kür'e, sayın Deniz Türkali'ye, sayın Margret Jäger'e teşekkür ederiz. Dergi bundan böyle de kadın sorunlarını irdelemeyi olanakları ölçüsünde sürdürecektir. Bu konuya ilgi duyan arkadaşlarımızın bizlere yardımcı olacağına inanıyoruz.

Bu yılın en önemli edebiyat ve toplumsal olayı hiç şüphesiz Salman Rüştü'nün yazdığı bir romandan ötürü, Humeyni rejimince aldığı ölüm fermanıdır. 2000'li yıllara yaklaşan dünyamızda bir yazarın yazdıklarından ötürü İslam dini hükümlerince (Şeriat kurallarına göre) ölüme mahkum edilmesi, tüm dünyada büyük tepkilere neden olurken, İslam ülkeleri de Salman Rüştü aleyhine toplu gösterilere sahne olmaktadır.

Ülkemiz demokratları olayı çeşitli boyutlarda tartışırken, her zaman olduğu gibi değerli yazar Aziz Nesin bu konudaki tavrını çok açık bir biçimde ortaya koydu. Türkiye'de Şeriat hele bir yürürlüğe girsin. Camilerle medreseler dışında taş üstünde taş, içinde beyin olmayanlar dışında gövde üstünde baş kalmayacaktır. "Dergi"nin bu konuda söyleyecek başka sözü yoktur. Tüm yüreğimizle Aziz Nesin'e katılıyor, Salman Rüştü'ye gösterilen çirkin tavrı protesto ediyoruz.

Not: 13. sayıda kapak resmi olarak kullandığımız Neşet Günel'in "Korkuluk" adlı tablosu Prof. Dr. Yavuz Başar'ın koleksiyonundan alınmıştır. Bu notu gecikmiş olarak koyduğumuz için sayın Yavuz Başar'dan özür dileriz.

Dergi

IMPRESSUM

"Dergi" 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi
Sahibi: Dergi Girişimi, Duisburg
Yazışleri Sorumlusu: Aydın Yeşilyurt (V.i.S.d.P.)
Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu
Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar, Selçuk Ceylan, Sait Günel, Aydın Karahasan, Serol Teber.
Adres: Marienstr. 16/a, 4100 Duisburg 11, Tel. (0203) 405185 / 343197
Hesap No: 214 93 00, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30
Dizgi-Grafik: Verlag Dayanışma, Duisburg, Tel. (0203) 342833
Baskı: Offsetdruckerei E.Bockamp. Tel. (0203) 664949
Kapak resmi: Mytilini, Sait Günel
Fiyatı: 4,- DM
Yıllık abone tutarı: F.Almanya için 20,- DM, diğer ülkeler için 25,- DM (Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığında kitap gönderebilirler.)

İçindekiler / Inhalt

<i>Yusuf Ziya Bahadınlı</i>	
Aferin Kestaneye	3
<i>Tomris Uyar</i>	
Sınıfsız Kadın Var mı?	5
<i>Şiir / Karahan Yılmaz</i>	5
<i>Şirin Tekeli</i>	
1789'un 8 Mart'ı Bir Başka Anlam Taşıyor	6
<i>Fakir Baykurt</i>	
Sabahattin Ali'nin Mezarı	10
<i>Gedicht / T. Griesbacher</i>	11
<i>Şiir / Gültekin Emre</i>	12
<i>Margret Jäger</i>	
Kontinuität oder Wende?	14
<i>Şiir / Sıtkı Salih Gör</i>	15
<i>Öykü / Ertunç Barın</i>	16
<i>Şiir / B.Karakurt</i>	18
<i>Söyleşi / Necile Deliceoğlu</i>	
Pınar Kür'le Söyleşi	19
Interview mit Deniz Türkali ..	19
<i>Aydın Karahasan</i>	
Şeytan Ayetleri ile Truva Atı ..	22
<i>Selçuk Uzun</i>	
"Korku Rejimi" ve Moral Yenilenmenin Gerekliliği	24
<i>Gedicht / Angela Bachmann</i> ...	25
<i>Hubertus Heiser</i>	
„Als hätte Mozart zur Feder gegriffen“	26
<i>Murat Karaaslan</i>	
Sami Sülük ile Söyleşi	28
<i>Şiir / Erich Fried</i>	29
<i>Yüksel Korkut</i>	
39. Berlin Film Festivali'nin Ardından	30
<i>Sabahattin Şen</i>	
İsmarlamının Sanattaki Yeri ve Anlamı	32
<i>Şiir - Gedicht / Mevlüt Asar</i> ...	33
<i>Bahtiyar Kaymak</i>	
Memleket Selamıyla Merhaba ..	34
<i>Şiir / Bahtiyar Kaymak</i>	34
<i>Mevlüt Asar</i>	
70 Sonrası B.Alman Şiiri	35

Aferin Kestaneye

Yusuf Ziya BAHADINLI

İlya Ehrenburg anılarında Mayakovski için "biz sık sık birbirimize rastladık, ama bir kez olsun buluşmadık" diyor. Fakir Baykurt'la bir kez olsun buluşsaydık diyorum ben de, "belki", "Kestane" adlı yazısını yazmazdı.

"Dergi" okuyucularının anımsayacakları gibi, geçen yıl Dergi'yi yöneten arkadaşlar benim için değerlilik gösterdiler, bir tür yağünü düzenlediler. Bir sabah Duisburg kahvelerinin birinde oturup birlikte kahvaltı ve bu arada da sohbet ettik. Bilindiği gibi sohbette konular daldan dala, pek derinden olmayan bir bakışla irdelenir, şakalar, nükteler yapılır, içten, sıcak bir hava içinde konuşulur. Biz de öyle yaptık. Arkadaşlar bu kahvaltıda söylenenleri Dergi'nin 10. sayısında yayımladılar. Okuduğumda gördüm, kimi konular iyice açılmamıştı, hedef ben olduğum halde ben pek iyice ortaya çıkarılmamıştım. Bir ara kimi gelişmelere, çalışmalara, yeniliğe engel olması açısından köylülükten söz edildi, ben de biraz abartarak köylülüğü Aids'e benzettim.

Yine bilindiği gibi Dergi'nin 13. sayısında Fakir Baykurt'un "Kestane" adıyla bir yazısı yayımlandı. Fakir Baykurt bu benzetme karşısında öylesine şaşırmış, öylesine kızmış ki, kahvaltıda konuşan bizlerin sarhoş olup olmadığımızı düşünmüş ve ben nasıl yapmışsam, sözü döndürüp dolaştırmışım ve o "büyük suçu" birden işleyivermişim, işin tuhafı hazır bulunanlardan kimse karşı çıkmamış!

"KESTANE" TALİHSİZ YAZI

"Kestane" talihsiz bir yazı, Fakir Baykurt adına gerçekten üzüldüm, baştan sona kadar yanlışlarla dolu.

Önce şunu söylemek gerekiyor, benim Aids'e benzettiğim köylü değildir, yani köy halkından biri, birileri değildir. "Köylülük" bir davranış biçimidir, bir tavidir. Bir kişi köyde oturabilir, köylüdür, ama uygardır, olaylara bakışıyla, değerlendirmeleriyle, düşüncesiyle, ölçüleriyle çağdaş normlara uygun davranmaktadır. Bir kişi de şehirde oturur, üniversite diplomalıdır, büyük üne sahiptir hatta, değer yargılarıyla dünyaya bakışıyla, insanlarla olan ilişkileriyle il-kelse, çağdışıysa onda "köylülük" ağır basıyor demektir. Üstelik "köylülük" genel bir kavramdır, Türkiye'ye özgü değildir. Dünyanın her yanında köylülükle nitelenen kişi karısını döver sözge-

limi, bilime inanmaz, fanatik dindardır, aşırı mülkiyet düşkünüdür, bağınazdır, ilkeldir, her türlü yeniliğe, gelişmeye karşıdır, tutucudur, gericedir, kaypaktır, herkesi aptal yerine koyar, kurnazdır, uzlaşmacıdır ve benzeri.

Köylü ise üreticidir, topraklı, az topraklı, topraksız tarım işçisidir. Türkiye'de başından beri ihmal edilmiş, insan yerine konmamış, sömürülmüş, geri bırakılmış, savaflara sürülmüş, angaryalar yüklenmiş kimselerdir ve toplumsal anlamda işçi sınıfının en sadık mütefikidir. Feodalizm koşullarında temel sosyal sınıfı oluşturlar, feodallere bağımlı ve bağlı durumdadırlar. Kapitalizmde ise aralarında derin ayrışmalar olmuş, bir bölümü proleterleşmiş, pek azı da zenginleşmiştir. Gerek az topraklı, gerekse topraksız köylüler, ağalar, kapitalistler ve tüccarlar tarafından sömürülen geniş emekçi yığınlardır.

ATILLA İLHAN'DAN YALÇIN KÜÇÜK'E KADAR

Fakir Baykurt "köylülüğün (köylünün demek istiyor) bir toplumsal katman olarak yurdun politik yaşamında oynadığı duraklatıcı, olumsuz rolden yakınıyorlar. Bu yakınım Türkiye'de Atilla İlhan'dan Yalçın Küçük'e kadar bir takım aydınlar tarafından anlatılmı olan bir düşünüşün yansımasıdır" diyor. Yani benim ve Dergi'nin ertesi sayısında bir şiirle bana selam gönderen Kenan Sinanoğlu'nun Atilla İlhan ve Yalçın Küçük gibi düşündüğümüzü söylemek istiyor. Atilla İlhan'ı kendime hiçbir konuda yakın bulmadığım için doğrusu yazdıklarını fazla izleyemedim, ayrıca yanımda kitapları da yok. Ama Yalçın Küçük'ün bütün kitaplarını okudum. Baykurt'un yazısını sonra Küçük'ün yazdıklarına bir daha baktım, köylüler ve köycülük için kısaca şöyle söylüyor:

"Türkiye'de Kemalizm'de yerini bulan 'narodnişçestvo' popülizm hareketinin Rusya'dan, Kafkasya üzerinden Rusyalı Türkler yoluyla; köycülük akımının da Bulgaristan'dan Çiftçi Partisi ve lideri küçük burjuva köycülük teorisinin kurucularından biri olan İstanbulliski'nin etkisiyle gelmiştir." Ekliyor: "Köycülük, Kemalist Düşünce'nin bütün katmanlarını kesen bir akım olarak ortaya çıkıyor. Türkiye'de bu nedenle Türkçülük, çok büyük ölçüde köycülük oluyor. Çünkü saf Türkler ancak Anadolu'nun köylerinde bulunuyor." Sür-

dürüyor: "Türk köycülüğünün düzeni yerleştirmeye yönelik bir sınıfsal ve siyasal amacı var, ancak bunun yanında Türkiye'de köycülüğün ufku kısa, bakışı dar, mekânı sınırlı, ufak tefek düzetmelerden mutlu, kenar düzeltmelerinden onurlu, hülyasız bir aydın yetiştirme işlevi de var."

Bu arada başka bir şey de söylüyor: "Köy enstitüleri, köyden alınıp okutulan çocuklardan Mahmut Makallar, Fakir Baykurtlar, Talip Apaydınlar, Başaranlar, Uysallar, daha kimler yetişti. Siz bu adları tanıyorsunuz. Hepsisi de yurda yararlı kişiler. Onlar köylerinden alınıp okutulmasalardı şimdi adı bilinmedik köylerde, ortakçı, yarıcı, maraba, ırgatlılar."

Sonra Yalçın Küçük İsmail Hakkı Tonguç'u eleştiriyor: "Ezen sınıflar yerine aydın ya da bürokrasi düşmanlığı yapıyor." diyor. Sürdürüyor: "İş ve Meslek Terbiyesi adlı eserinde 'muhtelif cemiyetlerde tebarüz eden meslekler meselesinde en çok nazarı dikkati celbeden nokta bu mesleklerle mensup insanların efendi ve idareci sınıf ile işçi sınıfı olarak iki büyük gruba ayrılmış olmaları keyfiyetidir' diyerek sermaye sınıfına dokunmuyor" diyor.

Bir başka kitabında da Yalçın Küçük (Aydın Üzerine Tezler, cilt 3, s. 538) İ.Hakkı Tonguç için "Dünyayı iki yarımdan oluşan bir çelişki olarak gördü. Bir yandan ezilen köylü ve diğer yandan ezen efendi yönetici ve bu yönetici için de baş düşman kentli aydın vardı" diyor.

FAKİR BAYKURT KENDİNİ BASKI ALTINDA HİSSEDİYOR

Baykurt'un Kestane adlı yazısını okurken bir şey dikkatimi çekti, kendini büyük baskı altında görüyor, "bence de böyle ama söylememek lâzım" diyor.

"...içinde kıvrandığımız olumsuzlukların çoğu köylülükten kaynaklanıyor diyelim. Türkçeye yansıyan anlamda Aids'le kıyaslanması doğru mu?"

"Yusuf Ziya Bahadınli olsun Kenan Sinanoğlu olsun, tıpkı bu satırların yazarı gibi köy kökenli aydınlar oldukları için bu sözler bize her şeyden önce 'kestane çıktığı kabuğu beğenmiyor bak' suçlamasını getirir."

"Belki bir dikkatsizlik anında söylenmiş sözün ve ona dayalı olarak çarçabuk yazıya geçirilmiş dizelerin halk

önünde pek uygun kaçmadığını (...) belirtmek isterim."

FAKİR BAYKURT'UN DEVİRİM ANLAYIŞI

Fakir Baykurt "...köylülüğün bir toplumsal katman olarak yurdun politik yaşamında oynadığı duraklatıcı, olumsuz rolden yakınıyorlar..." diyor ve sözünü şöyle tamamlıyor: "...küçük mülk sahibi olan küçük ve orta köylülüğü kastediyorlar. Çünkü küçük mülk, büyük mülk sahipliğine tırmanmanın umutlarını veriyor sahibine. O hem ondurmaz, hem öldürmez yükün yitirilmesi düşünülmez. Bu yüzden bunlar tutucu ve kaypak olurlar. Politikada yönetimde yukarıya güçlü ise yukarıyı, aşağıya güçlü ise aşağıyı destekleyip tarih sahnesine yeni çıkan devrimci sınıf ve katmanlar için ayak bağı olurlar. Köylülüğü beter ve beterin beteri bulan arkadaşlar böyle demek istiyorlar. Oysa son noktanın geçersizliği 1917 devrimiyle Sovyetler Birliği'nde, 1949 devrimiyle Çin'de açık seçik kanıtlandı. 1917'den hemen sonra içine düşülen büyük kıtlıktan Sovyet Devrimi köylülerin ambarların ağzını açmasıyla kurtuldu."

Devrime köylülerin hangi biçimde katkıda bulunuşları Fakir Baykurt'un devrim anlayışını belirlemesi bakımından ilginç! F.Baykurt'un yazısındaki yanlış değerlendirmeleri bu anlayışından kaynaklanmaktadır.

Köylü sorununa en iyi yanıtı kuşkusuz ki bilimini yapanlar verirler. Marksizmin ana kitabından, Manifesto'dan bir kaç satır aktarıyorum:

"Zamanımızda burjuvaziye karşı olan bütün sınıflar içinde yalnız proletarya gerçek devrimci sınıftır. Ötekiler, büyük sanayii geliştikçe eriyip ortadan kalkacaktır."

"Köylüler şehirlerdeki halkın daha birleşik, daha uyanık ve daha hareketli kesiminin girişim ve güdümüne muhtaçtırlar." "Ve günümüzde öyleleri var ki, kendilerine özgü yansız 'yüksek görüşleriyle' işçilere, sınıfsal çıkarlarının ve sınıf mücadelesinin çok üstünde dolaşan hayali bir sosyalizmin propagandasını yapmakta, birbirleriyle savaşan sınıfların çıkarlarını, yüce bir insanlık sevgisiyle barıştırıp uyuşturmaya çabalamaktadırlar."

Bir de Lenin'i dinleyelim: "...Köylü hareketi kendisinin önüne iki yanlı bir ödev getirmiştir. Biz bu hareketi devrimci demokrat bir hareket olarak kaldığı sürece mutlaka desteklemeli ve ileri doğru itmeliyiz. Bununla birlikte biz kendi sınıfsal proleter görüşümüzden sapmadan, köy proletaryasının şehir proletaryası gibi ve onun yanında, bağımsız bir sınıfsal parti içinde örgütlenmeli, onun çıkarları ile burjuva köylülüğünün çıkarlarının birbirine düşmanca karşıt olduğunu kendisine anlatmalı, onu sosyalist devrim mücadelesine çağırmalı ve bu

çağırısı yaparken zulüm ve yoksulluktan kurtuluşun, köylülerden birkaç tabakanın küçük burjuva olmasına değil, tüm burjuva düzeninin sosyalist düzene dönüşürülmesinde olduğunu söylemeliyiz." (Proletarya ve Köylüler)

"Köylerde gerçek devrimci sınıf, bütün ve her türlü koşullarda sonuna kadar devrimci sınıf yalnız köy proletaryası olabilir." (Düşünceler-Aforizmalar, s. 58)

".. bütün dünyada şehir işçilerinin, sanayi işçilerinin öncü kesimleri tamamıyla birleşti. Ne var ki köylerde küçük tarım üretiminde, kuş uçmaz kervan geçmez yerlerde ve karanlık içinde, tüm yaşam koşullarının mankafalaştırdığı insanları birleştirmek için, dünyanın hemen hemen hiçbir köşesinde sistemli, gönüllü, özverili deneyler yapılmış değildir. Burada bizi bekleyen ödev yalnız açıklıkla mücadele değil, aynı zamanda sosyalizmin son derecede derin ve önemli düzene uğrunda yürütülen mücadelede aynı hedefte birleşmektir. (Düşünceler-Aforizmalar, s. 60)

MENDERES VE DEMİREL KÖYLÜDEN YANA

"Menderes'in başkanlığında köylüler ulusal gelirden yüksek pay aldılar." (...) "Süleyman Demirel ise 'şehirde ne varsa köyde de o olacak' dedi, eksik gedik bu yönde adımlar attı." Fakir Baykurt bunları söylüyor. Böyle mi oldu gerçekten, diyelim ki böyle, yukarıda altlarını çizdiğim Lenin'in satırları hemen yanıtını veriyor. Kaldı ki Baykurt'un bu sözü de doğru değil. Ayrıca Baykurt unutmamalı, DP'nin iki lideri de köylüydü, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes (bu zat şehirde otururdu ama büyük bir köy ağasıydı). Sonra AP'nin lideri, Başbakan Süleyman Demirel de köylü, hem de epeyce köylülüğünü koruyarak. Belki de köylü oldukları için köye hizmet götürmüşlerdir! Acaba doğru mu, ya da doğruluk derecesi nedir?

İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha 1945'lerde devletçi ve sanayileşmeci politika terk edilmişti. 1947'lerde ise ekonomi Marshall yardımına ve yabancı sermayeye açılmıştı. Yine bu yıllarda Türkiye IMF, Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü'ne üye olmuştu. 1950'de yani DP iktidarınca bu yapılanlara ek olarak dış ticaret rejimi daha da liberalleştirildi, yabancı sermaye daha da teşvik edildi ve dış ödemeler ağırlaşmaya başladı. Milli Koruma Kanunu yeniden yürürlüğe kondu. Türk lirası devalüe edildi. Dış borçlar sayesinde (600 milyon dolarlık dış borç ertelendi ve 390 milyon dolar daha borç alındı) tarımsal gelişme sanayinin önüne geçti ve bir traktörleşme süreci başladı. Köylüler de bu gelişmeden payını aldılar elbette. İşte bu payı köylülere özellikle Menderes hükümetinin bir hizmeti olarak görmektir Baykurt! Şimdi bu hizmet ne paha-

sına verildi onu görelim:

DP iktidara ayak basar basmaz ilk iş olarak ezanı arapçalaştırdı, Türkiye'yi NATO'ya soktu, Türkiye'de bir komünizm avına girildi, komünizme karşı savaşmak üzere Kore'ye asker gönderildi, Köy Enstitüleri kapatıldı, 6-7 Eylül'de Türk olmayanların malları yağma edildi, imam-hatip okullarının sayısı artırıldı, kuran kursları 122 iken 527'ye çıkartıldı, daha sayalım mı?

Adalet Partisi zamanı mı, köylü Demirel'in başbakan olduğu sırada yani! Zaman bulursam eğer o dönemin anılarını yazmak istiyorum, büyük bir kitap olur, şimdi burada bir iki satırla anlatabilirim!

KILAVUZUMUZ AHMET MİTHAT EFENDİ

Köylüye nasıl hizmet götürmemiz hakkında bizlere öğüt verirken Fakir Baykurt "sürekli köylünün durumunun iyileştirilmesi yolunda politika (hangi doğrultuda belli değil), yazın (nasıl?), eğitim (ne gibi eğitim, nasıl?) ve benzeri alanlarda savaşım vermemizi" istiyor. Parantez içindeki sorular bana ait, nedir, nasıl olmalı diye düşünürken Fakir Baykurt yol gösteriyor: "Sözgelimi Ahmet Mithat Efendi ortada henüz hiçbir örnek ve pek öyle birikim filan yokken döneminde göre halkı aydınlatma görevini de üstlenerek birbirini aşan romanlar yazdı" diyor.

Ahmet Mithat Efendi'nin Türk edebiyatına verdiği hizmet tarafımdan binmektedir ve bunu edebiyat derslerinde öğrencilerime hep söyledim, söylemekteyim. Ancak köye hizmet götürmekle Ahmet Mithat Efendi'yi yan yana koymuyorum. Biçimse murat, yöntemse kabul, ama köylüye hizmet derken ben hep köylünün sınıflaşması, emeğine sahip çıkması, elbette çağdaşlaşması biçiminde anlıyorum ki bunun da yıllar önceki "Halkevleri" ve "Gece Mektepleri" uygulamalarıyla bir yere varılacağını düşünemiyorum. Elli yıl sonra şimdi insanlarımızın bir ucu Avustralya'da, Suudi Arabistan'da, Libya'da, büyük bir kesimiyse Avrupa'nın bütün ülkelerine yayılmış. Danimarka'da bir kentte Çorum'a bağlı bir köyün bütün insanlarını bir arada gördüm, dernek kurmuşlar bir de, demokratiz diyorlar, komünistim diyorlar var, yerimiz işçi sınıfı diyorlar. Her gün karşılaşıyoruz, kimi de sınıf değiştirme çabasında, ev, araba, arsa yetmiyor, ağa olmak istiyorlar, bey olmak istiyorlar. Bir de Türkiye'de kalanlar var, pislik yedirilenler var, arkadan kurşun sıkılanlar, hapishanelerde çürüyenler var. İşin ucundan, kıyısından "iyileştirme" sırası değildir, önce siyasal kavga! İşçi sınıfının partisinde. onlarla birlikte; onlarsız bir yere gidilmez.

Durup durup söyleniyorum, aferin diyorum Kestane'ye, kabuğunun yerini görebilmiş, kabuğunu görebilmiş, iyi ki görmüş yoksa bir gelişme olur muydu dünyada, aferin Kestane'ye. ●

Sınıfsız Kadın Var mı?

Tomris UYAR

Son yıllarda resmi söyleşilerde, açık oturumlarda olduğu kadar dost meclislerinde de başı çeken "Kadın Hakları" ya da "Kadının Özgürlüğü" konulu tartışmalara katılmaktaki isteksizliğimi merak eden dostlar ve düşmanlar çok. Benim ise verilecek bir tek yanıtım yok yazık ki.

Sözgelimi "konu beni ilgilendirmiyor" dersem, yalan söylemiş olurum. Çünkü ilgilendiriyor. "Ben genelde, kadın-erkek ayrımı gütmeyen insan özgürlüklerinin savunulmasından yanayım" dersem kaçak oynamış olurum. Savaş ya da bunalım dönemlerinde ucuz emeği sömürmek amacıyla kapılarını kadınlara ve çocuklara (bir anlamda o kadınların çocuklarına) açan, piyasa biraz ferahladı mı önce onların işlerine son veren fabrikaları, günümüzde belli sayıda kadın işçi çalıştırınca işyerinde kreş yap-tırma zorunluluğundan kurtulmak için kadın-işçi sayısını düşük tutan işverenlerin, doğum-iznini, süt verme saatini kısıtlamakta direnen yasaların, kızlarını satılığa çıkaran, karılarını tarlada ırgat, evde karı kimliğiyle gören köy erkeklerinin, ancak "başkalarının karılarının özgürlüğünü savunan" aydın erkeklerin kadına biçtikleri değeri görmezden gelmiş sayılırım.

Ama konunun bir de öbür yüzü var. Yedinci sınıf yurttaş gözüyle bakılan, kendilerine yasaların bağışladığı haklardan habersiz, haberlenmeleri kocalarının insafına kalmış köy kökenli kadınları bir yana bırakırsak, kentli kadınların, dahası çalışan kadınların bile haklarını kullanamadıkları ya da kullanmamayı seçtikleri bir dünyada yaşıyoruz. Feminist görüşü benimseyenler, "Kadının —hangi sınıftan olursa olsun— temelde aynı haksızlıklarla karşılaştığı" nı ileri sürüyorlar. Oysa ben, kocasının sınıfından olmaktan, ya da o sınıfa doğru tırmanmaktan gocunmayan kadınların bilinçlendirilemeyeceği inancındayım. Konularını bilinçle seçtiklerine göre, neden onlara hak verelim? Nasılsa kullanmayacaklar. Süs köpekliliğinden gurur duyan kadınlar, evlerini süslemekte diretecekler. Feministlerin yaptığı çalışmaları da yetersiz buluyorum. Bir kaç yıl önceki TÜYAP kitap fuarında, kiradıkları küçük stand'a gittiğimde gördüğüm dağınıklık çok şaşırttı beni. Ortalığa çeki-düzen vermeyi reddediyorlardı anlaşılın. Kocalarından dayak yiyen kadınların haklarını savunma düşüncesi-

sinden yola çıkan bu aydın genç kadınlar, söyleşi saatlerini 19.30'a koymakla inanılmaz bir basiret göstermişlerdi. (Amaç, o kadınların bir daha dayak yemelerini sağlamak değildi ki.) Kısacası: yaşadıkları ülkenin koşullarını bilmedikleri, ayrıca hayata pek karışmadıkları ortadaydı. Yabancı dillerden feminist yayınları izlemek, kitaplar çevirmek, bildirilere imza atmak yetiyordu onlara.

Yine son yıllarda bu tür tartışmalarda benimsenen tonlar da tedirgin edici. Konu dönüp dolaşıp "cinsel özgürlük"te düğümleniyor ki aydın kadınların erkek aydınlar kadar cinsel özgürlüğü var tanımca. Ama her özgürlüğün bir bedeli de var. Bedelini ödemeye hazırsanız, hak kazanırsınız özgürlüğüne. Bunları düşününce, aydın kadınların çoğunun kendilerine özgürlük "tanınmasını" istedikleri sonucuna varıyorum. Yani toplumun gözünde saygınlıklarından bir şey yitirmeden özgürlüğe kavuşmak istediklerini. Belki de bu yüzden, tartışmalarda konu kısa sürede sulandırılıyor, kişisel-

leştiriliyor, zaman zaman da karşılıklı hakaretleşmeye varıyor.

Ana kaygılarımdan biri de Türkiye gibi nüfusunun ezici çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir ülkede, İslam'ın haremlik-selamlık anlayışının "Feminizm" savunucularının görüşüyle çakışması. Sonuçta: kadınlar matinesine giden süslü püslü hanımlar, erkeksizken, kendi aralarında daha rahat eğlendiklerini ileri sürüyorlar; ev kadınları, kocalarının erkek arkadaşlarıyla daha rahat eğlendiğini düşünerek, onlara haftada bir gece izin veriyorlar, aydın kadınların çoğu tek başına bara gidemeyeceklerini, gece sokakta başlarına bir iş gelmeden dolaşamayacaklarını sanarak barları ve sokakları erkeklere bırakıyorlar; feministler, kendi aralarında çay içip sorunlarını tartışıyorlar. Sosyalistler, kadın haklarını savunmak için önce sosyalizmin gelmesini beklememizi öğütüyorlar.

Olan yine köylü ve işçi kadınlara oluyor.

Anne

Karanlıklara direnen sesimle
Türküler söyleyeceğim anne
Türküler güzel günlere...
Ve çığlıklar savuracağım her akşam
Özgür doğsun diye güneş,
Doğarken bir sabah ülkeme...

Ayıışığı düşmedi anne,
Yıldızlar da konmadı pencereme
Oysa rüzgar ılık çalardı
Çalmadı bu gece nedense...

Biliyorum anne,
Bahklar denizsiz yaşayamaz
Kuşlar mavisiz...
Ya insanlar anne, ya insanlar
Nasıl yaşayabilir hürriyetsiz.

Günleri iteleye iteleye
Yılların kapısını çalıyorum anne
Ağzımda yaşamak türküsü,
El sallıyorum her sabah güneşe.

Karahan YILMAZ

Ocak 1988 —Metz

1789'un 8 Mart'ı Bir Başka Anlam Taşıyor...

Şirin TEKELİ

“Dergi”, benden, yaklaşan 8 Mart vesilesiyle bir yazı istediğinde, neyi ele almam gerektiği konusunda ikircikliydim. Kitle feminizmini mümkün kılan sosyo-ekonomik koşulları hazırlayan ve kadınların çağdaş tarihe adım atmalarını sağlayan Büyük Fransız Devrimi'nin ikiyüzdüncü yılında, bundan seksen yıl önce, kadınların topluma, devlete ve erkeklere yönelik eleştirilerini, eşit ve özgür insan olma özlemlerini ve bu özlemlere yanıt getirebileceğini umdukları somut çözümlerini gündeme getirme geleneğini başlattıkları bir günün, “önem ve anlamı” üzerine birşeyler söylemem bekleniyordu, benden. Ama ne kadar çok işlenmiş bir konuydu, bu. Söylenecek yeni bir şey kalmış mıydı? Öte yandan “Dergi”nin kadınların özgürleşme arayışına kayıtsız kalmayan bir yayın organı olduğunu biliyordum. Ama, Almanya'nın güncel sosyal ve politik ortamında yaşayan, düşünen, okuyan, yazan insanlara söyleyecek bir sözüm olacak mıydı? Nihayet, “feminizm” Türkiye’de tartışma gündemine oldukça yakın bir tarihte giren, teorileri, çözümleri, tezleri, stratejileri yeni yeni kavranan bir düşünceydi. Ve bu düşünceye sahip çıkan kadın hareketi de henüz emekleme aşamasında bulunuyordu. Bu gibi ikirciklerle boğuşarak, sonunda, birinci bölümünde dünyada feminizmin gelişmelerine kuşbakışı bir göz atan, ikinci bölümünde ise Türkiye’deki feminist hareketin, neden tarihin belirli bir aşamasında ortaya çıktığını, bugün nereye geldiğini, hareketteki kadınların amaçlarının ne olduğunu Almanya’da yaşayan okurlara aktarmaya çalışan bir deneme kaleme almaya karar verdim. Türkiye’de feminist hareketin oluşmaya başlamasından beri içinde bulunmuş bir kadın olarak, kuşkusuz kendi bakış açımdan, bu gelişmeyi aktarmak, benden beklenen şey olsa gerek diye düşündüm. Ancak bu konuyu ele almadan önce, gerek Türkiye’de gerek Almanya’da yaşayan Türklere arasında kimi tartışmalara yol açan feminizmle ilgili bazı genel noktaları da irdelemek istiyorum.

FEMİNİZM: HEM ESKİ HEM DE YENİ BİR DÜŞÜNCE AKIMI

1960 dolaylarında Batı dünyası başta olmak üzere, dünyanın her yanında patlak veren, toplumdaki tüm baskıcı, “otoriter” kurumları hedef alan yaygınlaşmış başkaldırı hareketi içinde, kadın-

ların da bir cins grubu olarak kendi özgül eziliş ve sömürülüşlerinin bilincine varmalarıyla şekillenmeye başlayan, 1970’lerde dönem dönem çarpıcı kitle eylemleriyle kadınların kurtuluşu hareketi biçimine bürünen, 1980’lerde ise teorik-akademik ve farklı toplumsal kurumlar katında süren politik etkinliklerle varlığını pekiştiren feminizm hem kökleri 1789’a dek götürülebilecek, 200 yıllık bir düşünce akımı, hem de, çağdaş dünyanın karşı karşıya bulunduğu yeni ezme / ezilme biçimlerinin kavranmasıyla, Yeşil hareketi gibi çok yakın bir dönemde üretilen, en yeni ve ilginç düşüncelerden birisidir.

Kadınların toplumda ikincil, ekonomide marjinal, politikada safdışı diye özetlenebilecek olan konumları, özünde ikili ilişkilere sinmiş olan patriyarkal ilişkilerin bir yansımasından başka bir şey değildi.

1970’lerde kadınların özgül ezilme ve sömürülme biçimlerinin kökeninde, “kişisel” olduğu için “özel” denilen hayata hapsedilen, dolayısıyla toplumsal olarak çözümlenmesi olanaksız, yani siyaset dışı kabul edilen kadın erkek ilişkilerinin yattığını keşfeden kadınlar, başka bir ezme-ezilme ilişkisine indirgenemeyecek olan bu ilişkiyi patriyarkal (ataerkil) olarak nitelediler. Bu ilişkiler temelinde yükselen toplumları da erkek-egemen olarak tanımladılar. Kadınların toplumda ikincil, ekonomide marjinal, politikada safdışı diye özetlenebilecek olan konumları, özünde ikili ilişkilere sinmiş olan patriyarkal ilişkilerin bir yansımasından başka bir şey değildi. Bu çözümlemenin vargısı, feminizmin en özgün önermelerinden birisi olan, kişisel (özel) olan siyasidir önermesi idi. Böylece hepsi ve her birisi özel hayatlara hapsedilen kadınlar, birbirlerini bulmaya, özel olanı paylaşmaya, özel yaşamdaki patriyarkal baskıyı açık etmeye ve bu mücadele temelinde dayanışma ağları örgütlemeye başladılar.

Patriyarkal ilişkilerin kökleri tarihte, antik Yunan’a, antik Roma’ya, hatta neolitikte gerçekleşen tarım devrimine dek götürülebilmekteydi ve tarih boyunca oluşan farklı toplum tipleriyle eklenerek değişik biçimler almıştı.

1980’lerde kadınların gözünden tarihe yeniden bakılmasıyla gelişen bilimsel araştırmaların ortaya koyduğu gibi, kadınların erkekler tarafından patriyarkal ilişkiye hapsedilerek ezilmeleri ve sömürülmeleri olgusuna her dönemde karşı çıkan, başkaldıran ya da direnen kadınlar da olmuştu. Ama 1789’la sembolleştirilen burjuva devrimlerine kadar, tarihte bir kitle feminizminden söz etmek olanaksızdı. İnsanın insanla eşitliğini öngören (maddi temellerini henüz sorgulamasa bile) bir dünya görüşünün yaygınlaşmasından önceki, insanın insan üzerinde ya doğal ya da siyasal gerekçelerle egemenliğini varsayan “eski düzen” toplumlarında, ancak tekil feminist kadınlar (hatta Condorcet gibi tekil erkekler) olabilir, ama bir cins grubu olarak erkeklerin üzerlerinde kurduğu egemenlik düzeninden kurtulmayı amaçlayan kadın hareketleri varolamazdı. Bunun içindir ki feminizmin dünyaya geliş tarihi 1789’dur.

19. yüzyıl boyunca feminizmin, ilerici burjuva devrimleri (1848 gibi), demokratik hareketler ve sosyalizmlerle içiçe ve yanyana gelişerek, kadınların her dönemin değişen koşulları içinde önem sırası yer değiştiren, ama hepsi erkek egemen toplumun önlerine diktiği, özgür ve eşit insanlar olmalarını önleyen çeşitli engelleri, teker teker, yavaş yavaş kaldırma mücadelelerini yönlendirdi. Bugünden geriye bakıldığında, kadınların mülkiyet hakkından yararlanmaları, eğitim haklarını kazanmaları, mesleklerle kabul edilmeleri, seçme seçilme hakkını elde etmeleri, doğum kontrolü hakkına kavuşmaları gibi önemli adımlardan her birinin, çoğu toplumda yarım yüzyıla bir yüzyıl arası süren mücadeleler gerektirdiğini düşünmek havalayı zorlayan bir durum, ama gerçek.

Bütün bu hakların kazanılmasında kadınların önüne dikilen ortak engel aile kurumuydu. Cinsiyete dayalı işbölümü gereği, kadınlar üretimden değil, yenden üretimden sorumlu tutulmaktaydılar. Neslin sürdürülmesinin kilit olgusu olan doğurganlıkları yüzünden yaşamları salt analığa indirgeniyor, soylarını sürdürmek için evlilik aktiyle kadının bedenine, emeğine, beynine ve kişiliğine el koyan erkekler, onların “evişi” dışında kalan tüm faaliyetlerine set çekiyorlardı. Bunun tek istisnası, tarım toplumlarında aile üretiminde, emeklerinin karşılığını almadan yaptıkları üretim ile sanayi devriminin başlattığı işçileşme sü-

Picasso, Anne ve Çocuk, 1921

recinde, yedek işçi ordusunun parçası olarak ve düşük ücretli işlerde çalışmalarına tanınan olanaktı. Onun içindir ki uzunca bir süre sosyalizmin, kadınların kurtuluşunun sınıfsız bir toplum kurulmasıyla gerçekleşeceği vaadi, emekçi ve işçi sınıfı kadınlarına çekici ve doğru göründü. Böylece birinci amacını emeğin kurtuluşu olarak ortaya koyan sosyalizm ile, tek amacını kadınların kurtuluşu (ya da erkekle eşitliği —ki erkek egemenliğinin kalkması anlamında eşitlik hedefi, kurtuluşu tanımlıyordu) olarak belirleyen feminizm ayrıştı. 19. yüzyıl sonunda, mülkiyet, eğitim, doğum kontrolü, oy gibi hakların bir cins grubu olarak kadınlardan çok, bunlardan yararlanma olanaklarına sahip görünen burjuva kadınlarını ilgilendirdiğini savlayan sosyalistler, anti-feminist bir konuma girdiler. Bu ayrışma ve husumet feminist düşüncenin gelişmemesine, körelmesine, güdük kalmasına neden oldu. İki nedenle: İlk, bugün artık çok iyi anlaşılabilir bulunan, cinsler arası hiyerarşinin, kendi özgül belirlemeleri ve dinamikleri bulunan, ne sınıf ne de başka herhangi bir hiyerarşi sistemine indirgenemeyecek (onlarla örtüşüp, derinleşmesine karşın) bir ilişki biçiminin, patriyarkanın ürünü olduğu gerçeği sosyalizmler tarafından kavranamadı. İkinci olarak da geçen yüzyılın sonunda sosyalizmin kurduğu entelektüel hegemonya sonucu, sosyalizm dışı bir feminist teori geliştirilemedi. Bu anlamda, sosyalizmin anti-feminizminin, kadınların kurtuluş arayışlarını köstekleyen bir rol oynadığı söylenebilir.

Çünkü sosyalizm, teorisinde emeğin kurtuluş vaadediyordu; dolayısıyla emekçi kimliğiyle kadını da kurtaracaktı. Ama kadınların ezilişinin kökeninde yalnız emeklerinin aşırı sömürülüşü değil, onun yanı sıra, bedenlerinin, beyinlerinin, kimliklerinin ezilişi yatıyor idiyse, sosyalist teori bu olguyu anlamak, açıklamak ve kurtuluş yolunu göstermekte yetersiz kalmaya mahkumdu. Patriyarka olgusuna bakmamıştı, bu alanda kördü. Bu körlük çok zaman sonra aşılabilir. Bunu mümkün kılan da doğrudan insanlığın tarih içinde edindiği yeni deneyimlerdi. Burada kanımca içiçe geçmekle birlikte ayrı ayrı irdelenmesi gereken iki olgudan söz edilebilir.

İlk olarak, 1970'lerde feminizm, zümürütü anka kuşu gibi küllerinden dirilip teorik atılımını yaparken, kadınların Batı'da kapitalizm ve patriyarka, ya da kimilerinin yeğledikleri bir deyimle kapitalist-patriyarka tarafından sömürülüp ezilmelerine karşılık, kapitalist sömürünün sona erdirildiği toplumlarda kadınların ezilişine ne ölçüde son verilebileceğini gözleme ve SSCB başta olmak üzere sosyalizm deneyimlerini kadınların gözünden eleştirel biçimde değerlendirme olanağına sahipti. Patriyarka teorilerinin geliştirilmesine katkıda bulunan Amerikalı ve Batı Avrupalıların pek çoğu, sosyalist (Marksist) ve radikal hareketlerde yer almış kadınlardı. Kişisel (özel) olanın politik olduğunu keşfeden, böylece onu bir yandan teorik olarak yeniden sorunsallaştırırken, bir yandan da kadınların kurtuluşu hareketiyle politikleştirilen bu kadınlar, kapitalist patriyarkanın yanı sıra sosyalist bir patriyarkanın da varolabileceğini kavradılar, çünkü varolduğunu gördüler.

Neslin sürdürülmesinin kilit olgusu olan doğurganlıkları yüzünden yaşamları salt analığa indirgeniyor, soylarını sürdürmek için evlilik aktiyle kadının bedenine, emeğine, beynine ve kişiliğine el koyan erkekler, onların "evişi" dışında kalan tüm faaliyetlerine set çekiyorlardı.

Bu bakımdan İngiliz Marksisti Sheila Rowbotham'ın içinde yer aldığı kadın kolektifinin, 1971'de Aleksandra Kollontay'ı keşfetmesi, onun kadınların örgütlenmesi başta olmak üzere çeşitli yayınlarını okuyup eleştirmesi çok ilginç bir ipucudur. Bu inceleme onlara "parti içinde", "ayrı" bir kadın örgütlenmesini savunan Kollontay'ın, 1917'lerde geçerli görünen çözümünün, 1970'lerde olanaksız olduğunu, çünkü patriyarkayı hedef aldığı için ayrı bir varoluş nedeni olan kadınların kurtuluşu hareketinin, parti içinde ayrı bir örgütlenme değil, partiden bağımsız, otonom bir örgütlenme gerektirdiğini gösterdi.¹ Özgül bir sorunla ilgili olarak otonom bir teori, otonom bir çözümleme, otonom bir örgütlenme gerekiyordu.

Aynı zorunluluğu ortaya koyan ikinci olgu ise, çok daha yakın bir dönemde ortaya çıktı ve halen güncelliğini koruyor. Bu olgu, sosyalist sistemin kendisinin, vaadettiği kurtuluş umutlarını gerçekleştirmediği, tıkanıp kabullenmesidir. Burada kısaca "glasnost" sonrası gelişmelere değinmek gerekiyor. Sosyalist sistemin üretim güçlerini geliştirmede, ekonomiyi düzenlemede, toplumu ve politikayı demokratikleşmede karşılaştığı zorluklara bir çözüm bulmak için Gorbaçov'un başlattığı "perestroyka", yani yeniden yapılanma süreci henüz başlan-

gıcında. Ne var ki, perestroykanın kadınlara ne vaadettiğine ve ne vaad etmediğine bakıldığında, yeni-feminist akım içinde yer alan pek çok Batılı kadının Gobraçov'un *Perestroyka* kitabında, iki kısa sayfada ele alınan kadınlara yönelik yeni vaatlerini, şaşırarak, hatta irkilerek okumamaları olanaksız. Aleksandra Kollontay'ın Sosyal Güvenlik Halk Komiseri olduğu dönemde, yalnız Batılı feministlerin uğruna yarım yüzyıl mücadele ettikleri hakları garanti altına almakla kalmayıp (eğitim, çalışma, seçme, seçilme, kürtaj vb) ötesini hedefleyerek (Kollontay'ın ne kadar az yetkinleşmiş olursa olsun, kadının bedensel ve beynsel özgürleşmesini, çalışma hayatına ve politikaya katılması kadar önemseyen teorileri bugün bile önemini korumaktadır...) yola çıkan bir devrimin yetmişinci yılında, toplumu demokratikleştirme ufkunu açan bir yetkilinin ağzından, "kadınların yaşamdaki kendi gerçek kadınsal görevlerine yönelmelerine"² olanak tanınacağı vaadini işitmek, SSCB'nin bugün kadınların kurtuluşu hedefine varmak bakımından ne kadar geri bir noktaya düştüğünü gösteriyor. Çünkü açıktır ki buradaki kadınsal görevler analıkle ve kadınların aile içinde yapageldikleri geleneksel bakıcılık işleriyle ilgilidir ve toplumdaki, devletteki, ailedeki patriyarka sorgulanmak yerine, kadınlar patriyarkal ilişkilere geri dönmeye davet edilmektedir.

Daha vahimi, bu görüşümü aktardığım, yeni kurulan parti dışı Kadınlar Konseyi'nin başkanı Dr. Mira Petrowskaja'nın yorumudur.³ Kendisi, Gorbaçov'un sözlerinin Batıda genellikle yanlış anlaşıldığını, çünkü Gorbaçov'un, glastnost sonrası örgütlenen Kadınlar Konseyi gibi otonom örgütlerin taleplerini dile getirmekten başka bir şey yapmadığını, bu anlamda demokratik olduğunu, kadınlara söz hakkı tanındığını ve eve, analığa geri dönmek isteyenlerin kadınların kendileri olduğunu savunmaktadır. Bunun tek açıklaması, "emekçi" olarak statüleri erkeklerinkiyle "eşitlenen" kadınların büyük bir çoğunluğunun patriyarkanın çözülmemesi nedeniyle (çözülmesi gereken ayrı bir patriyarka olgusu olduğunun bilinci dahi var görünmüyor), tıpkı Batılı kapitalist ülkelerde olduğu gibi, "iş+evişi"nden oluşan çifte yük cenderesinin dişlilerine takılmış ve bu durumdan yılmış olmalarıdır. Onları anlamamak olanaksızdır, ama bulabildikleri çözümün yavanlığı ve geriliği karşısında şaşırılmamak da aynı derecede olanaksızdır.

1970'lerde SSCB'de bir "yeraltı" protesto hareketi olarak (subversif) başlayan ve kısa ömrü bir kaç *samizdat*'la sınırlı kalan kadınların patriyarkaya karşı mücadelesi, bugün SSCB'de henüz gündemde değildir.

TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETİ HANGİ NOKTADA?

Türkiye bir üçüncü dünya ülkesi. I.

dünyada yeni bir teoriyle politik olarak etkili olmaya bundan yirmi yıl önce başlayan, II. dünyada ise kanatlarda yeni yeni başlayan arayışlar dışında⁴ gündeme gelmekten uzak görünen feminist düşünce son birkaç yılda önemli bir hamle yaptı, ama feminist kadın hareketi henüz emekleme aşamasında. Hemen belirtelim ki, bu bakımdan pek yalnız sayılmayız. Hatta feminizmin, on-onbeş yıl gecikmeyle gelişmeye başladığı çevre ülkelerde bugün, politik hareketlenmenin ilk dönemlerinin coşkusu yaşandığı için, hareketin kurumlaşma aşamasına girdiği merkez ülkelere göre çok daha canlı ve dikkat çekici olduğu söylenebilir. Avrupa'da İspanya ve Yunanistan, Asya'da Filipinler, Latin Amerika'da Arjantin, Kolombiya, Venezuela gibi toplumlar, Türkiye gibi feminizmi gecikmeyle keşfeden toplumlar. Hemen hepsi, diktatörlüklerin çöküş aşamasından başlayarak 1980'lerde güçlü feminist hareketlerle tanışmışlar. Hepsinde önemli ve ilginç gelişmeler yaşanıyor. Hepsinde feminizmi keşfeden ve ona çeşitli kanatlardan gelen muhalefetlere rağmen sahip çıkan kadınlar, belki de ilk kez, toplumun yarısını oluşturan ve erkeklerle olan sürekli, vazgeçilmez birincil ilişkileri nedeniyle tüm toplumu, toplumun bütün ilişkilerini temelinden dönüştürebilecek, böylece yalnız kendi kurtuluşlarını değil, erkeklerinkini de peşi sıra getirebilecek bir özgürleşme arayışına girmiş durumdadalar.

Türkiye'de neden bu hareket ancak son birkaç yıldır gelişmeye başladı? Sanıyoruz burada iki faktör etkili. Birincisi, Türkiye'nin cumhuriyet tarihinin kadınlar açısından, çok yakın bir döneme kadar bağımsız bir kadın hareketini olanaksız kılan bir gelişme seyri izlemesi. Solun geleneksel anti-feminist (sosyalizmin dışında gelişen bir kadın hareketini olumsuzlama anlamında) yaklaşımına ek olarak, Türkiye'de Kemalizm, kadınları dışlayarak, tepeden inme biçimde gerçekleştirilen kadın hakları reformlarıyla, bir yandan bir avuç kadının bağımsızlığını kazanmasını sağlasa da genel olarak kadınların ezildikleri bilincinin edinilmesini önleyen bir ideolojik perde işlevi gördü.⁵ İkincisi, az önce değindiğim birçok topluma benzer ve koşut olarak, özünde "demokratik" ve toplumu demokratikleştirici bir hareket olan kadınların kurtuluşu hareketi, askeri bir rejimden demokrasiye geçiş sürecinde bu sürecin ana eksenlerinden biri olarak şekillenmeye başladı. Demokrasinin hayati öneminin, onun tümüyle yitirildiği 1980'lerin başlarından itibaren kavranmaya başlanması olağan. Toplumun yarı nüfusunu oluşturan bir kesimin özgürlük arayışını gündeme getiren feminist kadın hareketinin de bu süreç içinde, ona koşut olarak oluşması şaşırtıcı olmasa gerek.

Hareketin nasıl geliştiğine gelince, burada Batı modeline bakarak birkaç a-

Fotoğraf: Agnes Thorbecke

madan sözetmek mümkün görünüyor. İlk aşama, patriyarkanın keşfi aşamasıdır. Bu keşif genellikle kadınların eskiden bağlı oldukları politik hareketleri sorgulamalarına hatta, zaman zaman onlardan kopmalarına yol açtığından, hem onlar için sancılı ve zor, hem de o hareketler için tehlikelidir. Bu yüzden feminizm kendini otonom bir çizgi olarak tanımlarken, çoğunlukla en yakın olduğunu düşündüğü politik çizgilerle, ama onların yanısıra genel toplumla, genel olarak erkeklerle ve zaman zaman kadınlarla çelişki içinde bulunur. Bilinç yükseltme denilen bu aşama tamamlandığında, başta kadınlar olmak üzere topluma söyleyecekleri olduğuna inanan feminizm, rüştünü ispatlama ya da meşruluk arama aşamasına girer. Bir kadın hareketinden sözedilmeye başlanması, bu ikinci aşamanın başarıyla geçilmesine bağlıdır. Meşruluğu kabul edilen, belirli bir sosyal tabana oturan ve az çok geniş bir kitle hareketi niteliği kazanan feminizm, üçüncü aşamada, patriyarkayı çözmeyi hedefleyen ve genellikle en görünürden başlayıp en gizli, en örtük olana doğru giden bir deşifre etme sürecinde, patriyarkanın tüm belirtilerine eleştiriler getirir; öncelikle devlete (yasa önerileri) ve onun yanısıra topluma değişiklik talepleri yönelir. Hareketin, kimi Batı toplumlarında olduğu gibi, patriyarkanın varlığını tümüyle gün ışığına çıkarıp politik olarak dayattığı bir çok önlemle, "mutlak" biçimine son verebildiği yerlerde⁶, iki olasılık vardır: Ya hareket feminizm tarihinde bundan önce bir çok kez tanık olunduğu gibi, kazanımının yeterliliğine kani olup sönme yoluna girer ya da son aşamaya geçilir. Bu aşama, feminizmin, ezme/ezilme ilişkilerinin ve her tür baskı ve şiddetin ortadan kalktığı insancıl insan ilişkilerine dayalı bir toplum kurma, kendi ütopyasını gerçekle-

tirme aşamasıdır. Bugün hiçbir yerde bu aşamaya gelinmemiştir.

Bu çerçeveye uygun olarak, Türkiye'de de feminist kadınlar sorunsallarını, Batılı kadınlarınkine benzer şekilde kurdular. İlk aşama, 1981'in sonundan itibaren İstanbul'da kendi aralarında, evlerde toplanmaya başlayan bir avuç kadının bilinç yükseltme toplantıları oldu. Toplumsal ve siyasal baskının en yoğun olduğu bir dönemde kadınlar ilk kez, kadınlar olarak ezilmek ne demek sorusunu sordular kendilerine. "Biz" (kadınlar) nosyonu keşfedildi. Biz, bedenleri, beyinleri, emekleri ve kimlikleri, üzerimizde kurdukları egemenlik sayesinde erkekler tarafından ezilenlerdik. Bu keşfi yaparken, insanlık tarihine değil, günlük yaşamımıza baktık, yakın geçmişe baktık, ne olmak isterdik, ne olabildiğik sorularını somutta yanıtladık. Bulgularımızı, düşüncelerimizi, 1983 yılında haftalık *Somut* dergisinin bir sayfasında, küçük, kısa, tanıklık tadı taşıyan yazılarla topluma duyurmaya başladık. 1983'ün sonunda, bizler gibi düşünen başka kadınlarla buluşmak amacıyla, hem bir yayınevi, hem bir kitap klübü, hem bir tartışma forumu olan Kadın Çevresi'ni kurduk. Kısa adıyla K.Ç., kısa sürede, genç kadınların katılımıyla genişledi ve gençleşti. Tartışmalarımız, hepimizin aynı feminizm anlayışını paylaşmadığını gösterdi. Ama, biz, parçalı, bölünmüş, çoğulcu kadınlık durumunun kaçınılmaz sonucu olan bu farklılıkları, ona uygun, demokratik, çoğulcu, çok sesli bir politik yapılanmaya dönüştürmeyi beceribildik. 1985'te yayımlanmaya başlayan radikal *Feminist*, 1988'de yayımlanmaya başlayan sosyalist *Kaktüs* gibi farklı çizgilerde yayınlar, kadınların çok sesli, çok yönlü arayışlarının araçları oldular. Aynı şekilde dernekleşme yanlıları dernekler

kurdular, daha ademi merkeziyetçi, hiyerarşi içermeyen, daha esnek yapılarla çalışmak isteyenler de buna uygun biçimler geliştirdiler. Bu ideolojik ve örgütsel farklılaşmalara rağmen, politik eylemlerimizi ortaklaşa yürüttük.

Bunlardan ilki, Ayrımcılığa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin hayata geçirilmesini talep eden, 6000 kadının imzaladığı, 8 Mart 1986'da TBMM'ne sunulan dilekçe kampanyası idi. Dilekçemiz kabul edildi, ama işleme konmadı. İkinci önemli eylemimiz, 17 Mayıs 1987'de İstanbul'da yapılan, aile içinde kadınların maruz kaldığı şiddetin yani

Öte yandan bedenimize sahip çıkmakla başlayan mücadelenin beyinlerimizin özgürleşmesiyle sonuçlanması gerektiğini biliyoruz. O noktaya gelebilmek için ne kadar çok çabanın gerektiğini de. Ama yedi sekiz yıllık çabalar sonunda öğrendiğimiz bir şey var ki, onu henüz, insan türünün özgürleşmesini savunan erkeklerin önemli bir çoğunluğu hele Türkiye'de anlamış değil.

dayağın meşrulaştırılışını kınama yürüyüşüydü. Üç çocuklu, dördüncüsüne gebe bir kadının, sürekli olarak yediği koca dayağı nedeniyle Medeni Kanun'a uygun olarak açtığı boşanma davasını, yargıcın törelere göre "bir kadının karını sıpasız, sırtını sopasız komamak gerektiği" gerekçesine dayanarak reddetmesi üzerine, o adını bile bilmediğimiz kadının bedeni üzerindeki ucu şiddete varan erkek denetiminin, hepimiz üzerinde uygulanan erkek baskısının bir halkası olduğunu gördük ve bu baskıyı reddettiğimizi tüm topluma haykırdık. Böylece, herhangi bir kadına yapılan bir baskı ya da saldırının hepimize yapılmış olduğunu kavrama noktasına geldik. Bugün o noktadayız. Kadınların bedenlerine, işyerlerinde, sokaklarda, basın yayın organlarında, elle, sözle yapılan, kadını salt bedenine indirgeyen çeşitli erkek saldırılarının anlamını, toplumun bunları neden ve nasıl meşru görebildiğini tartışma noktasındayız. Nitekim, 11-12 Şubat 1989'da Ankara'da toplanan Türkiye 1. Feminist Konferansı'na katılan kadınlar, kadın bedenine (gidecek emeğine, beynine, kişiliğine) yönelik saldırılara karşı çeşitli gruplarca başlatılan kampanyaların "bedenimiz bizimidir" başlığı altında koordine edilmesi sonucuna vardılar.

Kuşkusuz bu henüz bir başlangıç. Ezilmişliğimizin farklı boyutlarını bir bütün olarak kavrama, eleştirme, somut

çözüm önerileri geliştirme ve taleplerimizi topluma kabul ettirmemizi sağlayacak politik gücü yaratma mücadelesinin henüz ilk aşamalarındayız. Örneğin, kadın dayağı olgusunu gizlendiği yerden çıkarıp, kamuoyunun gözleri önüne sermede başarılı olan yürüyüşümüz ve onu izleyen kampanyamız, henüz, soruna kesin değil ancak geçici bir çözüm getirebilecek ama elzem bir adım olan, Batı toplumlarının hepsinde kurulmuş kadın sığınaklarını oluşturmada bugüne dek başarılı olamadı. Öte yandan bedenimize sahip çıkmakla başlayan mücadelenin, beyinlerimizin özgürleşmesiyle sonuçlanması gerektiğini biliyoruz. O noktaya gelebilmek için ne kadar çok çabanın gerektiğini de. Ama yedi sekiz yıllık çabalar sonunda öğrendiğimiz bir şey var ki, onu henüz, insan türünün özgürleşmesini savunan erkeklerin önemli bir çoğunluğu, hele Türkiye'de anlamış değil. O da, ezilme, sömürülme, aşağılanma, ikincillığe mahkum olma, haksızlığa uğrama gibi değişik ifadelerle adlandırılmaya çalışılan kadınlık durumunu, biz kadınların yaşadığımız, bilincine yalnız bizim sahip olduğumuz ve onu değiştirecek, sonlandıracak, böylece hem kendimizi, hem de bizi ezdikleri için "aşağılık" konumunda olduklarını söyle-

me yürekliliğini gösteren erkekleri bu hıncı kurtaracak olanların, biz kadınlar olduğumuzun açık ve seçik bilgisidir. Kadınların kurtuluşu kendi eserleri olacaktır. Gelecek kadındır. ●

1. Bkz. Sheila Rowbotham, *Aleksandra Kollontai, Women Workers Struggle For Their Rights*, Falling Press, Londra, 1971, önsöz.
2. Bkz. Necile Deliceoğlu, "Perestroika ve Kadın", *Dergi*, sayı 10, Şubat / Mart 1988, s.21.
3. Kendisiyle, 19-21 Ocak 1989 tarihlerinde Bonn'da düzenlenen bir toplantıda tartışma olanağı buldum. Bu toplantının bir değerlendirmesi için bkz. "Kadınlar 200 Yıl Daha Beklememeye Kararlılar", *Görüş*, Mart, 1989.
4. Yugoslavya, Doğu blokunda patriyarkanın teorik olarak sorgulandığı ve Zagreb, Belgrad, Lubliyan gibi kentlerde feminist kadın kolektiflerinin oluştuğu ender bir ülke olarak dikkat çekiyor. Bkz. *ibid*.
5. Bkz. Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat*, Birikim, İstanbul, 1982, *Kadınlar İçin*, Alan, İstanbul, 1988 ve en son olarak, "Kadınlar Politikada Neden Yoklar", *Kaktüs*, No 5, 1989.
6. Elisabeth Badinter, *L'Un est l'Autre*, Odile Jacop, Paris, 1986, bölüm 3, "Patriyarkanın ölümü".

Picasso, Kadın Heykeltraş, 1925

Sabahattin Ali'nin Mezarı

Fakir BAYKURT

Sık sık "yazımızın niçin uluslararası boyutlar kazanamadığı" sorusuna yanıt ararız. Neden? Türkiye'yi yönetenler bunu istemiyorlar da ondan. Çünkü bu yazın uluslararası boyutlar kazanırsa, yurdun gerçek durumu, özellikle de yöneticilerimizin yüzü, yedi düvele gösterilmiş olacaktır. Onlar için bu iyi bir sergileme olmayacaktır.

Konuya birazcık açıklık getirebilmek için, herkesin az çok bildiği bir olay üzerinde duracağım.

Bundan 41 yıl önce, haziran ortalarında, Trakya'da çobanlar, Bulgaristan'a yakın Sazara köyünün sınırları içinde, meşelikler arasında, Türkçenin ünlü ve sevilen yazarı Sabahattin Ali'nin ölüsünü buldular. Nedendi bu? Yüzaşağı kaplanmış neden yatıyordu burada? Baharın yağmuru, belki de kışın karı üstünden geçmiş, giysilerinin içindeki etleri dökülmüş, kurt kuş, sinek böcek, nesi var yoksa hepsini yeyip bitirmişti. Tuzağa düşürülüp burada mı öldürülmüştü? Öylece mi bırakıp gitmişlerdi öldürenler? Yoksa başka yerde öldürüp buraya mı getirilmişti? Çoban Şükrü olayı bucağın JKK'ına haber verdi. Komutan tutanağa Şükrü'nün "dört buçuk ay önce ölmüş bir ceset gördüğünü" yazdı. Ceplerinde olanlar alındı. Ölü iki kez incelmeden geçirildi. Ancak 13 Ocak 1949 günü gazetelerde açıklandı ünlü yazarın "sınırdaki Bulgaristan'a kaçmak isterken Ali Ertekin adlı bir ulusal güvenlik görevlisi tarafından öldürüldüğü" ... Sabahattin Ali, güya Ali Ertekin'le ajan olduğunu bilmeden anlaşmış. Kendisini Bulgaristan'a geçirmeye sözvermesine kanmış. Yolları, geçitleri iyi biliyormuş. Yazar sınıra varıncaya kadar, Bulgaristan'a geçince Türkiye'deki düzeni yıkmak için neler yapacağını dönüp dönüp anlatınca, görevli efendinin ulusal duyguları çoşuma gelmiş. Vurmuş başına sopayı, canını almış...

Sonradan gazeteler, Sabahattin Ali onlara nasıl gitti, hangi düşüncelerden, aşamalardan geçerek bu tuzağa düştü, uzun uzun yazdılar. Ulusal güvenlik görevlisi Ali Ertekin yargılama sonunda dört yıllık ceza giydi. Bunun da sadece bir yılını yattı. 1950 affı geldi hemen, kurtuldu. Epey süreden beri İstanbul boğazında, lüksçe bir evde yaşadığı, emeklilik yıllarını dinginlik içinde geçirdiği biliniyor. Kırk yıldır pekçok insan düşünüyor, soruyor kendi kendine:

"Sabahattin Ali'nin gerçek katili bu adam mıdır?"

Atilla Özkırımlı ile yazarın kızı Filiz Ali'nin, ayrıca gazeteci Kemal Bayram Çukurkavaklı'nın hazırladığı kitaplarda ünlü yazarın kişiliği, yaşamının son yılları ve sisli ölümü üstüne pekçok insan konuştu. Yakınları, arkadaşları bildiklerini anlattılar. Ama konuşması gerekenler bir türlü konuşmadılar nedense. Konuşanlardan hiçbiri Sabahattin Ali'yi Ali Ertekin'in, öyle mahkemede söylenildiği gibi öldürdüğüne inanmadı. O bir senaryo idi. Gerçek başkaydı. Ama neydi?

Sabahattin Ali'nin yakın arkadaşı ve yurt dışına çıkma öyküsüne bir ölçüde karışmış olan Rasih Nuri İleri, onun Kırklareli Emniyetinde sorguya çekilip öldürülüp, gizlice sınırdaki Sazara köyüne taşındığını, orada meşeliklere bırakıldığını, çoban Şükrü bulup karakola haber verinceye kadar orada yattığını ileri sürdü. Buna karşı kimse sesini çıkarmadı.

Aziz Nesin, "Devlet adam öldürmez. Öldürmek istese beni öldürdü" diye yazdı. "Sen o zaman Sabahattin Ali kadar sakıncalı, hem de ünlü değildin" diye yanıtladılar kendisini. Kimileri de keskin düş gücünü çalıştırıp başka yorumlar yaptı... O yıllarda başbakan yardımcısı olan Nihat Erim'den duyarak Çetin Altan'ın önemli bilgileri olduğu yazılıp çizildi, ama Çetin Altan konuşmadı. Uzunca bir dönem Türkiye Barolar Birliği başkanlığı yapmış olan Faruk Erem, "Bir Ceza Avukatının Anıları" kitabında üstü çok örtülü olarak olayı bildiğini, kitabındaki bir öldürüm olayının Sabahattin Ali üstüne olduğunu sezdi, ama korkup hem dava açamadığını, hem de bildiklerini açıkça yazamadığını orada burada konuştu, yazılı açıklama yapamadı.

Amacım, 41 yıl önce olmuş, evik çabuk bir mahkemeden geçirilerek resmen kapatılmış bulunan bir dosyayı açıp olayın kapalı noktalarını aydınlatmak değil. Bunun görevim olmadığını, olsa bile tek başıma, hem de gerekli belgelerin uzağında böyle bir işi başaramayacağımı biliyorum.

Yukarıda andığım kitapları, yıllar sonra yeniden elden geçirirken, Ali Ertekin hakkında, 1950'de kurulan Demokrat Parti hükümetinde bakan olan Samet Ağaoğlu'nun "Mukaddes Katil" adlı bir yazısı çıktığını öğrendim. Samet Ağaoğlu, politikacılığından önce önemli bir öykücü olarak bilinir. Bakan olarak Nazım Hikmet'in yurttaşlıktan çıkarıl-

Desen: Aydın Karah...

ma kararında da imzası vardır ne yazık! İnsan şaşırıp kalıyor. Bir yazar, başka bir yazarı öldüren katile nasıl "kutsallık" sanı verebilir? Görevi değil, hakkı, haddi değil. Kime yaranmak, hangi ek-siklik duygusunu ve kurdunu kırmak için yapıyor bunu? CHP döneminde öldürülen yazarın katili, hemen ardından gelen DP döneminde böylece alkışlandığına ve aklandığına göre, hangi hükümet, hangi parti olursa olsun, halktan yana tavır almış yazarlara düşmanlıkta sözbirliği, elbirliği halinde olmuşlar, birbirlerini aratmamışlardır. Mahmut Makal'ın İngiltere'de basımı tamamlanmış, piyasaya sürülmek üzere olan "Bizim Köy" kitabını devlet parasıyla toptan satın almaya kalkınlar da DP'li hükümet adamlarıdır.

1965'te Bulgaristan'a gittiğimde, o zaman yaşamakta olan Georgi Karaslavof'la tanıştım. Devrimden sonra uzun yıllar milletvekilliği ve Yazarlar Birliği başkanlığı yapan bu büyük romancı, çalışma odasında kitaplarını sürekli bulundurduğu yazarlardan birinin Sabahattin Ali olduğunu, onu Maupassant ve Çehov'la birlikte dünyanın üç büyük öykücüsünden biri saydığını belirtmişti.

Yazılmalarının üstünden yarım yüzyıl geçti onun yapıtlarının. Köyden, kasabadan, cezaevlerinden, hastanelerden söz eden öykülerini yeniden okuyun; hem içerik, hem biçim yönünden tazeliklerini koruduklarını göreceksiniz. "Kuyucaklı Yusuf" hem onun, hem Türk yazınının en iyi romanlarından. Yaşama öğretmen olarak atılan, Aydın, Konya, Sinop, İstanbul cezaevlerinde yatan, pırıl pırıl bir beyin, halktan yana ateşli bir yürek sahibi, döneminin öbür yazarlarına kıyasla yazın sanatına son derece iyi hazırlanmış olan bu yazar, ne yazık ki sadece 42 yıl yaşayabildi. Eğer cezaevlerinden, izlenmelerden, ölüm tuzaklarından yakasını kurtarabilseydi, "Kuyucaklı Yusuf"un süreği olacak "Çineli Kübra" ile "Ankara" romanlarını da

yazacak, önemli bir üçlemeyi tamamlayacaktı. Delikanlı yaşından beri, özellikle Batı Anadolu'nun pekçok kasabasını, köyünü gezip dolaşmış, Yozgat'ta, Konya'da halkı çok iyi tanımış, cezaevlerinde yata yata toplumsal gerçeği ayna dürbün gibi görüp öğrenmişti. Yurdunu ve halkını son derece iyi tanıyan, büyük yazınsal başarıların eteğine kadar gelmiş bir yazardı öldürüldüğünde. Yetenekli, zeki, hem de bıkmıyıp usanmaz derecede çalışkandı.

Devlet güvenlik güçleri onu canından ve yurdundan bezdirecek derecede baskı altında tutuyordu. 1946'da işini elinden aldılar. Hükümet arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı gazeteyi sık sık kapattı. Kitaplarını toplamaya başladı. İtalya ya da Fransa'ya gitmek için pasaport istedi, bu isteğini geri çevirdiler. İşsiz, ekmezsiz, özgürlüksüz ortada kala kaldı. Yazarlar derneği, sendikası da yoktu o zaman. Kurulmuyor. Kurulsa da yaşatmıyorlar. Bezginliğini son aşamasına çıkardılar. "Sınırdan kaçıyordu, vurduk" tuzağına düşürmek son derece kolay oluyordu böylece. Öldürüm olayından sonra, büyük bir yazarın katili diye belirlendiği resmi görevli kimseyi, bir yıllık cezadan sonra getirip Boğaz'ın güzellikleri içine yerleştiren devlet mi bu yazarların yapıtlarının uluslararası boyutlar kazanmasını sağlayacak? O eli kanlı ajana "Mukaddes Katil" sanı verebilecek derecede yazın düşmanı bir bakan-yazar mı bu konuda üzerine düşen asli görevi yerine getirecek? İnsanın düşünmesi, yanıtlaması zor değil: Bir yazın kendiliğinden uluslararası boyutlara çıkabilir mi? Engel olmasalar belki çıkabilir, hiç değilse bugünkünün on katı daha ötelere açılabilir. Ama baskılar ölüm derecesinde sert, engeller aşılmaz derecede yüksektir.

Gene de serin kanla düşünelim: Bugün acaba kim okur Samet Ağaoğlu'nu? Onun değerli oğlu Tektaş babasının bu davranışına ne çok üzülür, az çok kesti-rebiliyorum. Türk yazınının Sabahattin Ali ve Nazım Hikmet gibi iki büyük yıldızını yok sayan bu ve benzeri "aklı evvel"lerin yanıldığı tarih otuz kırk yıl içinde açık seçik ortaya koydu. Başka uluslar, ülkeler, Sabahattin Ali ve Nazım Hikmet ayarında yazarlarla tıkr tıkr Nobel Ödülleri alırken, bizim bu tür yöneticilerle dünyaya sergilediğimiz düzey epey düşük değil midir? Yıllar yılı kitapları basılmayan, antolojilere öyküsü alınmayan, alınsa da karalanarak alınan, yazın tarihlerinde adı hiç geçirilmeyen birinci sınıf bir yazar için toplumun bu derece bilgisiz bırakılması, halkın da bu derece uyduruk bir senaryo ile kandırılmak istenmesi çok acıdır.

İnsan yeniden yeniden sormadan yapamıyor: Yazın alanında bu düzeyimizle mi uluslararası olacağız? Uluslararası olmak için önce doğru dürüst ulusal olmak gerekir. Hükümetçe öldürüldüğü gittikçe güç kazanan büyük bir yazarın katiline "kutsallık" sanı vermek ulusal-

lık olamaz asla! Nazım Hikmet gibi büyük bir şairi yurttaşlıktan çıkarmak da ulusallık olamaz. Başka ülkelerde üstüne doktora tezleri yazılıyor bugün Sabahattin Ali'nin; ama varın bakın, Türkiye'de mezarı bile belli değil. Bir okulda, bir sokakta adı yok. Her on yılda bir ulusun silahlarıyla ulusu hizaya getirmeğe çalışanlar da içinde, 41 yılda kimler kimler gelip geçti yönetimden. Hiçbi-

ri, onca afur tafurlarına karşın, o büyük yazarın gerçek katilini bulma ve yattığı yeri belirleme gibi bir görevleri olduğunu akıllarına getirmediler. Bu uyku ve uyanmazlık da bir düzey belirleyicisi değil midir?

Bilmiyorum yukarılarda, bu yazının dile getirmeye çalıştığı ulusal utancı ve acıyı anlayacak birileri çıkar mı? ●

Duisburg, 14.2.1989

Istanbul Im Sommer

Minarette, gleich silbernen Lanzen
aus einer und tausend Nächten;
von Glanz des Mittags, Kuppeln,
überzogen mit Gold

sieben Hügel, majestätisch thronend-
den Bosphorus zu Füßen;
Paläste zeugen von vergangener Zeit

der Basare funkelndes Allerlei,
pulsierend, in prächtige Farben gehüllt-
verführerisch lockender Zauber des Orients

feilschende Händler, buntes Getümmel;
des Muezzin heiliger Ruf-
von der Kuppe des Fingers herab
durchdringt er den Atemschleier der Straßen

sonnenbespiegeltes Meer wiegt sanft
an den Ufern:
die Stadt, zartroten Himmel im Rücken-
sichelscharf schneidet sich ihre Silhouette
in den Abend hinein

Thomas GRIESBACHER

Yansımalar, Köprüler ve Düğümler

Berlin

Bombalanmış kiliselerinde ilahilere karışmıştır ölümler
Gençliğin yaşlı aynalarda unutulmaz resimlerini bekler

İstanbul

Minyatürlerine erotizmin bulaştığı gemileriyle avunan
Haritasız bu kent yalnızlığını arabalı vapurlarda arar

Berlin

Ülkesiz bir demet çiçek gibi bir vazoda toplanır
Sevilerle başlayıp ayrılıklarla büyüyen karmaşalarım

Ankara

Bir Alman'ın elinden çıkmış gibi fotoğraflara yansıyan
Anadolu'nun mehter adımlarıyla yıkıp geçtiği talanın
Tozlu yollarında karamsar gençliğimi soluyarak büyüdüm

Berlin

Açlıklarımı nasıl çözeceğim, nasıl güneşe sereceğim
Geçmişinin merdivenlerini inemiyorum, aç pencerelerimi

İzmir

Bir kurşun atımı yerden incirleri ezerek geldiler
Ve dostluk derneklerine tutunarak geri gittiler
Zeytin dalları uzatıyorum anason kokulu akşamlara

Berlin

Hangisinin resmini vitrine koymalıyım
Talat mı, Enver mi, başkaları mı yurt özlemiyle
Hasta oldular / Çerkez Etem'i görmeye kadınlar mı
Gelirdi sanatoryuma, hangisinin mektubuna üzüleyim
Canyeleksiz enselere Sarıkamış'ta kırdırılan bir
Ordu gibi gelince felek bisiklet yollarının arasında

Erzurum

İlkin Ankara'da gecekonduyunun bacasını tütüreceksin
Sonra Boğaz Köprüsü'nü kuşlarla birlikte geçeceksin sabahları
Bir bavul çay ve semaverle hemşeri adreslerine doğru

Berlin

Bir kargaşalığın ortasında çocuklar sanki ateş hattındalar
Davetiyelerimiz hangi dilde, düğünlerimize kimler gelir

Diyarbakır

Unutturulmaya çalışılan bir abece'yle geldiler
Martısız adımıza, kanallarla bölünmüş düşlerimize

Berlin

Bir kadına yaklaşır gibi yaklaşmak istiyorum sana
Yanımda uzanmış gövden, özlemlerime nasıl söz geçireyim
Yaşlı mısın, genç mi, gözlerindeki bu pırıltı neden

Akdeniz

Akşam bir başka iner kıyıları, kucaklar gibi bir gövdeyi
Ağaçlar birbirleriyle fısıldaşır, tarih girer araya
Sofralarda yarın bir kez daha umutla beklenir
Sevgiler başlayıp başlayıp biter, nedir uzun süren
Denizden sıcak bir soluk gibi doğar güneş
Her yer renge boğulur, lunaparkta bir çocuğum ben

Berlin

Biralarından, küçücük bahçelerinden vazgeçme
Çık tatillere, anlat bunu bir yıl
Yabancılara kız, boşan eşinden
Gençlik aşlarıyla ayakta durmayı dene

Ege

Hangi düşündürden söz etsem sana
 Üzümünü yemiş, şarabını içmiş, güzellerine sevdalanmış ve
 Karşı kıyılara göçmüştür; el salladığım, ayna tuttuğum
 Retsina, ozo, ince bel

Berlin

Canan Hanım kimlerin gönlüne onulmaz acılar saldı
 Kimlerin anılarında kıvrak ve ince bir bel olarak kaldı
 Sarayın yıkılmışlığını kalçalarıyla mı anlattı
 Cumhuriyet'i dertleşecek birilerini bulabildi mi

(İstanbul, İskenderiye ve Paris'in büyüğü gecelerini
 Peşine takan Canan Hanım, Türk piresesi olarak
 1927'de Berlin'in en ünlü gece kulübü Libelle'de
 Dans eder; umutsuz aşklarla, yıkılmış yüreklerle
 Yanıtsız binlerce mektupla gömülür tarihe)

Karadeniz

Kemençe uşak tabanca (bu bana bir ders olsun)
 Finduk uşak kaçırılan kızlar (sessizlik)
 Tütün uşak takalar çıkmaz balığa

Onbeşlerin yarası sarılmadı daha

Kentlerin katilini mi arıyorsunuz

Onlar uzun burunlarını zor taşıyan taşaronlardır

Köyler, kasabalar ve geriye kalan kentler
 Gölgezimiz düştü başka gölgelerin üstüne
 Musul petrollerine uzanırken Berlin-Bağdat hattı
 Enver'in ülkesinden geçerek ve sıkarak Osmanlı'nın
 Hasta boğazını, şimdi karşılaşıyoruz seninle

Berlin

Sınırların nerede başlar, nerede biter duvarların
 İkiz kardeşini özleyen sevgilim benim
 Bacaklarını neden kapatıyorsun yüzüme
 Duvağını kaldırayım istiyorum
 Perde çekiliyor aramıza

Ülkem benim

İçim kan ağlıyor

Durmadan oğullarını, kızlarını yitiriyorsun

Bu ev benim, bu dükkan da benim

Bankalarında marklarım da yatıyor

Aramda mayın tarlaları var seninle

Sokaklarında dolaşamıyorum

Hapishanelerinde soluklanıyorum

Durmadan gömüyorlar beni

Acılarını enflasyonlara gömen

Yüreklerimize yaslanamayan

Ülkem benim

Berlin

Aban bana, sarıl bana

Varımız yoğunuz sensin

Kanlı geçmişini anımsatma bana

Tut elimden, götür beni de yarınlarına

....

Sınırların ötesine kuşlar uçar gider

Dönemezler bir daha geri

Avcılar iz sürüyor

İzlerimizin üstünden yürüyor avcılar

Uçurumlar cumhuriyetinin en küçüğü benim

Haritalarda bulamıyorum demokrasimizi

Seçimlere çağırıyorlar beni

Referandum gecesi giriyorum içine

Şimdi dön sırtını dönebilersen

Berlin

Uzan yanıma, yanlış çekilmiş resimler gibi durma

Dilin boğuyor beni, alışık değilim ben sensizliğe

Madalyalarını takma yakana, övünme benimle

Seviyorum seni, bu yeter bana

Gece oldu

Yum gözlerini

Biraz daha sokul bana

Gültekin EMRE

Die neue Familienministerin Ursula Maria Lehr: Kontinuität oder Wende?

Margret JÄGER

Nach dem Amtsantritt von Ursula Lehr als Familienministerin wird allenthalben die Frage diskutiert, ob sie die Politik ihrer Vorgängerin fortsetzen wird, oder ob hier Änderungen zu erwarten sind. Sicherlich hat Ursula Lehr mit ihrer Vorgängerin mehr gemein, als nur die Eigenschaft, daß auch sie als Wissenschaftlerin „von außen“ ins Kabinett gehievt wurde. Dennoch ist zu erwarten, daß Ursula Lehr die konservative Politik von Rita Süßmuth nicht weiter verfolgen wird. Die Kontinuität existiert nur an der Oberfläche.

Vor der Presse beteuerte die neue Familienministerin, daß sie „durchaus“ die Politik von Rita Süßmuth fortzusetzen gedenke, daß sie darüberhinaus jedoch auch neue, eigene Schwerpunkte setzen will, vor allem in der Altenpolitik, wozu sie als Gerontologin auch entsprechend „ausgewiesen“ ist.

Doch was haben wir von ihr zu erwarten? Im Bereich der Frauenpolitik sorgte Ursula Lehr bereits 1985 innerhalb der CDU für Aufsehen: Beim „Frauen-Parteitag“ trat sie (fast) provokativ der herkömmlichen Auffassung entgegen, nach der sich eine Berufstätigkeit von Müttern negativ auf die Entwicklung der Kinder auswirke. Das Gegenteil sei der Fall: „Stereotype Annahmen, die durch eine Berufstätigkeit der Frau die Gesundheit der Frau in Gefahr sehen, die die Entwicklung der Kinder gefährdet sehen, die ... um den Bestand der Familie bangen und auf steigende Scheidungsquoten hinweisen, sind anhand fundierter wissenschaftlicher Untersuchungsergebnisse zu korrigieren.“¹ Wie Rita Süßmuth wehrt sich also auch Ursula Lehr gegen das „traditionelle“ Bild der Frau, auch in den Reihen der CDU, das die Frau in ihrer Kompetenz auf die Mutter- und Gattinnenrolle reduziert.

Und auch ihre Aussagen zur Altenpolitik hören sich zunächst vielversprechend an, wendet sie sich doch dagegen, die Alten ins Ghetto abzuschieben. Alte Menschen, so ihre Auffassung, müssen weiterhin gesellschaftlich gefordert werden. „Wer rastet, rostet“ oder „Arbeit ist die beste Geroprophylaxe!“ mit solchen Sprüchen kennzeichnet Ursula Lehr ihre Position, die sie durch eigene umfangreiche Wissenschaftliche Untersuchungen abgesichert sieht. Danach ist das Altern nicht in erster Linie ein biologischer Prozeß, sondern durch soziale Vorurteile gekennzeichnet, und die machen die ganze Angelegenheit zum Problem. Zu-

sammen mit ihrem Kollegen H. Thomae formuliert sie ihre Sichtweise so: „Die weit überwiegende Mehrheit der älteren Mitbürger stellt nicht durch ihr eigenes Verhalten bzw. durch ihnen anhaftende psychische oder physische Merkmale eine Problemgruppe dar, sondern sie wird durch globale Urteile vieler sozialpolitischer und medizinischer Experten zur Problemgruppe gemacht.“²

Damit ist auch die Kernthese angesprochen, von der Ursula Lehr wissenschaftlich ausgeht und die auf der politischen Ebene zu den Unterschieden zur Politik von Rita Süßmuth führt: Ursula Lehr geht davon aus, daß die gesellschaftliche Situation sich „epochal“ verändert habe, die Menschen sich jedoch darauf noch nicht eingestellt hätten. Sie hielten weiter an gelernten Rollenvorstellungen fest und begegneten so einander mit falschen Etikettierungen. Und diese falschen Etikettierungen stellten das eigentliche Problem dar, was es zu lösen gilt. (Dieser wissenschaftliche Ansatz vom „labeling approach“ grenzt sich übrigens innerhalb der Gerontologie von der Defizittheorie ab, nach der „Leistungsabbau und körperlicher Verfall eine naturgemäße Folge des Alterns sei...“.³)

Für die Frauen von heute umgesetzt analysiert sie auf dieser Grundlage dann: War es früher so, daß die Frau den größten Teil ihres Lebens mit Kindergeburten und -erziehung zu tun hatte, so daß sie häufig sogar das Erwachsenwerden ihres jüngsten Kindes nicht mehr erleben konnte, so hat sich dies im Verlaufe der letzten Jahrhunderte entscheidend verändert. Die familiäre Rolle der Frau mache heute nur noch etwa 50 % ihres Lebens aus. Dennoch sei das normative Leitbild, auf das die Frauen hinsozialisiert werden, voll auf diese Funktion ausgerichtet. 38 % ihres verheirateten(!) Lebens verbringen die Frauen ohne Kinder im Haushalt.⁴

Ursula Lehr geht also von einer im Prinzip guten gesellschaftlichen Lage der Frau aus, doch sie und ihre Umwelt wissen dies leider noch nicht. Und das ist der Grund, weshalb die Frau auch heute noch nicht gleichberechtigt ist.

Wo Rita Süßmuth bereit war, einzugestehen, daß z.B. weibliche Jugendliche infolge mangelnder Qualifikation etc. tatsächlich schlechtere Ausgangsbedingungen auf dem Arbeitsmarkt haben, daß deshalb Bildungs- und andere Sonderprogramme aufgelegt werden müß-

ten, um diese Situation zu beseitigen, da erblickt Ursula Lehr gerade in solchen „Sonder“behandlungen das Problem. Indem weibliche Jugendliche zur Problemgruppe gemacht werden, wird das gesellschaftliche Vorurteil eigentlich nur bestärkt. O-Ton Ursula Lehr: „Ich darf hier noch einmal warnen vor allerlei Sondermaßnahmen für ältere Arbeitnehmer, aber auch vor Sondermaßnahmen für Frauen, die schon früher aus dem Erwerbsleben ausscheiden..., Sondermaßnahmen mit verlängertem Mutterschaftsgeld und dergleichen mehr. Tatsache ist, daß solche Maßnahmen den einzelnen eher schaden als nützen... Manche Chefs stellen dann wegen der soundsovielten Sondergenehmigung für Frauen nur noch Männer ein.“ Und weiter, unter Berufung auf eine Äußerung des Sozialmediziners Landwehrmann, nach der jeder Mann nur etwa 27 Jahre seines Lebens keiner Problemgruppe angehöre: „Man könnte dies so ergänzen: ‚Als Frau habe ich nicht einmal die Chance‘ 27 ganze Jahre als ‚problemgruppenfrei‘ angesehen zu werden, denn während dieser Zeit zähle ich noch zur Problemgruppe der jungen Mütter.“⁵

Im Klartext: Für Ursula Lehr sind die Probleme der Frauen und der Alten — wie auch der übrigen Bevölkerung — auf dieser wissenschaftlichen Grundlage im Kern nur Ausdruck einer mangelhaften Public-Relation. Durch Aufklärung, daß es nicht so ist, wie es ist, sollen Vorurteile abgeschwächt werden. Man darf gespannt sein, was ihr dazu alles einfallen wird.

Doch ein weiteres liegt ebenfalls auf der Hand: Die neue Ministerin ist eine ausgewiesene Gegnerin gewerkschaftlicher Forderungen, nicht nur in der Frage der Lebensarbeitszeit. Schutzbestimmungen sind ihr immer ein Dorn im Auge. Insofern ist zu erwarten, daß sie sich zusammen mit Norbert Blüm gegen die Vorverlegung der Altersgrenze stemmen wird. Denn: „Die Vorverlegung der Altersgrenze bedeutet, frühzeitiger der Problemgruppe ‚Alte Menschen‘ zugeordnet zu werden.“⁶

Ursula Lehr entpuppt sich somit bei näherer Betrachtung keineswegs als eine Politikerin, die willens und geeignet wäre, die konservative Politik von Rita Süßmuth weiterzutreiben. Das ist allerdings überhaupt kein Grund, Letztgenannter nachzutruern, wie dies bei Teilen von SPD-Frauen und sogar in der EMMA anklingt. Auch Rita Süßmuth

ist keine Verfechterin einer fortschrittlichen Frauen- und Familienpolitik. Daß sie häufiger mal Selbstverständlichkeiten ausgesprochen hat, macht sie zwar sympatisch, ihre Politik war aber trotzdem konservativ.

Stichwort: Beratungsgesetz.

Doch mit Ursula Lehr kommt nun eine Frau zum Zuge, die sozusagen „programmatisch“ nichts an den sozialen Situationen der von ihr betreuten Gruppen ändern wird, während Rita Süßmuth hier durchaus Ambitionen hatte.

Um zu dieser Beurteilung zu gelangen, ist es gar nicht mal nötig, auf die in der Tat vorhandenen guten Beziehungen zwischen ihr und der Pharmaindustrie anzusprechen, die selbst von Spiegel und anderen bemerkt wurden. Durch solche Verbindungen zeichnet sich Ursula Lehr zwar nicht aus, allerdings steht sie hierin auch nicht alleine. Die Zusammenarbeit von Gerontologie und Pharmaindustrie ist insgesamt sehr innig, was —zugegeben— diese wissenschaftliche Disziplin nicht glaubwürdiger macht. Bemerkenswerter ist da schon ihre Autorenschaft in „Mut“, einer rechtsextremen Zeitschrift, in der allerdings nicht nur rechtsextreme Autoren anzutreffen sind. In diesem Blatt, das von sich sagen kann, daß es auch der Bundeskanzler liest, hat sie im Mai 1988 einen Aufsatz veröffentlicht, natürlich zu ihrem Spezialthema: „Langlebigkeit und Lebensqualität — Bevölkerungsentwicklung, Arbeitswelt und Ruhestand“.

In „Mut“ tauchen übrigens in den letzten Jahren auch häufiger Artikel der „Beinahe“-Ministern Gertrud Höhler auf. Doch dieser Kelch ist ja noch einmal an uns vorbeigegangen, denn diese Dame tritt im progressiven Outfit auf, hinter dem sich eindeutig biologistische Positionen verbergen. Dagegen ist Ursula Lehr zwar ein Waisenkind, allerdings eines, mit dem sich auch nicht gut Kirschen essen läßt. ●

1. Ursula M. Lehr: Zur Vereinbarkeit von Erwerbstätigkeit und Arbeit in der Familie, in: Heiner Geißler (Hg.): Abschied von der Männergesellschaft, Frankfurt/Berlin 1986, S.109.
2. U. Lehr/H. Thomae: Soziale Dienste für alte Menschen, Bonn 1976, S.2, zitiert nach: Peter G. Kratz: Gerontologie und Kapitalinteresse, in: Psychologie und Gesellschaftskritik, Nr. 25 (1983), S.37-64.
3. Peter G. Kratz: Gerontologie und Kapitalinteresse, in: Psychologie und Gesellschaftskritik, Nr. 25 (1983), S.43.
4. vgl. Ursula Lehr: Zur Situation der älterwerdenden Frau. Bestandsaufnahme und Perspektiven bis zum Jahre 2000, München 1987, S.199f.
5. Ursula Lehr: Vorbeugende Gesundheitspolitik: Psychologische Grundlagen, in: Arbeitsgruppe Altersforschung Bonn: Wissenschaftliche Entscheidungshilfe einer Politik für die ältere Generation. Dokumentation eines Gesprächs zwischen Politik und Wissenschaft, Grünwald b. München 1978, S.66f, zitiert nach: Peter G. Kratz: Gerontologie und Kapitalinteresse, in: Psychologie und Gesellschaftskritik, Nr. 25 (1983), S.37-64.
6. zitiert nach: ppp. Hintergrunddienst vom 30.11.88, S.7

Kehribar

Havuzun başında, genzindeki soğukla ürperiyor, geçkin bir kız gibi, kadınlığını unutmuş, dulluğunu, bahçede Güvercinlik köşesinde şarkılarla geçenlere bakıyor, bıkmış, usanmış.

Boynuz düşüren yaşlı bir geyik gibi, şafakla doğuruyor yalnızlığını unutulmuş kederinin hücrelerinden gözleri anlamsız bir kavgada şahitlik yapmış gibi iri, korku dolu ve ırgatlar genç ölümlerini taşıyor ötelere, kim bilir hangi bir anlamsız kavgada, bileklerine dolamış yorgun düşünü.

Denize bakan aydınlık koyaklardan uzak bir geçmişin anısı serpiliyor, aralanan kapıların ardındaki camlara, adamlar, sanki tutmuş, sıkıyorlar göğsünü, öyle ağzından dökülen yarım sözcüklerde ölümün, gıcırtilı, sessizliği yırtan ve ansızın duyulan, duyulan, duyulan gürültülü gelişi gibi rüzgârla, at koşturan koruyucular körüklüyor birileri yangını ve durmadan.

Toprak ve deniz ve uçsuz bucaksız bir kum çölü sanki gözlere saçılan uzun, sonsuza doğru uzanan, bakışların ötesindeki yangın gülleri, anılarını alt üst ediyorlar onun, girdiği savaştan yenik çıkacak yenik ve üzgün ve kederli ki, biliyor, ki biliyor, biliyor ki.

Çiğ düşen, çimenlere dökülen, çayırılara, saçılan yüzündeki anılar denizidir, onu bir boydan bir boya otel odalarından gecelerin koynuna atan, onlardır, o kir kuyumcuları.

Ve akan suyun akan ve durulmayan, o sonsuz yüzünü aradığı yerde, o mistik havaya, o masalsı ve o gerçek dışı havaya ki kapılaberi, ruhunun, ta beyninin en uçlarında, kendi kendini yakan bir insan gibi, bir yaralı ceylân, bir geyik gibi, kendini tükettiğinin bile farkında.

Hâlâ kendini zorluyor oysa, atın sırtında, denize inen yolun orda, umarsız, kırdâ.

Gögüslerinden fıskıran süt, havuzun karışıyor bulanık sularına...

Sıtkı Salih GÖR

Kabuk

Ertunç BARIN

Savaş öncesinden kalma, onarıma muhtaç, geniş odalı, yüksek tavanlı evlerin sıralandığı dar, boş bir sokağın karanlığına yaslanmış eskice bir minibüsün içindeydiler.

Dışarda, kalın sicimler halinde yağın yağmur, nereden sızdığı belirsiz ışık hüzmeleri içinde kırık kırık, parıltılı, yanar söner çizgiler çiziyordu boşlukta.

Bekliyorlardı.

Ve dayanamıyordu buna Hamdi. Rahat değildi, direksiyondaki yerinde. Hareketsizlik, durgunluk korkutuyordu onu. Hep böyle anlarda, tıpkı bir pusuda bekler gibi, saldırı-veriyorlardı düşünceleri. Arsız, hayâsız, ipini koparmış it gibi özgür, ürüyüp koşuyorlardı beyninde.

İstemiyordu, hiç istemiyordu düşünmek. Hele şimdi, hiç mi hiç Sıkıldı. Patladı. Çok değil, birkaç adım... Hani, şöyle bir kalkıp gezinebilseydi... Belki, biraz rahatlayabilirdi. Bir şey yapmalıydı. Bakındı. Sinirli sinirli kornaya bastı. Islak karanlığın derinliklerinde yankılanan ses daha bir tedirgin etti onu. Ses!?. Aynaya baktı. Arkasında oturan kadınların anlamsız, umursamaz bakışları arasında Aslı'yı aradı gözleri.

"Kötü belleme bizi..."

Aslı'nındı bu sözler. Bir saat önce söylemişti daha. Minübüse bindiğinde, selamlaşmadan hemen sonra. Ama... Duyuyordu işte yine sesi, Hamdi! Ezik, titrek... Duyuyor sürekli: "Kötü belleme..."

Oysa, susuyor Aslı, taş bir yontu sanki. Oturuyor yerinde. Bir an kendini yakaladı aynada Hamdi. İğrendi. Kaçırıldı gözlerini aynadan. Pis iş, pis iş... diye söylendi birkaç kez içinden. İş?!.. Ne olurdu bir çalışma izni olsaydı! Yerleşiverseydi bir işe... İnşaat demez, fabrika demez nerde olsa çalışırdı. Gık demez, çalışırdı. Çöpçülük bile yapardı. Yapardı ya! Burası Almanya'ydı. Ayıp mı vardı?.. Ve işin iyisi kötüsü, temizi pisi olmazdı. Olmaz mıydı?.. Kesildi düşünceleri. İçinde bulunduğu anın gerçeğine döndü yeniden. Gözleri aynada, baktı bir süre...

Kimdi Aslı?..

Kimlerin karıları, kızlarıydı bunlar?..

Bilmiyorlar mıydı biraz sonra gidecekleri yeri?..

Fırlasalar, kaçsalar ya arabadan...

Yok muydu bir arayanları, soranları?..

Düşünmeyeceksin, sormayacaksın hiçbir şey! Öyle demişti Günter, iki hafta önce, işi verirken kendisine. "Sizlere de hiç güven yok!" diye de çıkmıştı ardından. Kızgındı kendisinden önceki "şöförü"ne. Atıp tutmuştu, küfürler savurmuştu durmadan. "Öğrendi bu yolları... Kendisi için çalıştıracak bundan sonra karıyı... Yağma yok, peşindeyiz. Çok sürmez, buluruz izini..." diyordu, öfkeli, iri vücudundan buharlı bir alkol kokusu yayarak çevresine.

Kadınlar, tamamlamışlardı öykünün gerisini. Anlatıyorlardı düzelterek, sevinerek için için:

"Öyle değil Hamdi ağbi, öyle değil..."

"Sevdiler birbirini..."

"Evlenecekler de..."

"Biri keldi, biri total..."

"Tencere yuvarlandı..."

"Buldu kapağını..."

"Buldu ki tastamam!"

"Bu Almanya bakma sen!"

"Sermayesinden oldu..."

"Onun için kızar..."

"Onun için suçlar..."

"Arar da üstelik!..."

"Polisle de korkutur bizleri..."

Pasaportunu da istemişti Günter kendisinden. "Bende kalacak" demişti. "İşi bıraktığında alırsın; böylece benim de haberim olur." Neyse ki akıl etmişti de, "Yabancılar Polisi'nde" demişti; vermemişi pasaportunu. Kocaman gövdesiyle yayılmış nasıl da rahat oturabiliyordu yanında şimdi! Her zaman terli kırmızı suratından iki takı gibi aşağı sarkan gökmavisi gözleri en küçük bir kaygı belirtisi bile göstermiyordu. Öylesine rahat, öylesine uzak... Yaşar gibi, günün hiç bir özelliği olmayan herhangi bir yaşam dilimini.

Farkına varmadan eli yine kornaya gitti. Tam basacaktı ki kendinden beklenmeyen bir çeviklikle kolunu tuttu, Günter. Boncuk gözlerini kırıştırarak,

"Saçmalama!.." dedi; sanki buyruk veriyordu.

Bozuldu Hamdi; öfkeyle, Türkçe olarak,

"Nerede kaldı bu karı" diye bağırdı.

"Çocuklarını uyutamadı herhal..." diye söylendi, hemen arkasında oturan Ayşegül. Uysal, yumuşak...

Birden, hiç yeri yokken, kendi çocuklarını, karısını anımsadı Hamdi. Ve oğlundan aldığı en son mektubu...

Mutluydu, oğlu. Bir iyi yerleşmişti üniversiteye. Büyük kent yaşamına da alışmıştı. Şimdiden arkadaşlar bile edinmişti birçok... Ama sevinemedi tüm bunlara. Eski sevincini, coşkusunu yitirmişti zaten nicedir. Burada da görmüştü, anlamıştı; sevmiyordu artık okumuş adamı... Oku, oku oğlum, sen de oku! Savcı ol, yargıç ol, çık başıma sorgula beni! Sorgula da anla gör, hangi parayla alıyorsun diplomanı...

Her okumuş adamda Yabancılar Dairesi'ndeki memuru görüyordu, son zamanlarda. Vermiş olduğu iltica dilekçesini incelemekle görevli memurlardan yalnızca biriydi bu. Parlak, kalın gözlük camlarının arkasından hain hain bakan iri, çarpık gözleri vardı adamın. Odadan çıkarken gözler de sökül-müşlerdi sanki yerlerinden, takılmışlardı ardına. Bir aşırı görev duygusuyla biçimlenmiş diliyle, bir de oturuşuyla, duruşuyla, baktığı yeri delen o hain, aşağılayıcı bakışlarıyla konuşuyordu adam. İkili, sesli-sessiz, aynı anda ve etkili:

"Adınız? Biz sizin... Soyadınız? ...buraya... Doğum tarihi? ...ekonomik nedenlerden ötürü... Doğum yeri? ...geldiğinizi... Medeni durumunuz? ...zaten biliyoruz... Almanya'ya giriş tarihi? ...fakat yasalar gereği... Hangi ülkeden geliyorsunuz? ...karşılıklı oynuyoruz... Sabıkalı mısınız? ...bu oyunu... En son ne zaman terkettiniz ülkenizi? ... oysa sonuç belli... Hangi nedenle? ...yine de bu belgelerin... Siyasi bir partiye üye misiniz? ...doldurulması gerekli... Pasaport numarası? ...ama boş durmuyor bizizkiler... Alındığı yer ve tarihi? ...yeni düzenlemeler yasalar... Hakkınızda tutuklama kararı var mı? ...bitirecekler oyunu... Daha önce Almanya'da hiç bulundunuz mu? ...çekilir mi hergün... Şimdiki adresiniz? ...bu sarmısak kokusu..."

Giderek daktilo seslerini de duyuyordu Hamdi, —yağmurun cama vuran her tıp tıpında. Zencisi beyazı, yaşlısı genci, kadını erkeği... Dünyanın dört bir yanından gelen yoksul ülkelerin yoksul bırakılmış insanları daktilo sesleriyle fokurtulu bir odanın kapısı önünde bekliyorlardı. Geliyorlar, artarak geliyorlar, onlara gidilmediği için kendileri geliyorlardı. Bugün pasaportla, dilekçeyle geliyorlar, sıraya diziliyorlar... Ya yarın?..

Yarın? İşte, yine gitmek zorundaydı Yabancılar Dairesine.

Bulut bulut sigara dumanlı, ekşi, sidik kokulu duvarların dibinde sırasını bekleyecekti. Yanıtlayacaktı sonra da adamları, ille de o gözlüklü piçi! İyi oyna rolünü, inandırıcı olmaya çalı, maymunlaş! Ve bir şeyler yitir yine kendinden, kaldıysa eğer bir parça, son bir parça belki, onur gibi, insanlık gibi... Onu da bırak orada, çık dışarı!

Önceki soruşturmalar sırasında tanıdığı bir Mısırlı da buna benzer sözler söylemişti:

"Bugün onurumun son bir parçasını bırakmaya gidiyorum masaya. Ondan sonra ne olur ben de bilmiyorum. Ben bile korkuyorum artık kendimden çünkü!.."

"Radyolar, televizyonlar günlerdir bas bas bağıyorlar. Sen de duydun, gördün... Kendi insanları için tehlikeli, zararlı buldukları, hatta hayvanlarına bile vermektan sakındıkları tonlarca radyoaktif yüklü süttezları sizlere uygun görüldü Mısırlım! Dışsatımdı bunun adı! Dışarda, kendi ülkende bile korunaksızın. Şimdiye gelmişin bu ülkenin ta içine, sığınma dilekçenle birlikte sıradasın. Sığındığın yere, el açtığın bu ülkeye baksana bir, zavallım!"

Düşünmüştü, ama söyleyememişti bunları Mısırlıya. İkide bir İngilizce karıştırdığı Almancasıyla konuşuyor, konuşuyordu Mısırlı. Öfkeden ateş püskürüyordu, kimseyi dinleyecek halde değildi. Durmadan, "Ya anlaşılmasaydı, ya çıkmasaydı süttezlarının radyoaktifle yüklü oldukları ortaya?" sorusunu yöneltiyordu çevresindekilere. Ülkesinin sözcüsü, savunucusu kesilmişti hemen o anda salonda. "Hem bu ve benzeri olaylar ilk mi?.. Ve neden hep bize, hep bize?.."

Soluklan da biraz da beni dinle be Mısırlım! İltica dedim, kırkıktan sonra saza başladım, belediyedeki işimi bırakıp geldim... Eşe dosta kandım. Şu bizim Almancılar var ya burada, kaç yıldır bu memlekette yaşarlar hâlâ bir boktan anladıkları yok! "Bi dilekçe veriyon, hemen çalışıyon..." dediler, çeldiler aklımı. Çıktık geldik. Verdik dilekçeyi. Verdik ya, eee peki nerede iş?.. Öncedenmiş o. Paylaşmış dünya, burada da yer kalmamış bize. Bakmışlar delik açık, gelen kalabalık, yeni yasalar, düzenlemeler... örüvermişler kabuk üstüne bir kabuk. Kabuk, kabuk, kabuk... Daha iyi korunmak, daha iyi gizlenmek için her yere örmüşler kabuk. Aslı'nın sözünü ettiği kabuk da değil bunlar, hiç değil! Giyecek yardımı, yiyecek yardımı diyorlar, sallıyorlar şimdi bir iki yıl. Belli mi olur, bakarsın o senin süttezlarından bize de verirler bir gün, yeriz birlikte! Bir yardım eli uzatan da yok, yapayalnızsın gurbette. O bize, "Gel, gel..." deyip akıl verenlerdeyse ne bir ses, ne bir nefes. Tısss!.. Suyu kesilmiş musluk hepsi. Bizimkiler de bir başka Alman canım! Bizler gelmişiz de işlerini almışız ellerinden... Bizim yüzümüzdenmiş bugünkü yabancılar arasındaki işsizlik! Vebalı görmüş gibi kaçıyorlar benden. Memleket-teymiş meğer bunların cömertlikleri. İzinli, havalı günlerinde... Hani o cömertlik de bir yıl sıkılaşarak oluyormuş ya! Git bak, bütün evlerde "sıkıyönetim" var şimdi! Eh işte, biz de geldik, öğrendik. Fakat en kötüsü ne biliyor musun arkadaşım? Geliyorsun da dönemiyorsun be kardeşim bir türlü! Yeni bir umudun, yeni bir yaşamın kapısını araladığını sananlar var geride. Nasıl dönersin öyle süklüm püklüm, ellerin bomboş?.. Tefe koyarlar adamı. Durma artık o yerde! Nereye gidersen git, istersen kör bir kuyu bul, at kendini içine, ama dönme artık bir daha çıktığın o yere. Velhasıl, çalışma iznin, oturma iznin yok mu bu ülkede, sen de yoksun arkadaşım. İşte bir araba dolusu yok insan sana!

Arkasına döndü, Hamdi. Bakışlarını uzun uzun giderek sıkılmış, düşünceli bir hal almış kadınların üzerinde gezdirdi. Aynı anda arka koltukta çoraplarıyla cebelleşen Neriman'ın hırçın sesi duyuldu:

"Bu deliliklere de alışamadım bir türlü! Kesti bacaklarını... Lastiğine sıçtığımın..."

Türkçeydi sözleri, ama yine de yanında oturan Ute anlamıştı öfkesinin nedenini. Yarı gülümseyerek,

"İş giysilerine saygılı ol biraz" dedi; alay mı, ciddi mi, anlaşılmaz bir tonda. "Emeğimizin simgesi onlar."

Şükran, dürterek,

"Ne diyo kız bu Alman?" diye sordu Aslı'ya.

Aslı, donuk, bakan fakat görmeyen gözlerini Şükran'a çe-

viridi; bir süre kaldı öylece. Sorduğuna bin kez pişman oldu Şükran. İki hancerde bakışları; saplanmıştı içine.

"Amaannn, üşüyorum vallahi senin yanında. Ne kız bu hal hep böyle..." dedi; sıkıntı dolu, öfkeyle acıma duygusunun karmaşık, çelişkili bir iççeliğiyle. "Tövbe billah... Sanki biz oramızın alevini söndürmeye gidiyoruz da... Kalmış mı başka çaresi?.." diye de söylendi durdu ardından. "Alevi batsın! Zaten külü bile kalmadı, tütmez dumanı... Kocalarımız koca olsalardı da atmasalardı bizi sokağa!" Sonra durdu birden. Anımsamıştı. Aslı'nın kocası bir kazada ölmüştü. Yugoslavya yolunda. Zavallı, taze bir gelin olarak gelmişti Almanya'ya, Recep'inin yanına. Arka arkaya doğurdu doğurdu da tam rahat edecekti, gidiverdi kazada kocası. Deli çocuk, o da bir araba sevdasıdır tutturmuştu. Ayda bir değiştirdi rahmetli. Kazadan sonra Almanya'dan atmaya da kalkmışlardı Aslı'yı. Yazmıştı bir zaman gazeteler. Eşiyle birlikte oturma hakkını da mı yitirmişti ne?.. Nedir acaba şimdiki durum? Sorsam... Söyler ki!..

Kopmasını, bölünmesini düşünceleri bir an. Hemen alıyordu ses yerini. Çınlıyor, çırpınıyor, oraya buraya çarpıp yankılanıyor, dışarıya bile taşıyor, yağmurla yıkıyor, ama yitmiyor, susmuyor ses; yeniden yeniden var ediyordu kendini:

"Kötü belleme bizi... İnan, bir Türklerle..."

Eli yine kornaya uzanmıştı ki tuttu kendini, Hamdi. Koy-mak istemesine sesi, Günter'e döndü. Sırf konuşmuş olmak için,

"Allah vere de yakalanmasak, atlatsak şu işi" dedi; biraz ortaokul, biraz da pratik dil kurslarından, bekleme salonlarından edindiği Almancasıyla.

"Ne o korkuyor musun" diye sordu Günter, şaşırarak.

"Polisi düşündükçe midem bulaniyor."

"Kolay, düşünme sen de o zaman polisi... Hem polisten korkmak iyidir; yasalara saygılı kılar adamı..."

"Ya bu yaptığımızı ne buyrulur?"

"Güldürme beni..."

"Gül, gül sen!.. Almansın, gülmelisin de... Ama biz yakaladırsak sınırışı edilmek de var işin ucunda."

"Saç-ma-la-ma!.."

"Ne demek, saçmalama?"

"Peki, söyler misin, neymiş suçumuz?"

"Daha ne olsun?.. Bu saatte barakalara, işçi yurtlarına herhalde et, pastırma, sucuk, peynir satmaya gitmiyoruz bu minibüsle!"

"Üzme canını. Ama... Sen yine bildiğini yap, istersen üz! Tuhaf insanlarsınız canım. İlle de canınız sıkın olacak ki mutlu olacaksınız. Müziğiniz gibi... Ayrıca, öyle düşündüğün gibi pek farklı bir durum da yok ortada. Büyütme gözünde! Bizim sattığımız da et, canlı et... Sıcak, bir parça da sokulgan..."

Güldü, Günter. Gürültülü. Kendi de çok beğendi bu son sözlerini. Sonra ekledi:

"Korkma, kapıcıyla da her iş ayarlandı. Tabii, o da alacak payını..."

"Pezevenklik, basbayağı pezevenklik bu yaptığımız!" diye patladı birden Hamdi.

"Na, na!.. Ayıp, çok ayıp, bir daha duymayayım bu sözü... Yakışmıyor..."

"Pis iş, pis!"

"Fakat gerekli bir iş. Tut ki, bir kamu hizmeti görüyoruz burada. Sıkma canını, bunun önemini anlayacak bir yetkili her zaman bulunur bu ülkede. Bir görev bu... Yoksa karlılarımız, kızlarımız nasıl dolaşabilirler güvenle sokakta, bunca yabancı arasında?"

Günter, sözlerini henüz bitirmişti ki, "Alçak!" diye güreledi yerinden Aslı. Dinlemişti, anlamıştı konuşulanları. Hızla geriye döndü Günter, kocaman gövdesini de sarsarak. Kimdi o dercesine bakındığı bir anda kapı açıldı. Nurten'di gelen. Bu kez ona yöneltti Günter öfkesini. İri iri açılmış gökmavisi gözlerini oynatarak,

"Neden geç kalyorsun sen de böyle? Bilmiyor musun iş saatlerini?.. Yoksa bir çağrı mi bekliyorlardı sayın, pek sayın yıldızımız? Şöyle süslü püslü, yazılı falan?.."

Yanıtlamadan oturdu onu, Nurten. Şükran'ın yanına. Üstünü başını silkeledi, şemsiyesiyle uğraşır göründü. Belli ki dalaşmak istemiyordu. Yorgun, bezgin bir hal vardı davranışlarında.

"N'oldu kız?.." diye bu kez ona sordu Şükran, yumuşak, ürkek bir sesle.

"Mektup... köyden..." diye yanıtladı onu Nurten. Kesik, isteksiz... Anlamıştı, Şükran. Yine para istiyorlardı besbelli. Hep istiyorlardı ya! Bilmiyorlar mıydı durumu, —ya da bilmek mi istemiyorlardı? Olup olacağı kocası hapiste bir karı değil miydi bu Nurten...

Bu arada bir iki homurdandı, titredi, çalıştı araba. Minibüsün farlarından yayılan ışık ıslak karanlığı ilkin şöyle bir taradı. Ana caddeye çıktıklarındaysa neon ışıklarının renk çümbüşü içinde eridi yitti. Hareketle birlikte birazcık rahatlamıştı Hamdi. Önündeki saate kaydı gözleri. Işıklı, kırmızı sayılar 20.58'i gösteriyordu.

"Kötü belleme bizi..."

Eli hemen radyoya gitti. Çevirdi düğmeyi. "İyi," dedi Günter, kendi kendine, "iyi, adam aramayız... Toplanırlar şimdi hepsi radyolarının başına..."

Minibüs yavaş yavaş şehri ardında bırakırken, her akşam aynı saatte binlerce Türkü radyolarının başına toplayan metalik ses, ince bir cızıltıyla içerdeki bezgin sessizliğin üzerine yayıldı:

"...Burası Westdeutscher Rundfunk Köln... Almanya'daki Türkler için günlük Türkçe yayınıma başlıyoruz... Teknikte Manfred Nikolaus, haberde Örsan Öymen, ve bu akşamki yayın yönetmeni ben, Yüksel Pazarkaya..."

"Ve direksiyonda ben Pezevenk Hamdi!" diye haykırdı birden —Hamdi. Ve aynı anda karşı yönden gelen bir arabanın puslu, bulanık ışıkları acı bir gülümsemeyi yaladı geçti yüzünde. İçerdekilerin şaşkın, kuşku dolu bakışları arasında daha bir hızla gaza bastı.

"İnan, bir Türklerle yapıyoruz bu işi..."

Duymuyordu artık radyoyu. Kulaklarında yankılanan yalnızca Aslı'nın ezik, titrek sesi... Bastı, bastı gaza:

"Bilmez olur muyuz, hiç bilmez olur muyuz, kabuklu haram, haram, ha..."

Senin İçin Son Şiir

(Nergiz'e)

-I-

biliyorum
hiç yokken aklında / ben yokken
bir bakmışsın Altona'da bir S-bahn'a binerken
ya da Hauptbahnhof da bir S-bahn'dan inerken
dünyanın beş kıtasından insan kalabalığı arasında
dalarsın bir hayale bir bakıştan
sırça parmağında sırça parmağımın sıcaklığı
yürürsün / kavuşamadığın, kavuşamayacağın
özlemlerinle

anılarımızın izinde.

biliyorum
hiç aklında yokken / ben yokken hiç aklında
tam her şeyi unuttum sandığımda
bir sözcük çınlar kulağında
binersin bir otobüse dizim dizinde
varırsın Köln'de Domplatz'a
binlerce insan / ellerinde pankartlar
çekip alınca kendini daldığın hülyalardan
gördüklerin mevsim sonu ucuzluğuna koşuşturan
insanlar

ellerinde paketler, torbalar

biliyorum
kimi kez uyku arasında / ansızın
açınca gözlerini / sıkı sıkıya örtülü perdeleri aralayıp
yanağının gamzesinde ay ışığı
karşında ben olacağım
bir elimde bir demet yıldız
bir elimde bir kitap
içinde sadece "aramızdaki gerçeklik / yandı bitti
kül oldu" yazılı

-II-

uyuyup uyanmak varsa da hesapta
mutlak / sabah olacak
sen açtığında gözlerini
ben olmasam da / hayat yaşanacak
kimi yerinde tatlı / kimi yerinde acı
kimi yerinde açlık / kimi yerinde kavgayla
mutluluk!
mutluluğu buldum sanma / tek başına
Nergiz / son sözüm sana / cesur ol
kötümser ve karamsar olma
yeneceğim yedibaşlı ejderhayı
insanlığın mutluluğuna giden yolda
gözyaşı kan / ağıt figan
olmayacak bir daha / sevdiklerinizin gözlerinde
dudaklarında

B.KARAKURT

Hamburg, 14 Haziran 1985

“Ben Hiç Hapis Yatmadım Ama, Kitaplarım Bolca Hapis Yattı!”

Söyleşi: Necile DELİCEOĞLU

Bir süre önce Bilar'ın “Kültür Paketi Programı” eşliğinde Hollanda'da bulunan ve bu arada F.Almanya'nın da çeşitli kentlerinde birçok toplantılara katılan, değerli kadın sanatçılarımız Deniz Türkali ve Pınar Kür'le arkadaşımız Necile Deliceoğlu birer söyleşi yaptı. Her iki söyleşiye sayılarımızda yer veriyoruz.

Geçen söyleşinizin konusu, sanırım “kadının sanattaki rolü”ydü. Bu konudaki görüşlerinizi bize aktarır mısınız, Sayın Pınar Kür?

Türkiye’de kadın olmak zaten büyük bir sorun, sanatçı olmak da! Hem sanatçı, hem kadın olmak iyice büyük bir sorun. Yazarlığın şöyle bir görece rahatlığı var Türkiye’de, tiyatrocu ya da şarkıcı olmaya kalksam, benim ailem bile buna karşı çıkar. Normal, daha geleneksel ailede bu karşı çıkma daha da serttir. Kadının yeri evidir diyoruz ya, yazarın yeri

de evidir. Dolayısıyla kadın yazar evinde çalışabildiği için, bir ölçüde belli bir rahatlığı var gibi görünüyor. Fakat, kadının yeri evi olunca, evinde bulaşık yıkayacak, çamaşır yıkayacak, çocuk bakacak, kocasına yemek hazırlayacak vs, vs. Tüm bunlar ama,, yazarlık olayına çok ters düşüyor. Ben akşam 7’de oturup gecenin 12’sine kadar, hatta sabahlara kadar yazı yazıyorum. Normal bir insan, yani kadınlık görevlerini bizim toplumda yerine getirmeye çalışan bir kadın bunları yapamaz. Nitekim ben de iki ev-

lilik geçirdim, bir de çocuk büyüttüm. Bu evlilikler süresince mesleğim açısından çok zorlandım, neticede yalnız yaşamaya başladım. İki rolü birden yüklenmek zor oluyor. Ya evinde oturup yalnızca yazar olacaksın, ya da evinde oturup yalnızca evinin kadını olacaksın. Erkekler için bu o kadar zor değil. Odasına kapanıyor, yazıyor, yemek saatinde çıkıyor, hanımı yemeği hazırlamış, tek-rar odasına girip yazıyor. Gerçe benim evli olduğum kişiler, medeni kişilerdi. Benden bu kadar zor olanı beklemediler

Stellenwert der Frau in der Kunst und Kultur der Türkei

Interview mit Deniz TÜRKALİ

Sie befinden sich im Rahmen der Veranstaltungsreihe „BILAR-Kultur-Paket“ in der Bundesrepublik. In Ihrer ersten Veranstaltung trugen Sie zum Thema „Der Stellenwert der Frau in der türkischen Kunst und Kultur“ vor. Können Sie Ihre Ansichten zu diesem Thema kurz zusammenfassen.

Den Stellenwert der Frau in der Kunst und Kultur können wir unter zwei Gesichtspunkten bewerten. Erstens vom Standpunkt der Frau, die aktiv in der Kunst- und Kulturproduktion steht. Zweitens vom Standpunkt, daß die Frauen ihre eigene Kunst und Kultur erzeugen müssen. Insbesondere in den letzten Jahren leisten die Frauen in der Türkei ihren Beitrag im Kunst- und Kulturleben. Mit Absicht habe ich die Worte „ihren Beitrag geleistet“ gewählt. Denn immer noch nähern sich die Frauen an die Kunst und Kultur in den von Männern vorgegebenen Bahnen, sei es im Roman, Theater oder Filmen, die von ihnen produziert werden. Kunst und Kultur werden uns in vorbereiteter und vorherbestimmter Weise angeboten. Daher fällt es einem schwer zu behaupten, daß die Frauen gänzlich neue Anre-

gungen in der Kunst- und Kulturproduktion erbracht hätten. Wenn die Frauen nicht aufhören in vorgegebenen und vorbereiteten Normen zu spielen, oder zu schreiben, wird sich daran nichts verändern.

Bedeutet es, daß die Frauen nicht kreativ genug sein können?

Ich behaupte nicht, daß die Frauen nicht kreativ seien. Selbstverständlich sind die Frauen genau so kreativ wie Männer, wenn ihnen die Gelegenheit dazu gegeben wird. Meine eigentliche Anliegen als Feministin ist, daß die Frauen von ihrem eigenen Blickwinkel aus eine Kunst- und Kulturform entwickeln und erzeugen müssen, die ihre eigene Welt zur Sprache bringt. Dagegen können Erzeugnisse, die den Erwartungen der Männer entsprechen, auch wenn sie von Frauen geschaffen werden, nicht als Produkt der Frauenkunst oder —kultur bezeichnet werden. In den achtziger Jahren kamen Frauenfilme in der Türkei in Mode. Es wurde Filme gedreht, die die Fragen der Frau in den Mittelpunkt rückten, in denen der Kampf der Frauen erzählt wurde. Meine Ansicht nach sind sie aber keine Frauenfilme. Denn sie

Fotoğraf: H. Ergün

sind nicht von Frauen gemacht worden, und ihre Regisseure und Verantwortliche waren Männer. Wir haben zwar auch, Filmemacherinnen, aber ihre Filme sind „männliche“ als die der Männer.

Wie bewerten Sie die Haltung der Männlichen Künstler gegenüber der feministischen Bewegung?

ama, ona rağmen çocuğumu kendim yetiştirmek zorundaydım. Ve ancak, oğlum yatılı okula gidecek yaşa geldikten sonra gerçek bir üretime geçebildim yazar olarak. Bir de tabii yazdıklarını yayınlamak zorundasın. Türkiye'de her şeyde olduğu gibi, yayın dünyası da erkek dünyası. Orada da savaşmak zorunluluğu var. Yayımlandıktan sonra bu defa karşınıza yasaklamalar çıkıyor. Yani Türkiye'de yasaklanan tek yazar ben değilim ama, yayınladığı kitapların yarısı, % 50'si yasaklanan galiba bir tek ben varım. 1976-86 arası altı kitap yayınladım ve bunların üçü yasaklandı.

Yasaklama nedenleri neydi peki?

"Yarın Yarın" benim 1976'da yayınlanan ilk kitabımdı. Bu kitabım zamanında epeyce bir patırtı falan koparttı. 1980 müdahalesinden sonra, siyasal nedenlerle yasaklandı. 1986'da "Bitmeyen Aşk'ı" yayınladım, üç ay içinde ikinci baskısı yapıldı ve yayımlandıktan 4 ay sonra 2. baskısı yasaklandı ve 1988'in Mayıs ayına kadar sürdü. Ben hiç hapis yatmadım, ama kitaplarım bolca hapis yattı! "Asılacak Kadın" da 1979'da yayımlandı ve yedi yıl sonra, yani 1986'da

yasaklandı. Gerekçe olarak da, muzır yayın diye gösterdiler. Oysa buna paralel olarak bu kitaptan yapılan film İstanbul, Ankara, İzmir sinemalarında gösteriliyordu. İşte, yasaklanan kitabıma ulaşamayan okurlarım ve de bu ünlü "Muzır Yasası" ile korunmak istenen çocuklar, gidip sinemada veya videodan filmi izleyebiliyorlardı. Bu arada sinemacılar da, yasaklanan kitabın filmi diye reklamlar yaparak epeyce para kazandılar tabii! Ben de bu arada kitabım satılmayınca, belli bir gelirden mahrum kalıyordum. İşin kötüsü, bu kaybettiğim maddi ve manevi zararların hesabını soracağım hiçbir

Fotoğraf: H.Ergün

Im allgemeinen wird die Frauenbewegung von der Männerwelt gemieden, belächelt und unterschätzt. Diese Einschätzung kommt nach meiner Beobachtung daher, daß sie sie beunruhigt oder beschämt. Das kann man wohl verstehen, aber nicht akzeptieren.

Was denken Sie über Frauen, die gegen den Feminismus sind?

Es gibt Frauen, die gegen den Feminismus sind, weil sie entweder der Ansicht sind, daß sie den Männern gleichgestellt seien, oder sie haben bereits die Männerwelt akzeptiert. Als feministische Sozialistin möchte ich ein anderes terminologisches Beispiel geben: Genau so, wenn ein Arbeiter sich nicht zur Arbeiterklasse zugehörig empfindet, gibt es Frauen, die sich nicht zur Frauenbewegung hingezogen fühlen, da sie sich anderen Frauen gegenüber privilegierter erachten. Deshalb sind sie dann gegen den Feminismus.

Auf der anderen Seite existieren Frauen, die nicht gleichberechtigt sind, aber ihre unterdrückte Stellung als gegeben hinnehmen. Feminismus ist keine kulturelle Frage, er ist eher eine intellektuelle Angelegenheit. ... Diese Fragen müssen noch intensiver diskutiert und hinterfragt werden, zumal der Feminismus in der Türkei ein sehr neues Phänomen ist. Erst seit den 80'er Jahren wird darüber öfter und eingehender gesprochen.

Wie schätzen Sie die zukünftige Entwicklung der Frauenbewegung in der Türkei?

Diese Einschätzung hängt davon ab,

was unter Frauenbewegung verstanden wird. Aber wenn damit der Kampf um die Rechte der Frau gemeint ist, dann wird dieser in Zukunft weiter zunehmen. Ich glaube an das Potential der Frauen, ihre Rechte durchzusetzen, aber es gibt noch sehr viel zu tun. In der Türkei sind bisher bezüglich der Frauenbewegung noch keine Institutionen vorhanden. Dieser Sachverhalt bringt sowohl Vorteile als auch Nachteile mit sich, wobei in der Ansicht bin, daß für die Frauenbewegung die Vorteile überwiegen. Obwohl wir noch einen weiten Weg vor uns haben, bin ich sehr optimistisch.

Sie sind eine vielseitige Künstlerin. Wie können Sie Ihre feministischen Ansichten bei Ihrer Arbeit verwirklichen?

Ich weiß es nicht, wie der Feminismus in der Kunst verwirklicht werden kann. Meine Vorstellung ist, Stücke auf die Bühne zu bringen, die den Feminismus, die Befreiung der Frau durch die Frauen zum Inhalt haben. Ich bereite die Inszenierung solcher Stücke vor und spiele diese auch...

Bereits 1985 habe ich das Stück „Heilige Familie“ gespielt, das 1978 innerhalb der Frauenbewegung entstanden ist. Damals hatte mir das Stück sehr gut gefallen, aber damit wollte ich auch die in der Türkei gerade begonnene Diskussion über den Feminismus anfachen. Zur Zeit arbeite ich an zwei Stücken, die jeweils von einer Frau gespielt werden. Das erste Projekt heißt „Ich rufe Ulrike“ (Ben Ulrike Bağırıyorum), das ich selbst

geschrieben habe. Es handelt von der Zeit, in der Ulrike Meinhof im Gefängnis saß. Das andere Stück ist die Geschichte einer Anarchistin, die um 1900 in Amerika gelebt hat. Ich habe vor, diese beiden Stücke als ein Programm gemeinsam zu inszenieren.

Wie ist Ihr Urteil als Feministin über die Institution der Ehe und deren Zukunft?

Als feministische Künstlerin muß ich nicht nur in der Familie, sondern überall und zu jeder Zeit kämpfen. Mein Ehemann, Atif Yılmaz, ist ein geschätzter Künstler und ein Mensch, den ich liebe. Ein Mann akzeptiert gewisse Umstände nur auf der theoretischen Ebene. Deren praktische Umsetzung macht aber sehr viele Probleme. Ich muß gestehen, daß mein Mann sehr tolerant ist und wir streiten und einigen uns.

Nun komme ich zum zweiten Teil Ihrer Frage. Die Institution der Ehe gehört wohl zu den ältesten und rückschrittlichsten sozialen Einrichtungen. Ich glaube daran, daß sie eines Tages abgeschafft wird, ja daß es notwendig ist, sie abzuschaffen. Die Ehe ist in ihrer ökonomischen Funktion auf die Ausbeutung der Frau ausgerichtet. Die Mann-Frau-Beziehung in der Ehe ist auch dazu geeignet die Frau zu unterdrücken und zu versklaven.

Aber was können wir anstatt der Ehe vorschlagen, wie werden die Menschen in Zukunft leben? Auf jeden Fall bin ich der Ansicht, daß die Ehe senk rückschrittlich ist und abgeschafft werden muß.

merci veya kuruluş yok. Daha doğrusu hakkım da yok! Tabii benim ve yayıneviniin kaybı bir yana, okuyucunun da büyük kaybı oluyor bu arada... Hükümet tarafından görevlendirilmiş, muzır kurulundaki bu 11 kişi, "Siz Ahmet bey, Siz Ayşe hanım, Pınar Kür'ün romanını okumayın, okursanız orospu olursunuz, sokağa düşersiniz, okumanızı yasaklıyorum" diyebiliyorlar ama, hangi hakla? Hangi mantıkla diyorlar ki, "sen bu kitabı okursan, komşunuzun kızına saldırsın, okuma, bu kitap müstehcendir seni delirtir."

Bana yapılan haksızlığı ben bir dereceye kadar kabul ediyorum, ama maalesef bizim okuyucular buna gereken tepkiyi göstermediler. "Muzır Kurulu musun nesin, senin ne hakkın var kardeşim benim ne okuyup okumayacağıma karar vermeye?" demediler. Ve öyle bir kurul ki, ben mesela bir cinayet romanı yazdım, bakarsınız yarın bu romanı da toplatır adam; der ki: "Sen insanları cinayete teşvik ediyorsun."

Biraz da okuyucuya ulaşmanızı engelleme yöntemleri mi?

Evet. Hemen herkesin, önemli yazarların, bir şeyler anlatmak isteyen yazarların okuyucuya ulaşmasını engellemek için her türlü yöntemi deniyorlar. Bu yöntem de onların çirkin oyunlarından bir tanesi. Ama daha da kötüsü kağıda yapılan inanılmaz zamlar. Bir Seka grevi mesela. İşçilerin istediği paralar verilmiş olsaydı, ki bu yaptıkları zarar karşısında korkunç gülünç bir rakam, ama adamın amacı işçilerin parasını vermek değil, kağıt darlığı yaratmak, dolayısıyla kitap basılamayacak, dergi çıkmayacak, okuyucu okuyamayacak. Hürriyet gazetesi bile, pazar günleri verdiği ek magazini kaldırmak zorunda kaldı. Mesela benim tanıdığım yayıncı Erdal Öz, Can Yayınları, 20 bin liraya aldığı kağıdın topunu şimdi 60 bin liraya almak zorunda. Onu da kitap fiyatlarına yansıtıyor, çünkü o zaman da kitabın fiyatının yüksekliğinde alan olmuyor. Adam nasıl 30 bine kitap alsın ki? Asgari ücret 150 bin lira, İstanbul'da ev kirası 350 bin olan böylesine bir memlekette yaşıyoruz. Böylesi bir kitaba verecek parası yok insanların, ekme parası yok.

Yasaklanan bir yazar olarak biraz önce, haklarını aramayan okurlarımızdan yakındınız. Peki okurlarınızın dışında, sizinle bu yasaklamadan ötürü dayanışma içerisine giren herhangi bir kurum ya da kuruluş olmadı mı?

Bana Amerika'dan insanlar geldi konuşmak için. Helsinki Sözleşmesi'nin uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmek için kurulmuş bir kuruluş, onlar geldiler benimle konuştular. Amerika'nın en büyük yayınevlerinden birisi bana mektup yazıp, tercümelerini gönderirsem, kitaplarımı bastırabileceklerini söylediler. Fransa'dan geldi, yurtdışından geldi fakat, Türkiye Yazarlar Sendikası,

(ki bu yüzden istifa ettim) benim ve Ahmet Altan'ın (onun kitabı da yasaklanmıştı) mahkemelerimiz sırasında bir tek basın toplantısı bile yapmadılar ve yapmayı da reddettiler. Bunlar yönetim kurulu olarak, "biz bir açıklama yapmayız" diye kendi aralarında bir karar almışlar. Türkiye'den aldığım en büyük destek bu oldu.

Bütün bu koşullara rağmen, Türk romanının geleceği hakkında bir şeyler söyleyebilir misiniz?

Yazarlık akıl işi değil, aşk işi! Oturup bir hesap yaptım, ortalama üç yılda bir kitabım çıkıyor. Bir kitabın ilk baskısından aldığım parayı üç yıllık çalışmanın karşılığına böldüğüm zaman, günde kazandığım olduğum para, 10 bin TL'yi bile geçmiyor.

Türkiye'de sanatçılık, tiyatroculuk hatta sinemacılık olsun öyle büyük paralar kazandırmıyor. Aşık olmak lazım bu işe... Türk romanının geleceğinden ümitliyim. Gene de benim gibi yazacak "aptallar" çıkacaktır, ama hiç bir şekilde bu özendirici olmuyor. Kitaplar yasaklanıyor, kitaplar toplanıyor, kitaplar pahalı. Bir çocuk ilerde yazar olmayı değil, futbolcu olmayı, pop şarkıcısı olmayı hayal ediyor.

Herhangi bir sanatın gelişmesi için, o sanatı yapan çok kişinin olması, bir yarışma atmosferi gerekli ki, elene elene en iyileri kalsın.

İşin aslına bakarsanız, ne parası, ne şanı şerefi açısından ve de hapislerde sürünme rizikosundan Türkiye'de yazarlık özenilecek meslek değil...

F.Almanya'daki Türk edebiyatı çevresini ele alalım isterseniz. Nasıl yansıyor bu çalışmalar Türkiye'ye?

Pek yansımıyor. Yansımıyor çünkü, buradaki yazarlarla Türkiye'deki okur ve edebiyat çevresi arasındaki bağlar çok kopuk. Gazetelerden falan okuyor ama, Türk okurunun ilgi duyduğu temalara çok uzak bunlar. Buradaki insanların problemleri Türkiye'dekilere uzak kalıyor. Burada yaşayan bir insan nasıl Türkiye ile ilgili bir şeyler yazabilir ki? Ama şöyle bir şey olur. Burada yaşayan ve buradaki insanı yazan yazarın Türkiye'de daha çok okunması, iki toplumun birbirini daha çok anlamaya başlaması, merak etmeye başlamasıyla olur. Bu merak olayı da çok önemli bir şey. Bir insanın, kendisinin dışındaki şeyleri merak etmesi için, hayal gücünün olması lazım. Hayal gücünü de okumak geliştirir. Bunu engellemek için de Türkiye'de bugün pek çok şey yapılıyor. Okuması engelleniyor. Ben, benim dışındakileri merak ettiğim için, "Anna Karenina'yı" okuyorum. Okumak bu, sen kendi kendinle yetinmeyip, başka dünyalar arıyorsun. Yazar, yaşadığı toplumdan beslenerek yazar. Ben mesela Fransa'ya gitsem, Fransız kanıdını mı yazacağım? Oradaki Türkleri ne kadar yazabilirim? Aynı şekilde, yıllardır burada yazan, veya burada yazmaya başlayan yazar da ancak bu-

rayı yazabilir. Türkiye gerçekleri başka bir şey, seni besleyen, yetiştiren bir şeyler var. Onun dışında yazamıyorsun.

F.Almanya'daki Türk edebiyatı çevresine karşı gözlemlenen Türkiye'deki bu ilgisizliğin kaynağı, acaba Türkiye'nin sorunlarının çokluğundan mı kaynaklanıyor?

Hayır, ama Türkiye'nin sorunları da gerçekten çok fazla. Sizin de burada büyük sorunlarla karşı karşıya olduğunuzu biliyoruz. Fakat bizim sorunlarımız başka türden sorunlar. Örneğin bizim bir demokrasi sorunumuz var, ama burada sizin böyle bir sorununuz yok. Belki ortak bir "kendini ifade etme" sorununuz var. En azından belli bir dil kopukluğundan, yabancı bir toplumda yaşamaktan ve o toplumda ezilmekten duydukları rahatsızlıktan dolayı kendilerinin ifade kabiliyetlerinin kısıtlandığını hissediyorum. Bizim ifade kabiliyetlerimiz de başka sebeplerle kısıtlanıyor. Böyle bir benzerliğimiz var. Ama herkes kendi derdine düşmüş. Bu çok acı ama gerçek. Sizin buradaki sorunlarınızla bizim oradaki sorunlarımız temelde birbirlerine benzeseler bile, farklı şeylerdir. İfade zorluğuysa farklı, ekonomik zorluksa o da farklı. Burada yaşayan her Türk işçisinin arabası var, ben kaç yıllık yazarım benim ne arabam ne de ehliyetim var. İstanbul'da araba kullanmak buradaki kadar kolay değil o da ayrı bir konu tabii. Sonuçta sorunlarımız temelde benzer olsa da ortaya çıkan ayrıntıları bakımından farklı. Dolayısıyla aramızda bir yakınlaşma olamıyor. Yani F.Almanya'da yaşayan Türklerin Türkiye'ye olan bağlılığı, merakı, Türkiye'de yaşayanların Almanya'da yaşayanlara olan merakından daha fazla, daha derin ve daha değişik. Ben bu gelişimde gözlemledim. Bir yakınlaşmanın çok gerekli olduğuna inanıyorum.

Son çalışmalarınızdan bize biraz bahseder misiniz?

Ben buraya gelmeden önce, bir romanı yayınevine teslim edip geldim. Bu romanın adı: "Bir Cinayet Romanı". Türkiye'de polisiye roman yazmak çok zor. Dikkat ederseniz, pek yoktur. Çünkü bir toplumda, insan hayatına verilen değerle orantılıdır. İnsan öldürmek ne kadar zor ve cezası büyük olursa, o toplumun ince cinayetler işleme olanağı daha büyük oluyor. Her şeyi inceden hesaplaması gerekir. Bizim toplumumuzda insan hayatına o kadar değer verilmediği için, sinirlenen bıçağı saplayıveriyor hemen. Böyle çözülmesi zor, karışık cinayetler işleniyor. İşlenenler de roman konusu olamıyor.

Bıçımı, dili sonuna kadar zorlayarak yazdım bu romanı. Bundan sonra artık yazabilir miyim diye bazan düşünüyorum.

Bu söyleşi için "dergi" adına çok teşekkür ediyoruz.

Ben de teşekkür ediyorum.

Şeytan Ayetleri ile Truva Atı

Aydın KARAHASAN

*Şeytan da biziz cin de ne şeytan ne melek var;
Dünya dönecek cennete insanla, inandım*

*Aklın, o büyük sâhirin icazı önünde
Bâtil geçecek yerlere hüsrarla, inandım.*

Tevfik Fikret

Onsekizinci yüzyılın büyük İtalyan hukukçusu Beccaria'nın "Suçlar ve Cezalar" adlı eseri yayınlandığında büyük gürültüler koparmıştı. Bu kitap üzerine egemen güçlerin kendisine yaptıkları saldırılar karşısında Beccaria şöyle der: "...Beni okuyup anlasalardı doğrusu kendilerinden korkum olurdu; lâkin zalimler okumazlar!..."

Zalimlerin, gaddarların, işkencecilerin okumadıkları, aksine insanların canına okudukları bilinen bir gerçek. Okusalarla insanlaşma sürecine daha da yaklaşırlardı. Kitabının Hindistan'da da yayınlanmasının yasaklanması üzerine Rajiv Gandhi'ye yazdığı mektupta Salman Rüşdü: "Kitabımı okumadan mahkûm etmeyin" diyor. "Şeytan Ayetleri"nin doğrudan İslamla ilgisi olmayıp, bugün Avrupa'daki, özellikle bizim göçmen yazarlar arasında çok tartışılan "göç" olgusuyla ilgili fantastik bir roman olduğunu söyledikten sonra kitabının kısa bir özeti de sunuyor.

Rüşdü'nün kitabı da okunmadan bilinen kitaplar kategorisine girdi. Bir takım kitaplar vardır ki, o kitapları okumayanlar da konusunu bilirler. Örneğin Don Kişot bunlardan biridir. Hele Doğu despotizmin tanrısal bir nizam olarak bilinçsiz yığınlarca âmenna ile kabul edilmesi, pek çok kavramın okunmadan adeta vahiy yoluyla bilinmesi, belirli dogmalara itirazsız uyulması yaşadığımız olaylarda daha da açık görülüyor. Yani okumadan karar, yargılamadan hüküm vermek binlerce yıllık Doğu despotizminde şaşılacak bir şey değil. Türkiye'de yıllar yılı Marx'ı yasaklayan kitaplarını okudukları için mi yasaklamışlardı? Marx'ın, Marksizmin yasaklanıp da Marx'ın yanlışlarının sayfa sayfa yazıldığı bir ülke değil mi Türkiye? Çevrenizdeki bırakın solcu aydınları, sıradan liberal bir aydına, örneğin bir FDP'liye sorun bakalım, Marx'ın sözü edilmeden, Marksizm araştırılmadan sosyoloji, felsefe, hukuk, ekonomi kitapları yazılabilir mi? Üç bin sayfalık koca azametli eseri üç sayfada eleştiren, hem de okumadan eleştiren bilimadamları (!) çok görülmüştür bizim ülkede. Aziz Nesin bu ko-

nuda güzel bir örnek verir: "Koyu Hristiyan bir ülke düşününüz ki, orada Kuran'ın yayımlanması ve o ülke diline çevrilmesi yasaklanmıştır, ama onların din adamları ve sözde bilginleri hiç durmadan Muhammed'in yanlışlarını çıkarıyorlar, Kuran'ı eleştiriyorlar. Ne mutlu ki, böyle varsayımsal bir ülke bile yok yeryüzünde."

Yedi yüz yıldır Türkiye'de Kuran okunuyor. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar Kuran'ı ellerinden düşürmeyenler var. Peki hepsi anlayarak mı okuyor? Bir kere bunların inançlarına göre Kuran başka dillere çevrilmez. Çevrilse bile artık o kitap Kuran sayılmaz. Yani kelimesi kelimesine (mot à mot, wörtlich) olmayıp Almanca'da *sinngemäß* denilen Kuran'ın meali olur. Bütün Türkçe çevirilerde "meali" yazar. Demek ki Kuran'ı Arapça okumak şart. Arapça da bilinmediğine göre ne kalıyor geriye? Kuran'ı anlamadan ezberlemek. Kuran kurslarında da yapılan budur. Ezberciliğin ise öğrenmek, anlamak anlamına gelmediği bizim eğitim sistemimizde henüz anlaşılmadı. Yedi yüz yıllık Osmanlı döneminde Kuran'ın Türkçe'ye çevrilmeyip salt şerhlerle, tefsirlerle yetinilmiş olması da gösteriyor ki, anlamadan okumak, okuduğunu anlamamak; nass'ları, dogmaları tartışmasız kabullenmek, onları akıl süzgecinden geçirmemek düşünce yapımızın, daha doğrusu düşüncesizliğimizin kaynağı olmuş. Araplardan başka Müslümanlar Kuran dilini anlamadıklarına göre camilerde Kuran dinleyenler salt Arapça'nın büyüüne, kendilerini o dilin müzikal ahengine vermektedirler. Bilenlerin söylediğine göre Arapça zengin, zengin olduğu kadar da güzel ve melodik bir dil. Bir dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ömer Nasuhi Bilmen: "Kuran değil Türkçe'ye hiç bir dile çevrilemez" diye fetva vermişti. Allah Arapça konuşmuş bu nedenle Arapça kutsal bir dil olmuştur. (Bk. Yusuf Suresi, Ayet 2) Hani Yahudiler kendilerine "seçilmiş halk" (auserwähltes Volk - peuple élu) derler ya Arapça da tanrının seçtiği kutsal bir dil. Refi Cevat Ulunay: "Kuran Arapça değil, Allahçadır" derdi.

Salman Rüşdü olayı nedeniyle bazı yazarların "Okunmamış kitap üstüne tartışılıyor" diye serzenişte bulunmaları temelde haklı görülmele beraber, şartlandırılmış toplumlar için bu görüş ne kadar geçerlidir? Kuran'ı merak edip hiç okudunuz mu? Okudunuzsa Arapça as-

lını mı, Türkçe çevirisini mi, yoksa bir başka dile çevirisini mi? Örneğin, Fransızca ya da Almanca veya İngilizcesini mi? Türkiye'de bazı aydınların Kuran'ı baştan sona sabırla, dikkatle, üzerinde dura dura, hele Tevrat ve İncil'le karşılaştırarak okudukları çok kuşku. Yoksa TCK'daki 141 / 142 ile beraber 163. madde de kaldırılın derler miydi? Bireyle toplumun hak ve özgürlüklerini savunanlarla, bireyin de toplumun da kul-köle olmasını savunanlar arasındaki kafa yapısının ayırıcısına varamayanları "katli vaciptir" fetvaları da uyarmıyorsa başka ne uyarabilir? Emekli Müftü Mehmet Emre Efendi şöyle yazıyor: "İslam dininin inanç esasları ile ibadetlerle ilgili hükümler akla değil nakle dayanır." (Bk. Tercüman, 11 Kasım 1988, Avrupa Basımı) Müftü Efendi aklı kabul etmediğine göre Kuran ayetleri birer dogma, birer nass'tır. Her ne kadar bir dönemde **mutezileciler** Kuran hükümlerinin akla uymadığını, bu kitabın tanrının değil, Muhammed'in eseri olduğunu söyleyerek kendi rasyonalist ekollerini kurdu larsa da bu akım fazla sürmedi. Akla değil, nakle dayanan kitabı mutlak egemenliğini sürdürdü. Din hükümlerini akıl süzgecinden geçirdiniz mi din iflas eder. Onun için tarih boyunca bilimle din çatışmıştır. Dogmaları aklın egemenliğinden üstün tuttuğu, sınırsız düşünceyi engellediği için, Marx: "*Din halkın afyonudur*" demiştir.

Kitaplığında Ömer Rıza Doğrul'dan Sadi Irmak'a kadar Türkçe'ye çevrili altı ayrı Kuran var. İki tanesi de hem Arap hem Latin hefleriyle. Sadi Irmak Bakara suresini Türkçe'ye "İnek suresi" olarak çevirdi diye dinci çevreler kıyameti koparmışlar, Sadi Irmak'a "vay inek vay!" diye saldırmışlardı. Siz istediğiniz

kadar Bakara'nın Arapça'da İnek, sığır anlamına geldiğini söyleyin, bir şey anlamazsınız. Nahl suresinin (arı), Neml suresinin (karınca), Ankebut suresinin (örümcek), En'am suresinin (davar) anlamına geldiğini anlatamayacağınız gibi.

Ben uğraşı alanım gereği İslamın resme de heykele de neden iyi gözle bakmadığını, özellikle heykele neden düşman olduğunu çocukluğumdan beri merak eder dururdum. Büyükanem resim olan odada namaz kılmazdı. Yere boylu boyunca uzanıp da çizdiğim insan figürlerine kızar; onlara öte dünyada can vermek zorunda kalacağımı ikaz eder dururdu. Değerli bilimadamı, sanat tarihçisi İpsiroğlu'nun "İslamda Resim Yasağı" ile hocam Nurullah Berk'in "Türkiye'de Resim" adlı kitaplarını okuduktan, bu konuda yerli yabancı kaynakları da oldukça araştırdıktan sonra resim-heykel yasağının İslamın özüne hiç de ters düşmediğini gördüm. Önce şu noktayı açıklığa kavuşturayım ki kimse benim öteki dinleri kayırdığımı sanmasın. Resim-heykel yasağının kökeni Tevrat'a dayanır. Oradan Hıristiyanlığın ilk dönemlerine geçer. Sanat tarihinde ünlü ikona savaşı yıllar yılı sürmüştür. İkonofil (resim sevenler) ile ikonoklast (resim kıranlar) kavgası Bizans İmparatoriçesi Theodora'nın uzlaştırmasına kadar sürmüştü; bu uzlaşmadan sonra Meryem-İsa resimleri yapılmasına resmen izin verilmiştir. Daha sonra resim-heykel sanatı Hıristiyan ve Batı kültürünün temel taşlarından biri olmuştur.

Bilimle dinin ilk çatıştığı alan evrim teorisi. Bilim, insanoğlunun evrim sonucu bugünkü düzeye ulaştığını söyler. (Tabii ulaşmış olanlar için) Tek tanrılı dinlerin kitapları ise başta Kuran olmak üzere insanoğlunun atasının Adem olduğunu yazar. Adem'in balçıktan, Havva'nın da Adem'in sol eye kemiğinden yaratıldığını söyler. Havva bin doğum yapmış, her seferinde bir kız, bir oğlan doğurmuş. Oğlanlar kendilerinden bir önce, ya da bir sonra doğan kızlarla evlenmişler; insanlar da böylece çoğalmış. Kabil'in Habil'i öldürmesi de evlenmek istediği kızkardeşlerinden birini kıskanmasından ileri gelmiş. Haset ile kıskançlığın insana cinayet bile işleteceğini, bu yüzden kardeş kanına bile girmekten çekinmeyeceğini anlatması bakımından bu masal, masal olarak kaldıkça güzel; ama insanların böylece çoğaldığına inanmak için haydi ahlak kurallarını bir yana bırakalım, çocuk aklını da bir yana (vakta ki, artık çocuklar da kanmıyor bu masala; leylek masalına kanmadıkları gibi) aklını peynir ekmekle yemiş olması gerekir. (Tevrat'ta Kabil'in Habil'i öldürmesinin nedeni daha başka anlatılır: Bu cinayetin buğday ile koyunların paylaşılmasından doğan anlaşmazlıktan ileri geldiğini yazar Tevrat) Bin doğumda iki bin çocuk yapmanın akılla da, mantıkla da, biyolojiyle de bağdaşmayacağı, bırakın dahilerin aklını normal bir akılla kavranamaz mı?

Böyle bir soruya beyinlerinde düşüncenin kıvrıntısı olmayanların verecekleri yanıt "Allahü teâlanın her şeye kaadir" olduğudur.

Binlerce örnek arasından bir örnek de Katolik bağnazlığından verelim: Federal Almanya'nın eski cumhurbaşkanlarından Gustav Heinemann'ın kızı teolog Dr. Uta Ranke-Heinemann: "Meryem'in bakire çocuk doğurması biyolojik açıdan olası değildir" dediği zaman papadan kardinallere kadar Katolik bağnazların tepkisini çekmişti. Dinler tarihi gösteriyor ki, mezhepler, tarikatlar hep birbirlerine karşı gelmişler, birbirlerini dinsizlikle itham etmişlerdir. İslam tarihindeki Sünni-Alevi çatışması ile Hıristiyanlık tarihindeki Katolik-Ortodoks çatışması dinsel fanatizm bakımından birbirlerinden farklı değildir. Koca Dostoyevski'nin hemen hemen bütün romanlarında bu iki mezhebin çatışmasını yansıtan marazi tiplere rastlanır. Protestanlarla Katoliklerin çatışması da binlerce ve binlerce insanın canına malolmuştur. 1571'deki Saint Barthélemy katliamında bir gecede beş bine yakın Protestan öldürülmüştür. Anadolu'da katledilen Alevilerin sayısı yüz binlerin üzerindedir. İşin içine bağnazlık girdi mi ha o dinden ha bu dinden ne değişir ki? Dinler, yapısı gereği ister istemez bağnazlığın doğuşunu sağlarlar.

Salman Rüşdü'nün "Şeytan Ayetleri" Arşimed'in değneği gibi dünyayı yerinden oynatacak. Nerdeyse İslam dünyası ile Hıristiyan dünyası şu ekonomik çıkarlar olmasa birbirine girecek. Dünyada hiçbir kitap bu kadar kısa sürede böylesine yoğun tartışmalara yol açmadı. Marx'ın Kapital'i bile. Salman Rüşdü İngiliz parasıyla milyonlar harcasaydı böylesi bir reklam sağlayamazdı. Humeyni'nin "katli vaciptir" fetvası olmasaydı Salman Rüşdü'nün öteki kitapları ne kadar satıyorduydu bu da aşağı yukarı o kadar satacaktı. Bütün kuru sıkı tehditlere rağmen Rüşdü'nün kitabı bütün dünya dillerine çevrilecek, Batılıların elçilerini geri çağırılmalarına rağmen İran'a silah satışları süreci, ekonomik çıkarlardan vazgeçilmeyecektir.

Kitabı dünyaya Humeyni tanıttı. Bizde de bir devlet büyüğü kürsülere çıkar, devrimcilerin binbir belâ ile bile millete duyuramadıklarını "Komünistler bizim için diyorlar ki..." diye bas bas bağırıp yedi düvele duyuruverirdi. Akıl için yol birdir de akılsızlar için yol ayrı mıdır? Bir kısım Müslümanlar Humeyni'ye tepki gösteriyor. "Şeytan Ayetleri"nin uyandırdığı yankılar nedeniyle bütün dünya iletişim araçları günlerdir yayınlar yapıp tartışmalar açıyor. Olay Türkiye basınında kimi köşe yazarlarının da konusu oldu. Kimi olaya çok sefil, kimi de çok rezil yaklaştı. Aziz Nesin'den başka şeriatın ne demek olduğunu kimse doğru düzgün ortaya koyamadı: "Türkiye'de şeriat hele bir yürürlüğe girsin; camilerle medreseler dışında taş üstünde taş, içinde beyin olmayanlar dışında

gövde üstünde baş kalmayacaktır" dedi Aziz Nesin. Bazı köşe yazarları da kızıyor Humeyni'ye İslamın yüz karası diye. Çoğunluk Türk aydınlarının dinler tarihinden ne denli habersiz oldukları da tabak gibi ortaya çıktı. Tam AT'ın kapısını tıklatmışken Avrupalılar bizim Müslümanlıkla onlarınkini birbirine karıştıracaklarmış. İslamık aslında ilerici, hoşgörülü bir dinmiş, ama Humeyni işi berbat etmiş. Zaten Batılarda İslama karşı da, bize karşı da önyargı varmış. (Önyargı mı, gerçek yargısı mı?) Şimdi AT'a girişimiz büsbütün güçleşecekmiş. Kitaba göre Humeyni sapına kadar kopkoyu Müslüman, bizimkiler gibi sulandırılmış Müslüman değil ki! Adam kitap ne diyorsa onu uyguluyor; ne eksik, ne fazla. Bizimkiler gibi laiklik ikiyüzlülüğü yapmıyor. Öyle laiklikmiş, AT'a girmemiş, Batı kültürü imiş, viz gelip tırıs gidiyor mollalara. Adamlar kendi açarından tutarlı. Biz de diyoruz ki bizimkilere, madem AT'a girmek, ya da binmek istiyoruz; onlardaki gibi temel insan haklarını uygulayalım, onlarınkinden ne eksik ne fazla. Yok diyorlar, biz Müslümanık!.. AT'daki gibi özgürlükleri, temel insan haklarını aynen uygularsak AT'ın dizginlerini elimizden kaçırmayız. Sonra Müslüman kardeş ülkeler "siz kefare oluyorsunuz" diye kızarlara bize. Böyle diyenler AT ülkelerine dönüp biz de sizin AT'a binmek istiyoruz; artık AT'ın terkisini mi, yelesine mi, ne tarafına ilştirirseniz razıyız. Biz de sizin gibi Latin harfleriyle yazıyor, sizin gibi kravat takıyoruz; bayramlarda seyranlarda frak, smokin, redingot, rugan ayakkabı giyiyor; fes yerine silindir şapkaları tas kafalarımıza geçiriyoruz. Bundan âlâ Avrupalılık mi olur? Niye bindirmiyorsunuz bizi sizin AT'a diye tepinip duruyorlar. Avrupalı da bizimkilere dönüp: "Yooo," diyor, "Siz çul, çapul değiştirdiniz ama kafalarınızı henüz değiştirmediniz; bu gidişle değiştireceğiniz de yok. Ne yapacaksınız AT'a girip de? Kendi topal eşeginizle idare ediverin işte. Şarkı markı, türkü mürkü okunurken sizi de Eurovision'a çağırırız. Büsbütün de Avrupa'dan atmıyoruz ki sizi. Top oynamaya da gelirsiniz, ceviz oynamaya da..."

Bakın Humeyni'nin böyle bir iddiası yok. Ne AT'a gireceğim, ne katıra bineceğim diyor. Adam bağdaş kurmuş yerde oturuyor. Şimdi benim en çok meraklandığım konu şu: Farzedelim AT'a girdik, ya da bindik. Batı dünyasının "Şeytan Ayetleri" konusunda gösterdiği dayanışma karşısında bizimkilerin tutumu ne olurdu? Kardeş Müslüman ülkeleri nasıl kinayacaktı? Kinadı diyelim, sonra petrolü nereden alacaktı? Yok kınamada destek verdi, ya da çekimser kaldı. O zaman sormazlar mı adama: "Yahu, NATO'da her dediğimizi yapıyorsun, bu konuda neden böyle oryantl dansöz gibi kıvrınıyorsun?" Ne yanıt verirdik elin keferesine? Senin girmek istediğin AT, Truva AT'ı değil diyorlar baksanıza... ●

“Korku Rejimi” ve Moral Yenilenmenin Gerekliliği

Selçuk UZUN

1985 yılından bu yana Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeler tüm dünya insanların önünde yeni ufuklar ve yeni umutlar açtı. İnsanlık şimdi bu yeni ufku daha da aydınlatmaya çabalarırken, geçmişe de daha değişik bir gözle bakmaya başladı. Perestrojka, Glasnost, Yeni Düşünce, Yeni Politik Kültür gibi kavramlar “kimileri” için yeni bir “moda” gibi algılanırsa bile, bu sözcüklerin ifade ettiği gerçek “Yeni”, zamanın akışı içinde bir turnusol kağıdı işlevini görecektir. Kuşkusuz, “Yeni”yi kavramada en önemli kıstaslardan biri geçmişin nasıl değerlendirildiğidir. Bu konuda yeterli malzemenin ağır ağır da olsa tozlu raflardan, karanlık odalardan gün ışığına çıkmaya başladığını görebiliyoruz. Bu anlamda sorun “at gözlük”ünü çıkarıp, özgürce düşünebilmeyi öğrenebilmektir.

Şimdiye kadar dünya tarihinin karanlıkta kalmış bir kesiti, bir tarih dilimi belgelerle, tutanaklarla, rakamlarla ve baskı rekorları kıran romanlarla gün ışığına çıkıyor. Son yıllarda Sovyet romanları, kopkoyu karanlıkları aydınlatan güçlü el fenerlerine benziyorlar. Bu romanların arasında en önemlisi kuşkusuz “Arbat Çocukları” romanıdır. Anatoli Ribakov'un yazdığı bu roman şimdiye kadar bir milyon ikiyüzbin adet basıldı ve yıl sonuna kadar baskı sayısının iki katına çıkacağı tahmin ediliyor. “Arbat Çocukları” romanı 26 ülkede yayımlandı ve 24 tiyatrodan sahnelendi.

Roman Moskova'nın merkezindeki Arbat sokağında doğan ve büyüyen genç insanların yazgısını anlatıyor. Ribakov'un sözleriyle roman “bu yazgı diğerleriyle karşılaştırılmazsa da, benim neslimin gençlerinin grup portresini gerçeğe sadık bir şekilde anlatmaktadır”.

Roman, Sovyetler Birliği'nde başarılarla acı kayıpların, coşku ile büyük trajedilerin birlikte yaşandığı 30'lu yılların olağanüstü zor bir yılı olan 1934 yılında geçer. “Bu romanda çok geniş kapsamlı bir çerçevedir: Yatay olarak yan sokaklarıyla birlikte Arbat'tan Ural'a ve Sibiryaya; dikey olarak işçiler ve öğrencilerden devletin en yüksek yönetici kesimine kadar uzanan bir çerçevedir”.

“Bu kitabı hayalimde tasavvur etmedim, ne gördüysem, ne yaşadım onu yazdım” diyen Ribakov'un “Arbat Çocukları” romanında temelde iki kahraman vardır: Saşa ve Stalin. Saşa 22 yaşındadır. Arkadaşları Lena Budyagina, Yura Şarok, Vadim Maraseviç, Nina İvanova ve kızkardeşi Varya, Saşa'dan

daha gençtirler. Saşa'nın başına gelenler bir parti toplantısında başlar. Öğrenci yurdu inşaatındaki eksiklik ve gecikmelerin “partie zarar verici davranışlar” nedeniyle meydana geldiğinin iddia edilmesi Saşa'nın tepkisine yol açar. Saşa, objektif ve önyargısız bir değerlendirmeye yaparak, gerçek nedenleri açıklamaya çalışır. Suçun gerçek sahibinin, bu iddiayı yapanlar olduğunu söyler. Ama bu sözleri O'nu sanık sandalyesine oturtur. Daha sonra arkadaşlarıyla birlikte bir duvar gazetesi çıkarması ve konuyu burada anlatması sonucu, Saşa politik suçlu ilan edilir. Ve hapse atılır. Aslında sorun tek başına Saşa değildir. 1934 yılı Stalin terörünün koyulaştığı yıllardır. Gizli polis ve güvenlik organlarının, bu terörü haklı çıkarmak için mizansenlere gereksinimleri vardır. Böylelikle Saşa'nın arkadaşlarının “adaletin birgün tecelli edeceği” şeklindeki umutlarının boşa çıkması fazla zaman almayacaktır. Saşa'nın hapse atılmasıyla başlayan acılı yıllar sürgünle devam edecektir.

Ribakov, bu romanında bir çok kişinin de belirttiği gibi şimdiye kadar bilinenin dışında başka bir Stalin'i anlatır. Stalin'in karakterinin derin sosyal, politik ve özellikle de psikolojik motivasyonunu, düşünce mekanizmasını, mantığını ve felsefesini tasvir eder. Yazar Stalin'in dünya görüşündeki ve ilkelerindeki bütünü ayrılmaz unsurları olarak “doğru” ve “yanlış” gösterir. 30'lu yıllardaki genç Sovyet devletinin önündeki ivedi sorunların çözümü nasıl ve hangi bedelle çözülmeliydi? Bu çözüm milyonlarca insanın yaşamını yitirmesi sonucu mu olmalıydı?

“Arbat Çocukları” romanında Stalin sorunu incelenirken, ince bir sezgi ve büyük bir isabetlilikle amaç ortaya konur. Ama aynı zamanda resmi belgelerde ve kitaplarda açıklanmayan, tersine gizlenen gerçek amaç da ortaya serilir: Kişisel iktidar. Başka bir deyişle korku rejimi. Stalin, iktidar dehası olarak tanınır. İktidar konusunda Makyavelist formül şöyledir: Halkın diktatörü sevgisine dayanan bir iktidar zayıf bir iktidardır. Çünkü bu diktatörlük halkın sevgisine bağımlıdır. Diktatörden korkuya dayanan bir iktidar ise, güçlü bir iktidardır. Çünkü sadece diktatörün kendisine bağımlıdır. Ribakov'un Stalin'inde ise bu şöyle formüle edilir: Hem diktatörden korkuya hem de sevgiye dayanan bir iktidar stabildir. Diktatörlüğü sırasında bütün zalimliğin suçunu, bu korku sev-

gisiyle kendisine değil, bu zalimliği uygulayanlara aktaran bir sevgi en büyük diktatördür. Böylelikle Ribakov, böyle bir diktatörü yaratan, 20 milyonun üzerinde (Stalin'in terörüne kurban gidenlerin sayısı konusundaki en yüksek rakam) insanın yaşamıyla ödediği bu zalimliğe göz yuman halkı da sorgular.

Yazar bu konuda şöyle diyor: “Diktatörlüğe yönelen her potansiyel tehdit tasfiye edilmelidir. ‘Kadro Devrimi’, Stalin'in kullarının sürekli elenmesidir ve bu ortaçağın engizisyon yöntemleriyle yapılmıştır. Stalin'in temel ilkesi şuydu: Parti ve devlete hizmet eden her şey ahlakidir. Ama parti ve devlet kendisi idi. Tarih öngörülme ve daima istenen çizgide gelişmiyor. Amerika'da Stalin fenomeni konusunda bir soru sorulmuştu. Şöyle dedim: Amerika'da 1786'da yapılan demokratik anayasa, 1865 yılına kadar köleliğin kaldırılmasını sağlayamadı. O zamanlar bizim başka bir yolda yürümemiz için koşullar vardı. NEP bizi yıkımdan çıkardı. Ama kulakların sürgünü olmadan, baskı olmadan. Bu durum, Stalin'in kendi kişisel özelliklerinin yanısıra, Parti'de demokrasinin olmayışından da ortaya çıktı. Parti önderliği iç savaştan geliyordu. İktidar olmaktan çok emir vermeyi biliyorlardı. NEP'i bunların birçoğu gönülsüzce kabul etti. Bazıları Parti'den ayrıldı, bazıları intihar etti. Stalin'in NEP'i lanetlemesi, bunların birçoğunu etkiledi. Stalin bizim ortak suçumuz, ortak acımızdır.”

Ribakov 1951'de “Dümandeki İnsanlar” kitabıyla Stalin ödülü almış. Aynı Ribakov 30'lu yıllarda öğrenciyken tutuklanmış ve sürgüne gönderilmiş.

Yine yazarın sözleriyle yazıya son verelim:

“Stalinizmin en büyük kötülüğü ahlaki düzeydedir. Bu bizde düşünceyi ve duyguyu ortadan kaldırmıştır. İntikam ve nefret insanı verimli yapmayan duygulardır. Bir halkın trajedisinden sansasyon yapılmamalıdır. Bu bir moda konusu ve gelir kaynağı olmamalıdır. Her karanlık dönemin ve suçsuz yere akıtılan kanların anlamını bugün bizden sonra yaşayacak olan insanlar bilmelidir. Hangi parola altında olursa olsun, yasa tanımazlık soysuzluğa varmaktadır. Kimin cesareti varsa, kamuoyu önünde pişmanlık göstermeli, cesareti olmayan da bunu kendi kendine yapmalıdır. Moral bir tedavi olmadan ilerlemek olanaksızdır.”

Angela Bachmann

Geb. 1962 in Moers am Niederrhein, studierte Sozialpädagogik im Düsseldorf und Emden. Seit 1988 lebt sie in Duisburg und arbeitet in einem Mutter-Kind-Haus.

Sie schreibt seit 1980 Gedichte und veröffentlichte einige davon in den Zeitschriften „Die Brücke“, „dergi“ und im „Text des Monats“ der Stadtbibliothek Moers.

Dies ist nicht der Ort
für mich,
nicht der rechte,
solange noch mein Auge
zu den Wipfeln der Bäume eilt,
um mitzuschwingen
in den Launen des Windes,
um fortzuziehen
in freiere Weiten.

Dies ist nicht der Ort
für dich, Frau,
nicht dein Land,
wo der Vater dein neugeborenes
Mädchen haßt,
wo du Wiegenlieder singst
nur für einen Sohn,
wo der Horizont
eine Mauer ist
um den Hof.

Dies ist nicht der Ort
für dich Mädchen,
nicht dein Land,
wo du früh verkauft
gegen Geld,
wo du vergewaltigt, mißhandelt
gegen Kost und Logis,
wo du entrechtet bist und nackt
in den Bordellen der Reichen.

Reste

Weit, weit entfernt:
die mondgebleichten Wolkenfelder
fliehen über uns hinweg...

Hier unten ich
ganz menschenklein.

Autoherden, zusammengeparkt,
lassen meinen Weg frei
dicht an der feuchten Häuserwand.

Betonstraßen kriechen steinschwer
unter die Füße,
Reklame springt gierig ans Gehirn.
Den Körper durchfährt
das Grollen der Tanklasten.

In quälenden Neon: Blätterbunt
stehen meine stummen Verwandten
ergeben am Straßenrand.

Überlebensreste in der Stadt
erkennen wir uns schweigend
an unseren Träumen
aus Wiesenkraut.

29.10.88

Voraussehen

lassen sich
der Stand der Sonne
die Phasen des Mondes
die Wege der Liebenden
nicht.

2.88

„Als hätte Mozart zur Feder gegriffen“

Hubertus HEISER

Unseren Lesern wird der Name des Malers Sait Günel durch Ausstellungen und seine aquarellierten Zeichnungen in „dergi“ bereits ein Begriff sein.

Am 1. Februar fand die Eröffnung seiner Aquarellausstellung in der Galerie Nova im Hagen vor Kunstinteressiertem Publikum statt.

Wir denken, daß die Eröffnungsrede des Journalisten Herrn Heiser für viele „dergi“ Leser von Interesse sein wird und haben sie daher im Wortlaut in diese Ausgabe übernommen.

Meine sehr verehrten Damen und Herren,

Liebe Freunde der Bildenden Kunst!

Ja, ich sagte „Bildende Kunst“! Ist das nicht eigentlich ein weißer Schimmel oder eine mehr floskelhafte Wort-Verdopplung? Das nun hängt ganz davon ab, was man als Kunst vor sich hat, denn es soll ja Kunst geben, die weit weniger

bildenden Charakter hat, als das Wort verspricht. Diese hier nicht! „Bildende Kunst“ also- in dem Begriff steckt das Wort „Bild“ ohnehin. Wir sehen ein Bild, wir machen uns ein Bild, wir bilden uns über das Bild ein Urteil, manchmal bilden wir uns angesichts eines Bildes auch etwas ein, in jedem Fall lassen wir uns bilden, und Menschen mit leeren Wänden lassen sich bebildern, rein bildlich gesprochen natürlich. Und wer es ganz persönlich meint, läßt sich selbst als Bildnis abbilden. Ob solche Bilder zu realistischen Abbildungen werden oder zu einem Trugbild eines idealisierenden Künstlers, hängt davon ab, wie eingebildet der Abgebildete ist.

Sie sehen, liebe Freunde der „Bildenden Kunst“, allein an diesem kleinen Beispiel der Bildersprache, was für ein Gummi-Paragraph dieses ungeschriebene, weil undefinierbare Gesetz von der „Bildenden Kunst“ ist.

Daß sie „ein weißer Schimmel“ und keine Wort-Verdopplung ist, sondern Synonym eines hohen künstlerischen Anspruch in Cooperation mit einer handwerklich meisterhaften Technik, beweist diese Ausstellung unseres türkischen Gastes in Hagen. Sprechen wir bei seinen sehr eigenständig entwickelten Aquarellen und markanten Mischtechniken von „Bildender Kunst“, sind Mißverständnisse ausgeschlossen. Machen wir uns also ein Bild.

Da gibt es Lehrer in dieser wundervollen Stadt Ankara, die die Kunst liebt wie Mozart-Opern, wovon ein Hagener Kappellmeister mir jährlich zu berichten weiß, Lehrer also, die einen Schüler namens Sait Günel im Zeichenunterricht entdecken und entsprechend fördern. Aus dem Schüler wird ein Grafiker, es gibt eine Phase als Dekorateur, daraus wird später ein Student der Malerei, der einen Gouachen-Stil ent-

Sait Günel, Ruderboot mit Baum, 32×46

Sait Günel wurde 1954 in Gümüşhane geboren. Seine Kindheit und seine Grundschuljahre verbrachte er in Ankara. Die Leidenschaft zum Malen entdeckte er schon in der Schulzeit. Anfang der siebziger Jahre zog Sait Günel mit seinen Eltern nach Hanau. Mit 17 Jahren fing er an, in einer Fabrik zu arbeiten. Später war er in einem Kaufhaus als Dekorateur beschäftigt. 1979 stellte für Sait Günel ein Jahr des Anfangs dar. Ein Anfang, der einerseits von seinem fünfjährigen Türkeiurlaub, andererseits von seinem neuen malerischen Stil gekennzeichnet war. Gleichzeitig begann seine Zusammenarbeit mit solch berühmten Galerien wie „Galerie Baraz“ oder Galerie „Kollektion“ im Sheraton Hotel. Nun verdiente er seinen Lebensunterhalt durch Malerei. Sait Günel mußte im Jahre 1985 nochmals nach Deutschland zurückkehren, dieses Mal jedoch als Asylsuchender. Er stellte seine Werke in zahlreichen Städten und Galerien.

wickelt, der nicht nur in seiner Heimat Aufsehen erregt. In Parallelität entsteht eine Technik des Aquarells, das sich als kontinuierlich entwickelter Individualismus dem Betrachter präsentiert. Zu deutsch: Da wurde eine ganz eigene, prägnante Handschrift entwickelt, die so viel Luftigkeit und Heiterkeit versprüht, als hätte Mozart zur Feder gegriffen. Denn aus diesen Bildern klingt Musik in kultureller Flüssigkeit vom Okzident zum Orient. Vielleicht kommt uns die Kunst eines türkischen Maleres fast schon zu deutsch, fast zu impressionistisch vor, doch sehe ich dies nicht etwa als Verrat an einer Heimatkultur, sondern als sensible Verschmelzung einer künstlerischen Grenzüberwindung. Hier die Silhouette von Istanbul, dort der Dom zu Xanten — eine umspannende Kunst also.

Als ich, liebe Freunde, am Montagabend erstmals diese Arbeiten sah und bei einer Tasse Kaffee des Hauses auf mich einwirken ließ, fingen mich zuerst die Farben ein. Pastellfein, hauchdünn, verfließend, zart tupfend und in jedem Pigment unaufdringlich. Aber das war es nicht allein, bis ich beim Vergleich aller 50 Motive die Grundstruktur der Farbwahl entdeckte: Dieser Künstler malt in den Farben der Elemente — erdig braun, blautönig, lindgrün, wie es ein Waldweg, die flimmernde Luft oder die Flora dem Künstler-Auge vorführen. Authentizität also fasziniert, weil man vom vertrauten Wiedererkennungseffekt überrascht wird. Bild-Titel wie „Nacht in der Gasse“ und „An der Küste“ oder „Am See“ verdeutlichen das.

Nach dem Genuß der Farbüberlegungen wecken zwei unterschiedliche und doch charakterähnliche Techniken das Interesse. Während da ein Titel wie „Drei Boote“ symbolisch im Aquarell

verwässert oder der „Galater Turm“ sich atmosphärisch in den Bildrand reckt, kommt da plötzlich ein „Fischer“ oder eine „Blumenverkäuferin“ ins Bild und gewinnt ihre Plastizität aus der sogenannten Knittertechnik: Falten des noch nassen Papiers konturieren nicht nur Farbflächen und Motive, sondern werden zu Eigenstrukturen mit unterstützender Bildfunktion. Ein Aussagemittel also oder ein geknüllter Inhaltshinweis mit der Vorahnung in eine plastische dritte Dimension. Doch neben der technischen Raffinesse war es ein drittes Betrachtormoment, das mich bei meiner Vorbesichtigung dieser Ausstellung kaum weniger spontan erfaßte — das Leben in dieser Präsentation. Natürlich sind da Tiere zu entdecken, etwa ein herzergreifender Esel mit einem stolzen Herrn zum „Heimritt“ darauf, so der Bild-Titel, oder zwei Pferde unter den Stichworten „Warten“ und „Fütterung“. Weit interessanter aber ist zu untersuchen, wie der Künstler den Menschen in seine Welt einbezieht und welche Bildersprache er sie formulieren läßt. Nehmen wir das Motiv „Waldweg“: Ein Pärchen spaziert unter Bäumen, der Mensch als Teil der Natur. Nehmen wir das Motiv der „Blumenverkäuferin“, das Motiv des „Obstverkaufes“ oder die „Fischer“: Hier zeigen die Bilder den Menschen in seiner Funktion, in seiner Aufgabenstellung. Und nehmen wir drittens Motive wie Stadtansichten und Straßeneinblicke, dann rückt der Mensch aus seiner Individualität und wird zum Teil der Bürgerschaft und zum Mitglied der Bevölkerung. Das sind Menschen-Studien vom Einzelnen zur Masse, vom ausdrucksvollen Portrait bis zum Zufalls-Passanten.

Interessant ist ferner, daß dieser Künstler ein vielfach versonnene, fast hi-

storische Welt zeigt. Nicht das PS-stark motorisierte Schnellboot auf dem Mittelmeer, sondern den ächzend hölzernen Kahn an der Küste, nicht das gräßliche Touristen-Hotel mit der teutonischen Badegrillstation, sondern den Erker, die bröckelnde Wand, auf die Geschichte ihre Worte geschrieben hat. Südländische Impressionen ohne den verflixten Hang sonnenlockender Oberflächlichkeit, sondern mit geschärftem Sinn für Bau-substanzen als Dokument ihrer Zeit.

Ich denke, mein verehrten Damen und Herren, daß diese Bilder uns deswegen einladen, weil sie eine Botschaft enthalten, nämlich die ehrlicher Kunst, durchsichtiger Technik und auch dekorativer Elemente im besten Sinne des Wortes. Nehmen Sie es als „Bildende Kunst“, ich spüre sie so, vielleicht auch als Willkommens-Geste einem türkischen Künstler gegenüber, dessen Können in seiner zweiten deutschen Heimat in Nordrhein-Westfalen hohe Beachtung verdient.

Und wenn ich so an den anfänglichen weißen Schimmel denke und mir noch einmal das Bild des Heimritts ansehe, so kommt man doch ins Grübeln: War der Esel nicht doch ein Maultier? Fragen Sie doch mal Herrn Sait Günel- das ist „Bildende Kunst“ im hautnahesten Sinne. Sie wissen, was ich meine.

Ich danke Ihnen.

Sait Günel, Gasse, 16×26

Sami Sülük ile Söyleşi

Murat KARAASLAN

Sami arkadaş, Duisburg'da yaşayan genç yazarlarımızdan birisin. İlk öykü kitabını "Bir Kır Çiçeği Gibi" adıyla yayımladın. Bu, "Bir Kır Çiçeği Gibi"-nin yazarını bize tanıtır mısın?

Tabii, ama önce şunu belirteyim, daha "yazar" olamadım. Böyle bir ünvanı hak ettiğimi (şu anda) sanmıyorum. Yazar olmak için uğraşan biri demek, daha doğru bence. Çünkü, yazar olmak için bu alanda bir şeyler yapmam gerektiğine inanıyorum. Bu bir şeyler de herhalde bir kitap yayınlamak olmalı. Yani yazar olmanın bedeli bu kadar ucuz değil, diye düşünüyorum.

Soruna gelince, 1962 Zongundak doğumluyum. Endüstri Meslek Lisesi ikinci sınıftan ayrılarak 1979'da Almanya'ya geldim. 1980'in Ağustos'undan bu yana bir mobilya fabrikasında çalışıyorum.

Ne zamandan beri yazıyorsun? Yazmaya nasıl başladın?

İkinci sorudan başlayayım yanıtlamaya. 1976-80 yılları arası Türkiye'de en çalkantılı dönemdi. Gençlik hareketi, öğrenci olayları, grevler en doruk noktaya ulaşmış, ülkenin en kıyı, en köhne yerlerindeki insanları bile etkilemişti. Artık herkes, politikayla ilgilensin ilgilenmesin, şu ya da bu şekilde olanlara duyarsız kalamıyor, ama karşı, ama taraf olup kendisini bu olayların içinde buluyordu. Durum böyleyken benim bütün bu olaylara seyirci kalmam olanaksızdı. Ulusca bir sel, bir kasırga felaketi yaşıyorduk. Olanca gücümüzle bu felaketten kurtulmak, bir daha bu tür felaketlerle karşılaşmamak için uğraşıyorduk. Tabii bu uğraşa karşı çıkanlarla köstekleyenler konumuz dışı... Yani ben lisedeki ilk ders yılımda devrimci safta yerimi aldım. Adlarını saymama gerek yok, çeşit çeşit eylemler birbirini kovalıyor, Türkiye gibi bir ülkede de doğal olarak bu tür eylemler, coplu, silahlı saldırıları beraberinde getiriyordu. O zaman ortaokula giden kardeşimle birlikte kalyorduk. Durumumu öğrenmişler. Onlara göre ben "anarşist" olmuştum. Kaçınılmaz sonuç, zorla Almanya'ya çağırıldım.

Almanya'ya gelince ilk işim, düşünce yapısı bana yakın olan insanları aramak oldu. Edindiğim arkadaşlarla ulaştım onlara. Ulaştım ama, tam bir hayal kırıklığına uğradım diyebilirim. Burda bulduklarım, Türkiye'de bıraktıklarım değildi. Aralarında dağlar kadar ayırım

Murat Karaaslan, Sami Sülük (solda) ile...

vardı. Türkiye'de sıcak bir hareket, aktif bir mücadele vardı. Burda ise insanlar pasif, makinaların korkunç dişleri arasında kendi dertlerine düşmüş, sözde hepsi "keskin" devrimciydiler. Üç beş kişi, tanıdık bir araya gelmiş, aile şirketi gibi bir örgüt kurmuşlardı. Yaptıkları hep aynıydı. Folklor, saz kursları, eğlencelerde döner kültürü, bir de kendilerinin bile doğru dürüst okumadıkları gazeteleri, dergileri başkalarına ama yine tanıdıklarına satma çabası.

Sonra, ben de Türkiye'nin koşullarından öylesine şartlanmışım ki, sokakta bir Alman görsem, bıyığı ağzının iki yanında aşağıya sarkmış, "işte bu faşist" diye düşünüyordum. Çocukluk işte... Zaten o günlerim için "çocukluk devrimciliği" diyorum. Daha fazla ayrıntıya girmek istemiyorum. Küstüm onlara. Bütün devrimcilere, inancına küstüm. Her şeyin boş olduğu yargısına varıp inkarı olup çıktım. Çok sonra ayırt ettiğim şey şu olmuştu! O zaman kızdığım insanlardan ne ayırımım kalmıştı? Ben de onlar gibi düzenin istediği bir insan olmamış mıydım? Böyle duyarsız, düşünmeden, hayatı kurcalamadan nasıl yaşadım? Bir zamanlar yıkmak için mücadeleye ettiğim düzenle nasıl uzlaştırdım? Oturup okumaya başladım. Öyle çok okuyordum ki, boş zamanım hemen hemen okumakla geçiyordu. Bu okuma düşüncesi, yazma düşüncesini de birlikte getirdi bende. Önce kendimi kendimle birlikte, o öfkeli olduğum insanları yazma-

caktım. Öyle yaptım. İki yıldan fazla uğraşıp bir roman yazdım. Ama, ne yazık ki hiçbir zaman roman olmayacaktı bu yazdığım. Berbat bir dille, hiç bir edebi değeri olmayan, anılarımı, suçlamalarımı yazmışım. Herhalde boşalma ihtiyacımı gidermişim böylece. Bir yerde de kendi kendimle hesaplaşmışım, diyebilirim. Kimi arkadaşlar yazma konusunda teşvik ettiler beni. Onların da etkisiyle "öykü"ye yöneldim.

Hem çalışıyorsun, hem de yazıyorsun. İkisi bir arada zor olmuyor mu?

Kolay olan ne var ki? Emek vermeden ne yapabilir insan? Zor tabii. Ama, zora teslim olmak korkaklıkla eş anlamlı benim için. Öyleyse benim görevim zoru yenmek. Ben buna inanıyorum.

Bu işi nasıl yürüttüğümü soruyorsan, yıllardır yaptığım işe (fabrikada) ellerim alıştı. Çalışırken, bir yandan da yazdıklarım üzerine yoğunlaşabiliyorum düşünce olarak. Yani ellerim önümdeki işi yaparken, kafam hep yazdıklarımınla, yazacaklarımla dolu. Zor olan, iş dönüşü kafamdakileri kağıda dökmek. Bir de okumak için yeterli kadar zamanımın olmaması... Şimdilik kör topal, ağır aksak gidiyor işte...

Kitabındaki öykülerde Almanya'yi ve Türkiye'yi anlatıyorsun. Uzun yıllardır burada oluşun seni Türkiye'deki yaşama yabancılaştırıyor mu?

Olumsuz etkileri olmadı, diyemem.

Ama, olumlu tarafı da çok bence. En azından daha önceki gözlemlerimi, izlenimlerimi daha iyi değerlendirebiliyorum şimdi. O olayları değerlendirirken gerçeğe daha yakın, önyargılardan kurtulmuş olarak bakabiliyorum. Sonra çevremize şöyle bir baktığımızda göreceğiz ki, biz zaten Türkiye'yi yaşıyoruz burada. Her kentte bir iki cami, bakkal, okuduğumuz kitap, dergi, gazete, evde video, giyimimiz, kuşamımız, her şeyimizle kendi yaşamımızı sürdürüyoruz.

İşin olumsuz tarafı Türkiye'deki insan, daha hızlı değişmekte. Buradakilerde ise bu daha yavaş olmakta. Benim eksikliğim de, kanımca bütün bu olanları yeteri kadar izleyememek.

Yurtdışındaki yazarların ürünlerine, "Göçmen İşçi Edebiyatı"ndan diyorlar. Bu konuda sen ne diyorsun?

Katılmıyorum, böyle bir kavram tanımıyorum. Bana göre, yurtdışındaki yazarların yapıtları Türk edebiyatından birer parçadır. Nedendir bilmem, bu tür kavramlarla sık sık karşılaşırız biz. Bir zamanlar köy romanı, kent romanı diye ayırım yapıyorduk. Daha sonra Eylülüst romanlar (80 sonrası), hapisane edebiyatı ve göçmen işçi edebiyatı gibi kavramları sık sık duymaya başladık. Bütün bunların üstünde Türkiye edebiyatı var. Hoş, sadece yurtdışında yazılan yapıtlar değil, Türkiye'de yazılan bir sürü yapıt da "Göçmen İşçi Edebiyatı" kapsamında ele alınıyor. Hâlâ bir tartışma konusu bu. Zaman gösterecektir neyin ne olduğunu.

Yeni çalışmaların hakkında biraz bilgi verir misin? Örneğin neler yazıyorsun

Şu sıralar bir romanla uğraşıyorum. Daha önce üç kez yazmıştım. Şimdi yeniden çalışıyorum üzerinde. İstedğim gibi olmazsa tekrar yazacağım ilerde. Onun dışında üzerinde hâlâ çalıştığım 1989'da yayımlamayı düşündüğüm bir öykü dosyası var elimin altında. Yani ikinci kitabın hazırlıkları sürüyor şimdilik. Yedi, ya da sekiz öyküden oluşacak bu kitap. İçerik olarak ilk kitaptan oldukça farklı. Fantastik öğelerin, gerçek üstü olayların ağır bastığı öyküler bunlar. Çoğunda klasik söylemi aşmaya, özgün biçimler yaratmaya çalıştım. İlk kitabımı aştığımı sanıyorum. Çünkü, yeni öykülerimi okuyan bir iki dosttan gelen eleştiriler de bu yönde. Bu tür arayışların gerekliliğine inanıyorum. Yıllardır kullanıla kullanıla bayatlamış kuralları aşmanın tek yolu bu bence. Bugün ülkemizde hakim kılınmaya çalışılan kültürsüzlük kültürüyle, okunmayan yapıtların arasından sıyrılıp ilgi çekmek, bir iki okuyucu bulmak zorundaysam, bu alanda iddialı olabilmem için yeni, farklı bir şeyler yaratmalıyım. Ne kadar başarılıydım, ya da başarabileceğim, zaman gösterecek. Şimdiki uğraşım bu.

Bildiğim kadar Duisburg'da bir yazın işliği çalışması var. Sen de bu ça-

lışmalara katılıyorsun, neler yapıyorsunuz orda?

Evet, Duisburg'daki bu çalışma hâlâ sürüyor. Her ayın ilk cuması saat altıda Niderstr. 5'de Türkdanış'ın odasında toplanıyor, yazdıklarımızı okuyoruz arkadaşlara. Sonra okunan metinler üzerinde tartışılıyor, eleştirilerimizi söylüyoruz. Bu çalışmalar bir atölye ödevi gö-

rüyor diyebilirim kısaca. Yararlı bir çalışma tabii. Bir yerde de ihtiyaç. Yazma eylemini uğraş edinenlere bu tür çalışmalara katılmalarını öneririm. Geldiklerinde kendi gözleriyle göreceklerdir yazarlarını.

Verdiğin yanıtlar için çok teşekkür ederim Sami arkadaş.

Neyse Odur

saçmalaktır
diyor mantık
neyse odur
diyor aşk
felakettir
diyor hesap
acıdan başka şey değildir
diyor korku
çıkışı yoktur
diyor akılcılık
neyse odur
diyor aşk
gülünçtür
diyor gurur
düşüncesizcedir
diyor dikkat
olanaksızdır
diyor deneyim
neyse odur
diyor aşk

Erich FRIED

Türkçesi: Haşmet Atasoy

Türkiye Aydınlarıyla Dayanışma Girişimi'nin düzenlediği "150. Yılında Tanzimat ve Türkiye-Avrupa İlişkileri" adlı Sempozyum-Panel 5-6 Mayıs 1989 tarihlerinde Essen'de yapılacak

Katılanlar: Tarık Zafer Tunaya, Korkut Boratav, Taner Timur, Fikret Adanır, Othmar Haberl, İlber Ortaylı, Stefan Yerasimos, Şükrü Hanioğlu, Paul Dumont, F. Georgeon, Sargut Şölcün, Mustafa Ekmekçi, Abidin Dino, Güzin Dino.

Düzenlenmesine katılan diğer kuruluşlar: Bochum Üniversitesi Güneydoğu Avrupa/Osmanlı Türkiye Tarihi Bölümü; Essen Üniversitesi IMAZ Enstitüsü; RAA Regional Arbeitsstelle zur Förderung Ausländischer Kinder und Jugendlicher Hauptstelle Essen; Essen Türkiyeli İşçiler Derneği; Essen Türkiye Sosyal Demokratlar Derneği, Halk Yüksek Okulu Essen, Gemeinweiszentrum Essen; ASTA Ausländerreferat; Uluslararası Dostluk Derneği Essen; AWO Türkischezentrum Essen; AWO Gelsenkirchen, Türkei Data e.V.

İlişki adresi: Serol Teber
Von-der-Recke Str. 12, 4650 Gelsenkirchen
Tel.: 0209 / 14 33 29

39. Berlin Film Festivali'nin Ardından

Yüksel KORKUT

10-21 Şubat'ta 39. kez düzenlenen Berlin Film Festivali'nde 4 Türk filmi çeşitli bölümlerde gösterildi.

Berlin Film Festivali, Yarışma, Panorama, Forum, Yeni Alman Filmleri ve Çocuk Filmleri bölümlerinden oluşuyor. Yarışma bölümünde, yönetmenliğini Tevfik Başar'ın yaptığı *Yalnız Cennete Elveda*, yarışma dışı olarak gösterildi.

Şerif Gören'in yönettiği *Polizei*, Festival'in Panaroma bölümünde, Enis Günay / Rasim Konyar ikilisinin yönettiği *Vatanyolu*, Ali Özgentürk'ün yönettiği ve Tarık Akan'ın başrolü oynadığı *Su da Yanar* adlı filmlerse Festival'in "Barış Film Ödülü" bölümünde gösterildi.

17 ülkeden 22 filmin katıldığı yarışma bölümünde, Dustin Hoffman'ın başrolünü oynadığı *Rain Man* (Yağmur Adam) adlı Amerikan filmi en iyi film seçilerek *Altın Ayı* ödülünü aldı. Ayrıca Festival Özel Ödülü de yine Dustin Hoffman'a *Altın Ayı* olarak verildi.

Rain Man (Yağmur Adam), önceden birbirini tanımayan iki kardeşin, babalarının ölümünden sonra miras için biraraya gelişlerini ele alıyor.

En iyi ikinci film de İsrail yapımı *Aviyanın Yazı*'na verildi.

Jüri Özel Ödülü Çin yapımı *Akşam Çanları*'na değer görüldü.

Seviyorum, seviyorsun filmindeki başarılı çalışmasından dolayı Çekoslovakyalı Dusan Hanak en iyi yönetmen ödülünü aldı.

Zühal Olcay, "Yalnız Cennete Elveda"

Camille Claudel filmindeki rolüyle Isabelle Adjani ve *Missisipi Yanıyor* filmindeki rolüyle de Gene Hackman en iyi oyuncu seçildiler.

Festival'de en çok sevilen filmlerse: *Missisipi Yanıyor*. Alan Parker'in yönettiği film, 1964'te Missisipi'de (gerçekten yaşanmış) Ku-Klux-Klan örgütü tarafından siyahılara karşı yapılan kıyımları anlatıyor.

Ku-Klux-Klan örgütünü kasabanın şerifi ve yardımcılarını destekliyor. Her gece zencilerin oturdukları semtlere baskın düzenleyerek evleri yakarlar, insanlara işkence yaparlar. Öldürdüklerini de toprak yığınlarının altına saklarlar. İki FBI ajanı olayı araştırıp, suçluları saptamaya çalışırlar.

Filmin sonunda taşları kırık bir mezar görünür. İnsanın hemen aklına Berlin seçimlerinde, çoğu polislerden oluşan Republicanerlerin 11 milletvekiliyle Senato'ya girdikten sonra, kimlikleri henüz belirlenemeyen kişilerce, Berlin'deki Yahudi ve Türk mezarlığının tahrip edilmesi geliyor.

Camille Claudel, Isabelle Adjani'nin en iyi kadın oyuncu seçtiği filmde, Camille Claudel'in yaşamı anlatılıyor. 19 yaşındaki Camille heykeltıraş Rodin'le tanışır. Büyük usta Rodin, Camille'ye heykelticilik konusunda yardımcı olur. Rodin'e aşık olan Camille, bir süre Ro-

din'le birlikte yaşar. Ustasından etkilenmediği için kendi çizgisini bulamayan Camille bunalıma düşer ve Rodin'den ayrılır. Camille kapatıldığı tımarhanede 79 yaşında ölür.

İspanyol yönetmen Carlos Saura'nın *Zifri Karanlık* filmi beklenen ilgiyi görmedi.

Panaroma bölümünde gösterilen Yunanlı yönetmen Theo Angelopoulos'un *Puslu Manzaralar* adlı filminde, babalarını Almanya'ya aramaya gitmek isteyen iki küçük kardeşin öyküsü anlatılıyor.

Bu yılki Retrospektif bölümünde ise Erich Rommer'in filmleri ve Fransız Devrimi üzerine yapılmış filmlere yer verildi. Daha önceki yıllarda da, bu bölümde, Yılmaz Güney toplu gösterisi yapılmıştı.

Festival'deki Türk filmlerine de kısaca bir göz atalım.

Yalnız Cennete Elveda. Kocasını öldüren Elif (Zühal Olcay), 6 yıla mahkum olur. Cezaevine ilk girdiğinde tipik bir ev kadını olan Elif, abisinin getirdiği sözlükten Almanca öğrenir, tutuklu Alman kadınlarıyla tanışır. Elif hapishanede yavaş yavaş değişir. Bir anlamda özgürlüğüne hapishanede kavuşur Elif.

Görüş günü abisinin karşısına, Alman kadınlarınca giydirilmiş olarak, dekolte bir giysiyle çıkınca, abisince "orospu"-lukla suçlanır.

Hapishanede erkekler bölümünden

Tevfik Başar

Kemal Sunal, "Polizei"

birisiyle mektuplaşır ve birbirlerine aşık olurlar. Kendisi, kendi kendine karar vermeye başlamıştır. (İlk kez birini sevmiştir.)

Elif, öldürdüğü kocasının kardeşlerince ölümle tehdit edilir. Türkiye'ye dönüp yeni bir yaşama başlamak ister, Türkiye'de yeniden yargılanacağını öğrenince intihar etmeye kalkar. Almanya'da kalmak ister.

Hamburg'ta yaşayan Tevfik Başer, üç yıl önce çektiği *40 m² Almanya* filminde, kocası tarafından Türkiye'den Almanya'ya getirilip *40 m²* lik bir odaya kapatılan bir Türk kadını anlatmıştı. *Yanlış Cennete Elveda* da Mayıs ayından itibaren Alman sinemalarında gösterime girecek.

Festival'in Panorama bölümünde gösterilen Şerif Gören'in Carl Zuckmayer'in *Köpenik Yüzbaşı* oyunundan esinlenerek çektiği *Polizei*'de, Berlin'de gündüzleri çöpçülük yapan Ali Ekber (Kemal Sunal) akşamları da bir tiyatrodan ortalık işlerine bakar. Ali Ekber, Imbiss'te çalışan bir Alman kızına da aşık olur. Arkadaşı Filinta Cemal (Yalçın Güzelce) Ali Ekber'e Alman kızını tavlamaya yardımcı olur. Ama aslında Filinta kız kendisi için düşünmektedir.

Ali Ekber, ortalık işlerine baktığı tiyatrodan, polis rolünde oynaması için öneri alır. Ali Ekber, rollerin dışında da polis giysisiyle dolaşmaya başlar. Çevresi polis giysisiyle Ali Ekber'i tanıyamaz. Bu yeni konumundan yararlanan Ali Ekber, etrafını haraca bağlar. Sık sık Alman kızını çalıştığı Imbiss'e giden Ali Ekber, sonunda kızın kalbini kazanır.

Şerif Gören, 10 yıl önce çektiği *Almanya Acı Vatan*'dan sonra, *Polizei* Almanya konusunu işlediği ikinci filmi. Şerif Gören 1988'de DAAD bursuyla bir

yıl kaldığı Berlin'de çekmiş *Polizei*'yi.

Polizei, Almanya'daki Türklere oldukça yabancı bir film. Film boyunca Berlin'in tarihsel ve kültürel görüntülerinin turistik birer obje olarak kullanılması, *Polizei*'in Berlin'i tanıtıcı bir filmmiş gibi algılanmasına da neden oluyor.

Festival'in Yeni Alman Filmleri bölümünde gösterilen Alman yapımı, yönetmenliğini Enis Günay/Rasim Konyar ikilisinin yaptığı *Vatanyolu* filmi ise, Almanya'dan gitmek mi, kalmak mı zor? sorusuna espirili yanıt aramalardan oluşuyor.

Almanya'da çalışan Yusuf Koç'un iki oğlu, bir de kızı vardır. Kız Alman'la evli

ve hamiledir. Yusuf Koç (Yaman Okay), çalıştığı firmadan tazminat alıp Türkiye'ye geri dönmeye karar verir. Geri dönüş kararına büyükoğlu ve kızı karşı çıkar. Oğlu burada kalıp öğrenimine devam etmek ister. Yusuf Koç buna razı olmaz. Karısı ve iki oğlunu da alarak, eşya dolu minibüsle Türkiye'ye doğru yola çıkarlar. Kentten ayrılır ayrılmaz, daha kısa olması için orman yoluna girerler. Aksilik, arabaları bozulur, ormanda kalamazlar. Baba, arabanın parçasını bulmak için oğlunu kente yollar, parça aramakla günler geçer. Amaç, Türkiye'ye dönmeyi geciktirmektir. Koç ailesi ormanda konaklamayı sürdürür. Bir kulübe yaparlar. Hamile kız ailesini ziyarete geldiğinde doğum yapar. (Herkes doğduğu top-rağa aittir.)

Koç ailesinin ormandaki yaşamları bir avcı tarafından görülünceye ve terörist diye polise ihbar edilinceye dek sürer.

Yusuf Koç, karısı ve küçük oğluyla Türkiye'ye döner. Orada bir bakkal dükkanı açar. Oğlu, kızı ve torunu Almanya'da kalırlar.

Enis Günay/Rasim Konyar'ın ilk uzun metrajlı filmi *Vatanyolu*. Bu film de 6 Nisan'dan itibaren Alman sinemalarında gösterime girecek.

"Barış Filmi Ödülü" bölümünde gösterilen öteki Türk filmi ise Yönetmenliğini Ali Özgentürk'ün yaptığı ve başrolünü Tarık Akan'ın oynadığı *Su Da Yanar*.

Bir yönetmenin sancılarını anlatan film. Türkiye'de sansürün gazabına uğramış, bazı illerde valilerce yasaklanmış, yönetmeni için 12 yıl hapis istenmiş bir film *Su Da Yanar*.

Woody Allen'in son filmi *Bir Başka Kadın*'la kapanan Berlin Film Festivali'nin gözde yıldızları Dustin Hoffman ve Isabelle Adjani'ydi.

"Vatanyolu"

İsmarlamamanın Sanattaki Yeri ve Anlamı

Sebahattin ŞEN

Yerinde bir değerlendirme yapacak olursak ismarlamayı hörgüce benzetebiliriz. Sanatçının kesinlikle istemediği bir durumdur bu. Ne yazık ki sanatçılar aç kalmamak, yaşamlarını sanatçı olarak sürdürmek için ismarlama işler yapmışlardır.

Sanatçı daha özgün, daha değerli ve insana değer yapıtların ismarlaması gerçekleştireceğini bilir. Sanat bir terzinin her insanın kalıbına uyan giysi dikmesi değildir. Özgün yaratıcılığın kendine özgü duyarlılığı, gerçek sanatın yapı taşlarını oluşturur. Bu nedenledir ki, sanatçının deve gibi hörgüce gereksinimi yoktur.

Binlerce yıllık geçmişe bakıldığında ismarlamacılığın sanatçının ve sanatın gelişmesine ayak bağı olduğu görülür. Her şeyden önce sanatçı bağımsız değildir. Sanatta yapmak istediklerinden çok o, ondan istenileni yapmak zorundadır. Yüzyılımızın başına dek bir çok aşamalardan geçen sanat ve sanatçının serüveni bağımlılık iplerini incelte incelte kopma noktasına getirdi. Bağımlılık iplerini elinde bulunduranların tüm yırtınmalarına karşın sanatçı gerçek yerine kavuştu. İpler koparılmış oldu. Bu yolda Van Gogh gibi dev bir sanatçı da yitirildi. Geçmiş elinde bulunduran güçlerin geçmişine göz atılacak olursa sanatçıların utkularının ne derece önem kazandığı da görülür.

İlkçağ insanının mağara resimlerinde insan doğayla kendi arasındaki çatışmayı en yalın biçimde ortaya koyar. Korkularını, düşüncelerini, umutlarını içinde bulunduğu koşulların olanaklarıyla yaşadığı topluluğa ve geleceğe yeni bir dille anlatmak ister. Çağının atları gibi özürce ve vurulmadan.

Çağlar ilerledikçe insanların toplumsal yaşamlarında da değişimler oldu. Özgür insanlar köle oldular. Atlar- arabalara koştu. Binicilerin buyruğuna girdi. Sanatçılar da aynı oranda paylarına düşeni aldılar. Onlara, düzenlerini hoş göstermesi amacıyla yapıt üretme görevi düştü. Başarılı olmalarına karşılık olarak, yaşam koşulları diğer çalışanlara oranla daha yüksekti. Öte yandan çalışan insanların üretim araçlarından ve ürettiklerinden yoksun oldukları gibi sanatçılar da kendi ürettikleri yapıtlar üzerindeki haklarından yoksundular. Sonuçta, yöneticilerin istemleri sanatta da en üst düzeyde anlatıma ulaştıktan sonra aynı şeyler yinelenerek sanat geleneksel biçime dönüştü.

Eski Mısır uygarlığında aşağı yukarı ikibin beşyüz yıllık süre böyle yaşandı. Yaşadığımız bu yüzyıl içinde sanat akımlarının ve sanatçıların sayısı düşünülecek olursa, istemlere bağlı kalarak sanat yapmanın ortaya çıkardığı sakıncaların korkunçluğu ne orandadır, daha kolay anlaşılır sanıyorum. Birbirine yakın zamanlar içinde yaşamış olan Mezopotamya, Anadolu ve İran Uygarlıkları da aynı geleneksel kişilikte sanat oluşturmuşlardır. Ülkeler ve uygarlıkların birinden bir diğerine etkileri görülmesine karşın sanatçıları hep bu yolda kullanma istemleri sanattaki yenilikleri geciktirmiştir. Üstelik git gide de yozlaşmıştır. Devletlerin yükselme döneminde gösterişlilik sanata yansımış. Gerileme dönemlerinde zayıf ve yoz yapıtlar üretilmiştir.

Eski Yunan Uygarlığında özellikle insana ve düşünceye verilen ağırlık yontu sanatında görülmemiş güzel yapıtları doğurmuştur. Eski Yunan Döneminde düşünceler iki boyutluluktan çıkarak yeni bir boyutla üç boyutluluğa dönüşmüştür. Ünlü düşünce adamları yanında ünlü sanatçıları da görüyoruz. Resimde ve süslemecilikte diğer uygarlıkların geleneksel izleri sürülmesine karşın yontuda tümüyle yepyeni bir güzelduyuya varılmıştır.

Roma dönemi, Eski Yunan Uygarlığının izleyicisi olmaktan ileri gidememiştir. Hristiyan dininin benimsenmesine değin, sürdürülen izleyicilik Ortaçağ'da son bulur. İlkçağlara göre daha açıkça anlayabileceğimiz Ortaçağ tek tanrılı topluma geçer. Çok tanrılı olan Eski Yunan düşüncesinin yok edilmesi gerekmektedir. Geçmiş düşünceleri yadsayan Hristiyanlık sanatta kendine geçmişi örnek almaz. Yine de kendi düşüncesine katkısı açısından geçmişte olduğu gibi sanatçıyı bu yolda kullanır. Dini yapıtlar mozaik ve fresklerle süslenir. Konuları İncil'den alınır. Güzelduyuyu bakımından yine söylenecek olumlu bir şey yok.

Rönesansla birlikte sanat kendine yeni bir yol ve anlayış buldu. Eski Yunan Dönemindeki güzelduyuyu değerleriyle sanatta da yeniden doğuşun kapıları açıldı. Resim ve yontu sanatı ünlü sanatçılarıyla ünlü yapıtlarla ilk kez ayağını yere bastı. Güzelduyuda Eski Yunan'ı örnek alan sanat, düşüncede Hristiyanlığın getirmiş olduğu kurallara bağlılığından kurtulmuş değildi. Dinin tüm kurumları yenileştirmelerden sonra da

ayaktaydı. Güzelduyuda yolu açık olan sanatçı yapıtlarında dini konuları işlediği sürece iş ve para bulabiliyordu. Kiliseler ve diğer din kurumlarının yanında krallar ve saraylar da birbirine benzer bu konular çerçevesinde sanatçılara resim ve heykel yaptırıyorlar. Şu önemli noktayı da gözardı etmemeliyiz. Düzen dini konulara çok destek olurken dini konular dışındaki çalışmalara yasak koymamıştı. Örneğin sanatçı istediğinin portresini ve yontusunu yapabilme özgürlüğündeydi.

Parası olan bir çok insan ressam ve yontuculara yapıtlar ismarladılar. Fotoğraf olmadığı için ismarlamamanın ağırlığını portreler oluşturuyordu. Krallar kendi yontularını da yaptırıyordu. Bir çok sanatçının geçim kaynağını bu tür ismarlamalar oluşturdu. Salt para için portreler yapan yoz ressamlar türedi. Buna karşılık gerçek sanatçılara kendi istediği türde resim yaptırmak isteyen kendini bilmez varlıklılar, yöneticiler, din adamları ve krallar da oldu. Sanatın ve sanatçının gelişmesini önleyici tavırların bu tür yürümesi sanatçılarda hoş karşılanmıyordu. Ama katlanmak zorundaydı. Bir yandan ismarlama yapan sanatçı, bir yandan da yenilikler peşindeydi. Kendinden öncekilerin izleyicisi olmak istemiyordu. Olanak buldukça kendisi için resim yapıyordu. Biz bu değerli yapıtları ismarlamacılara değil, sanatçının bağımsız olmak isteyen kafasına borçluyuz.

XIX. yüzyıl sonunda empresyonizmle dananın kuyruğu koşturdu. Sanatçılar güne dek sanatçının üzerinde güç olduğunu sanarlara indirildiği şamarla onları tepetaklak alaşağı etti. Empresyonist sanatçılara çıkarılan engellerin hiçbirini para etmedi. Sanatçıyı at gibi görmeye alışkın olanlar tarihin unutulmaz tokadını yediler. Zincirlerini koparmıştı sanatçı. Empresyonizmin etkisi geçmeden empresyonizm bindiriverdi. Kısa aralıklarla ortalık yeni sanat akımlarına boğuldu. Kübizm, Fovizm, Sürrealizm, Fütürizm, Pop Art, Soyut Sanat, Op Art derken sanat ve sanatçı sanattan anladıklarını sananları da gerilerde bıraktı.

Daha önceki yüzyıllarda sanatçı zincirlerini koparabilseydi ismarlamayla günümüze çok değerli yapıtlar kazandırdığını öne sürenlere ismarlamasız nasıl resim yapılmış, gösterirdi. Güçlerinin ve olanaklarının elverdiğince de gösterenler çok oldu.

Sanatçıların özgür ve vurulmadan ça-

lişmalar yapmak istemlerinin özeti Picasso'nun çizgilere indirgenerek yapmış olduğu boğa resminde yatar. Mağaralara resim yapan insanın yalınlığına inmek ister Picasso. Bu bence iki özgürlük arasında kurulmuş bir köprüyü simgeler. Picasso ister bilerek isterse anlamını açıklayamayacağı duygularla yapmış olsun, yaptığı resimde İlkçağ insanına binlinçli olarak varmak istedi. Ben buna otuz bin yıl uzunluğunda özgürlük köprüsü diyorum.

Sanatçıdan şamarı yiyenler sanatçı için yaptırımlarından vazgeçemediler. Sanatçıyı dizginlemek ve kendi erekleri doğrultusunda kullanmak için yeni yollara başvurdular. Elleriindeki parasal, ekonomik, politik, sosyal ve askeri güçleri kullanarak önlemler almayı bugün de sürdürüyorlar.

Hitler döneminde kan kusturan faşizm sanatı ve sanatçıyı kendi çirkin emelleri için kullanmak istedi. İnsanı, dünyayı ve yaşamı güzelleştirmek olan sanattan çirkinliğin, iğrençliğin, vahşetin, insancıl olarak gösterilmesinin mümkün kılınması istendi. Sanatın ve sanatçıların buna evet demeleri beklenemezdi. Faşizme karşı sanatçılar da savaşa verdiler. Faşizmi ve faşistleri yerin dibine batırdılar.

Sanatın bir çok alanında değerli sanatçılar yetiştiren üstün beğenili yapıtlar verilen Sovyetler Birliği'nde resim ve yontu alanında yanlış yollar izlendi. Chagal ve Kandinski dönmemek üzere ülkelerinden ayrılmak zorunda kaldılar. İleri bir toplum düzeni getirmek isteyenler aynı anlayışı resim ve yontuya gösterememe beceriksizliğine düştüler. Şimdi-lerde bunun ayırımına vardılar sanıyorum.

Çin ve Arnavutluk bu alandaki uygulamalarını sürdürüyorlar. İnsan için düşünülenler, tasarlananlar ve uygulama girişimleri daha önceki yaşam düzeyinden daha iyi ve güzel olabilir. Yeni bir düzene hizmet ereğiyle sanatsal değerler vardıği yerin gerilerinden başlatılarak bir altyapı kurumuna dönüştürülemez. Genel anlamda insanlık her alanda yapılanın en iyisine değer görülen varlıklardır.

Sanata ve sanatçıya çok değer verdiğini söylüyor Batı ülkelerinin düzeni. Herkes istediği gibi sanat yapabilir, diyorlar. Gerçekten de öyle gibi. İşin öbür yüzü böyle görünmüyor. Herkes istediği gibi sanat yapıyor ama binlerce sanatçı yine aç. Düzen kendine hoş gelen sanatçıya yaşama şansı tanıyor. Yöntemi bu. Sanat yapanların neler yaptıklarını istese de denetleyemez. Bu zayıf yanını "sanatçılar özgürdür" diyerek örtmeye çalışıyor. Karşısına dikilen Beuys gibi sanatçılara da katlanmaya çaba gösteriyor.

İsmarlamacılıkla ne ilgisi var, demeyin. Geçmişte olduğu gibi sanatçının dilediği gibi çalışmasını engelleyen biçimlerin bir başka türüdür bunlar.

Günümüzün sanatçısı her zamankinden daha çok her bakımdan kendi dün-

yasına karışılmamasını ister. Buna karşı koyan olmuyor. Ama sanatçının karşısına öyle sorunlar çıkıyor ki yaşamı için istemediği işlerin içine giriyor. Örneğin parası çok bir yarışmaya, yarışmanın koşulları gereği katılarak ödül almak istiyor. Koşullara karşı çıkmalar çoğalırsa yerine koşulları bağlayıcı olmayan yarışmalar düzenleniyor bu kez. Ödül kazanan yapıtı seçenler kendi anlayışlarıyla bir ölçü getirmiş oluyorlar. Örneğin birçok yarışmada salt soyut çalışmalar ödül alırsa, ya sanatçılar yollarını değiştirip soyut çalışacaklar ya da salt soyut çalışanlara eklemek var demektir.

İsmarlamamanın özü, yapmanın değil yaptırmanın beğenisine göre iş yapmaktır. Bugün için dünyada büyük bir piyasa var. Sanatçılar bu piyasaya girmeye çalışıyor. Piyasanın de kendine göre bir beğenisi var. Bu beğeniye göre sanatını ayarlayan sanatçılar var. Bunu bu yapıyla piyasa ismarlaması altında görmek gerekir.

Kendini ödünsüz kabul ettirmiş sanatçılar da var. Onların resimlerini beğenirseniz alırsınız, beğenmezseniz almazsınız. Para edeceğini anlayanlar da alım-satımlarda bir başka yapıyı oluşturu-

yorlar.

Özetleyecek olursak, ismarlama sanatta birçok nokta saptırmalara neden oluyor. Yeğlenmesi gereken nokta şudur: Bir sanatçının yapıtları sanatçının hiçbir dış etki olmadan salt kendi istemi doğrultusunda varmak istediği noktaya varmalıdır. İsmarlamacılığın ölçüsünü buraya göre belirlemek gerekmektedir.

Sanatçıdan istemlerde bulunabiliriz. Ama yukarıdaki sınırları aşmadığımız sürece yapılan işe ismarlama diyemeyiz. Diyenler olursa bu kavramdan yoksun olanlardır.

Picasso'nun Guernicası iyi bir örnek. Picasso'dan istenen bir duvara resim yapması. Picasso da bu duvara her yönüyle kendi düşündüğü konuyu, tekniği ve sanat anlayışını gerçekleştirmişse, oradan buradan parmağını, gözünü kafasını, şurası ve burasını sokmak isteyenlere metelik vermemişse buna ismarlama denmez. Diyenin alnını değil, beyninin içini karışlamak gerekir. Onlar sanatı anlamaktan sıfırın üzerinde not alamazlar.

Picasso bu tür olayları yaşadığı için ismarlamaya karşıdır.

Direnış

usun göz altında
söz sansürde
sevgin tutuklu

sevdan sabırlı mı sabırlı
gözlerinde suskun isyan

kalbini zorlayan öfke
patlamaya hazır

Aufstand

dein Gedanke ist überwacht
dein Wort zenziert
deine Liebe verhaftet

dein Verlangen ist geduldig genug
in deinen Augen schweigt der Aufstand

die Wut, die dein Herz bedrängt
ist bereit zu explodieren

Mevlüt ASAR

Dergi'ye Mektuplar - 1

Memleket Selamıyla... Merhaba

Bahtiyar KAYMAK

Sevgili Dergi.

Seninle ilk tanışıklığımız, güneşli bir pazar günü, Beyazıt Meydanı'nda, hani Çınaraltı denilen bir yer var ya. Unutmam olası değil canım. Turhan Emeksiz' i, Onaltı Mart'ı bilmez değilsin herhalde. Bir de oradaki, yeşil boyunlu, tombul güvercinlere, buğday savurmuşluğun vardır. İşte orada tanıştık seninle. Arkanda koyu mavi ton, yüzünde Enver Gökçe vardı. Enver usta, yine su gibi aydınlığını takınmışta yüzüne, dikkatle okuyordu bir Alman dergisini. Bildin değil mi.

"28 / Nisandı / Yavri / Hey / Ham / Meyveyi / Kopardılar / Dalından." diyen Enver Gökçe'nin hüznüyle geldin bana. Tanıştık ya seninle, paylaştık hüznü bir yerinden. Paylaştık gönülsüz göçebeliği, paylaştık ülkesizliği. Sen ordasın ama, biz de burada kendi yurdumuzda sürgün değil miyiz biraz.

Bugün 89'un 5 Şubat'ı, yine güneşli bir pazar. Yine Beyazıt'ta Çınaraltıdayım. Belki diyorum yine bekliyordur beni. Yanılmamışım hayli kalabalık geldiniz bana. Dördünüz birden buradaydınız. Büyümekte olan bir çocuğun yaşıyla saydım sizi. İki yaşındaydı biriniz. "Söğütler ses verince" çocuklar başlar koşmaya, diye fısıldadı kulağıma, iki yaşın senin. Sonra üç yaşın tüm şaşkınlığıyla dikildi önüme. Koltuğunun altında lastik topu, bakıp yükselen binalara "Söyle be abi, ben nerede oynayacağım şimdi" dedi de, bir çocuk parkı bulamamıştım ona. Biz büyüdük diye unuttuk mu çocuk parklarını. Atıldı hemen öne dördüncü yaşın. Ne muzip ne sevecen şeysin sen öyle askılı pantolonun, üç numara traşınla. "Sevincimi geri ver, geri ver —diyorum— Filistin'de kurşunlanan kardeşimi, geri ver çocuk yaşımı". Böyle kışkırtıp durmanız hüznümü, böyle suçlamanız beni ve böyle kırılması içimde yemyeşil bir dalın, sonra yıkılacak gibi olmam böyle. Hay tutulmuş dilimin belası. Nasıl desem. Yenilmekten mi geliyor yorgunluğum. Bu berbat psikolojiyi atmalyım içimden. Düşen bir çocuğun diz acısıyla kalkabilmeli çünkü yenilen ve daha denenmedi diyebilmeli, tüm yollar.

"Güldüreceğim seni" dedi beş yaşın. E'vimizi yiyen F'arelere güldüm ve anesini gören, o çıplak ağacın doruğundaki yavrular gibi kıpır kıpır bir sevinç sardı içimi. Sonra bağlayıp potinlerimin merdivenlerini, ışığında o en uzun bahar şarkısı, uçurdum S'evdamın uçurtmasını. En sonu elimde kitap, kaktım

sırtımı, bir ağaçkakanın kaktığı ağaca ve uzakta dumanlı bir gemi göçebe taşımaktaydı yurduma.

Ben seni arayacak değildim ya. Ne demişler "Fazla naz aşık usandırır". Sen iyi bilmişsin bunu. O güneşli pazarın ertesi kendi gönlünle geldin bana. "Vay" dedim kendime "budur işte sevda, budur bir dostun sıcaklığı". Elimde güneş parçası sıcaklığın, şu dizesi düşüverdi dilime Enver ustanın.

"Sizlere kanım kaynıyor, yabancı değilsiniz bana"

Ama niye, niye hep mahzun çocuklar. Niye hep gülünç gelir "Korkuluk" insana. Bu bir tutam tarlada, çıplak göbe-

ğini verip güneşe, oturması çocuğun korkuluğun etekleri dibinde. Sonra kardeşliğinin, irkilip uyanması korkulu düşünden. Hay aksi anlayamıyorum işte. Aklım almıyor. Tükenmez bir açlığı yaşamadım ki hiç. Ama gördüm açlığından, gaz bidonlarındaki sinekleri avlayıp yiyen bir çocuğu. Orası Afrika'ydı çocuk kara tenliydi, karnı şiş, gözleri fırlak, kemikleri çıkık ve dudakları kuru bir nehir yatağı gibi çatlaktı. Ressamım kızacak bana "Bu —diyecek— bereketin resmi bu korkuluğun acizane korkusudur. Güler geçeriz". Öyle ya "Korkaklardır korkuyu üreten" noktası da bu olsun sözümüzün.

Hey Olmaz Dedim Olmaz

Bir çiçek adınadır tartışırız
Hangi iklimden geçer sevda sözcükleri
Biliriz bülbülün ötüşü tutkudandır
Yine de vazgeçmez hüznü ahından
Yanmaktır hüneri hazin hazin öter bülbül
Nasıl acı tutar nasıl
Kırık dökük duyguları altedip defleyen yürek
Hey olmaz dedim
Olmaz
İçli şarkıların titrettiği durgun sularda
Bir yarım sevdadır
Emek vermeyince dolmaz

Bir ülke adınadır tartışırız
Hangi iklimden geçer barış sözcükleri
Biliriz dili bal çocukların alkışlı elleridir
Açar uçurtmasında maviş maviş gökyüzü
Yine de yetmez kırılır körpecik çitası
Nasıl isyandır nasıl
Kalbimde çocuk ölüsü
Hey olmaz dedim
Olmaz
Kurşun ve barutun söylev çektiği cephelerde
Bir gariip barıştır
İnsan sormayınca konuşmaz

Bir insan adınadır tartışırız
Hangi iklimden geçer dost sözcükleri
Biliriz dağlarına kolan vurmuş ozan salıncağındadır
Sallanır dizelerinde Nazım Nazım Memleket
Yine de dinmez çınarın çatalında Türküsü
Nasıl şairim nasıl
Mavzerinde susar hasret
Hey olmaz dedim
Olmaz
Ayrılık ve acının göçebe yeşerttiği ülkede
Bir kuşku dostlukdur
Omuz vermeyince kurulmaz

Bahtiyar KAYMAK

Mayıs - 1988

70 Sonrası Batı Alman Şiiri

Çeviren: Mevlüt ASAR

Nicolas BORN

1937'de Duisburg'da doğdu, 1980'de Breese'de öldü.

Kitapları: "Der zweite Tag" (İkinci Gün) öykü, 1965; "Marktlage" (Piyasa Durumu) şiir, 1967; "Wo mir der Kopf steht" (Başımın Durduğu Yer) şiir, 1970; "Das Auge des Entdeckers" (Kâşifin Gözü) şiir, 1972; "Die erdabgewandta Seite der Geschichte" (Tarihin Topraklaşmış Taşları) roman, 1976; "Gedichte 1967-78" (Şiirler 1967-78); "Die Fälschung" (Sahtekârlık) roman, 1979; "Die Welt der Maschine" (Makine Dünyası) yazılar, 1980.

Kâşifin Gözü:

—Bir sonsözden—

"... Çoğu kez dizeler arasında sokağa çıkmayı denedik. Geceler boyu konuştuk, geceler boyu sustuk. 'Göz' sözcüğünü gerçek bir gözle tanımlamayı denedik.

Gerçeklik sözde kaldığında, herşeyden ötede yanlıtıcı olur. Biz yaşamla sanat arasındaki perdeyi yıkıyoruz. Biz

aşağıda film makinası dönerken yukarıda sadece filmin algılanmasını istemiyoruz.

Amaçladığımız o huzuru ancak dünyayı yerinden oynatan bir huzursuzlukta bulabiliriz.

Şiirler, birçok ben'lerimiz ile oluşmuş benliğimiz arasındaki konuşmalar da olabilir...

Ben, 'Seni seviyorum' yazmayı denedim, çünkü bunu duyumsadım çoğu kez ve birkaç kez de söyledim, bununla seni ve beni kastettim.

Çoğu kişi gerçeğin ne olduğunu bildiğini iddia etti, fakat hiçbiri bu iddiasına sadık kalmadı.

Şu sinek ne yapar gerçekte? Birkaç yüz kere cama tırmanır ve düşer, yukarıya, aşağıya. Düşmek yükselmekten daha güzel görünse de, ayağa kalkmak önemlidir.

İtiraf ediyorum ki, iyi şiirler yazmak istedim ve yazdıklarımın bir kısmı beni şaşırtacak kadar güzel oldu." (1972)

Kitleden Birinin Görünümü

Hayırlı bir iş midir düşüncelerin şöleninde tanıksız herşeyin tadını gören kâşifin gözü kitlenin alışkın kulağı olmaksızın? Nedir paylaşılamayan bir gerçeğin değeri senin sarsıntın olmayan bir evren boş sıralar önünde senin görüntün olmaksızın?

Kitle yürüyor yeryüzünde ve hiçbir şey kaybolmuyor kitlede sırtımızda uçulduyan dokuma tezgâhları vardık en büyük çelişkiye: kitleden birinin görünümü'ne

Üç Dilek

Rahatsızlık verici ve cansıkıcı değil mi gerçekler?

Daha iyi değil mi üç dileği olmak yerine gelmesi koşuluyla hepsinin? Bir yaşam diliyorum büyük molalarında duvarlarda mermilerin aranmadığı bir yaşam, yaprakları veznedarlarca yırtılmayan Mektuplar yazmayı diliyorum beni tam olarak içeren

Bir kitap diliyorum, hepinizin baştan girip sonundan çıktığı

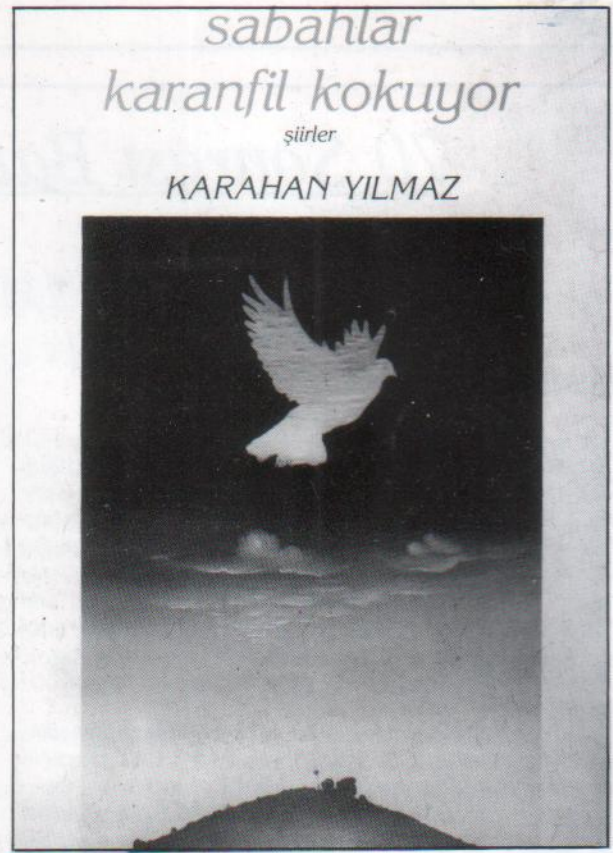
Ve unutmak istemiyorum seni sevmenin seni sevmemekten daha güzel olduğunu

Bahar Şiiri

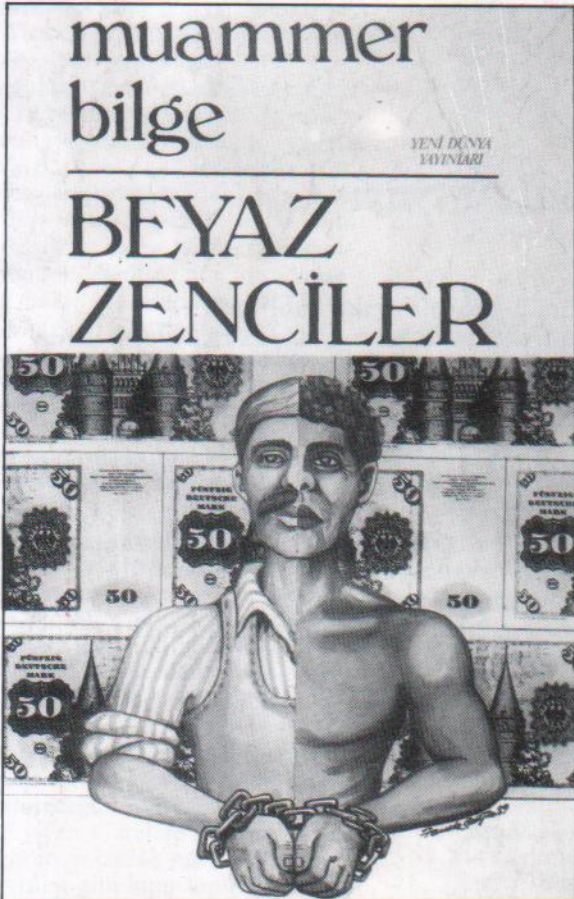
Tüm hayvanlar çıktı fabllardan Çatı arasında bir baykuş kurcalıyor kafamı Sansarlar dans ediyor nişan hattında. Elma ağacına tünemiş bir karatavuk, biliyor: bu onun mevsimi. Sevgili karatavuk, biliyor musun benim elma ağacımda oturduğunu? Zararı yok — seni gördüğüm rüya öyle dallanmış dönmiş elma ağacına ve sen rakediyorsun üstünde ve dallar çırpınıyor kanatlarca. Ben sana sahip olmak değil, görmek istiyorum seni yalnız aynı rüyayla.

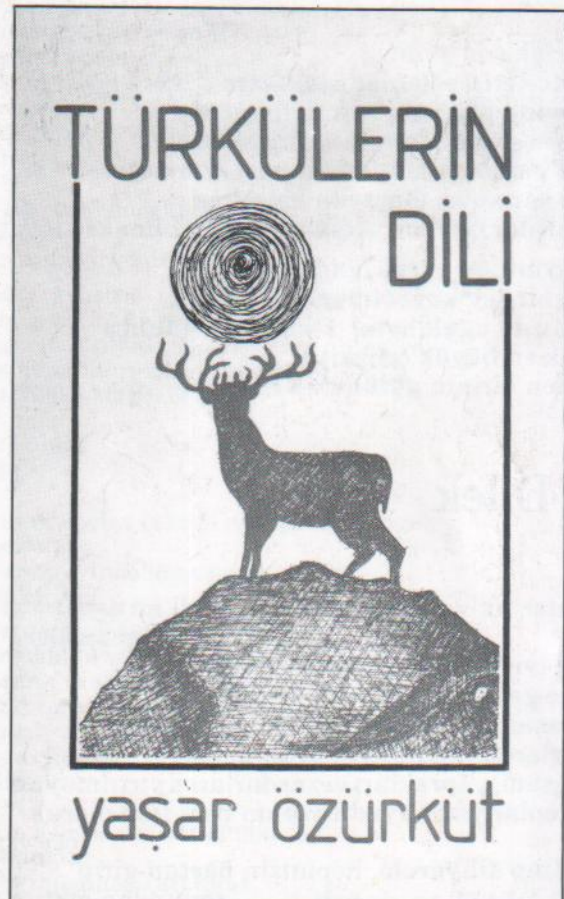
Nevzat YALÇIN
"EN ESKİ EN UZAK"
(Anı)
Önel Verlag, 139 sf.

Karahan YILMAZ
"SABAHLAR KARANFİL KOKUYOR"
(Şiirler)
Memleket Yayınları, 94 sf.

Muammer BİLGE
"BEYAZ ZENCİLER"
(Öykü)
Yeni Dünya Yayınları, 132 sf.

Yaşar ÖZÜRKÜT
"TÜRKÜLERİN DİLİ"
(Derleme)
Ankara Kültür Kurumu Yayınları, 176 sf.